Άγγελος Καλοδούκας

Παγκοσμιοποίηση και νεοφιλελευθερισμός

οι εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Εκδόσεις Διεθνιστική Εργατική Αριστερά, Αθήνα 2003
Μεσολογγείου 5, Τ.Κ.: 10681, Τηλ.: 210-3306286

Περιεχόμενα

Παράρτημα

Πρόλογος

Δέκα - δώδεκα χρόνια πριν αν εκδιδόταν μία μπροσούρα με το θέμα «Παγκοσμιοποίηση και Ιμπεριαλισμός» θα σήμαινε για πολλούς αγωνιστές της Αριστεράς κρίνοντας από τον τίτλο και μόνο πως ο συγγραφέας της έχει προσχωρήσει στις γραμμές όλων εκείνων που τότε θριαμβευτικά διακήρυσσαν πως ο «παραδοσιακός Μαρξισμός» δεν αρκεί και πως χρειάζεται να δούμε και «κάτι άλλο».

Σήμερα ,μετά την εισβολή του Μπούς στο Ιράκ, την έκρηξη του αντιπολεμικού κινήματος και τις εικόνες από τα βασανιστήρια στις φυλακές της Βαγδάτης μια τέτοια μπροσούρα σίγουρα θα φαίνεται σε πολλούς αγωνιστές ότι δηλώνει το εμπειρικά αυτονόητο, αυτό πια που όλος ο κόσμος βλέπει δια γυμνού οφθαλμού. Άρα ποια η χρησιμότητα του πλέον;

Οι δύο αυτές καρικατούρες δείχνουν την τρομερή πολιτική αλλαγή που έγινε την τελευταία δεκαετία. Περάσαμε από την πλήρη ηγεμονία της νεοφιλελεύθερης σκέψης τους, τους ύμνους στην αγορά και την προβολή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης ως κάτι που ταυτόχρονα ήταν απολύτως αναπόφευκτο και απόλυτα θετικό για την ανθρωπότητα στην μαζική αμφισβήτηση της και στην ραγδαία απονομιμοποίηση του φιλελευθερισμού σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Όμως αυτή η μεγάλη αλλαγή στη συνείδηση σε καμιά περίπτωση δεν έχει λύσει όλα τα πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα εκατομμύρια πια αγωνιστές ενάντια στον πόλεμο και τον νεοφιλελευθερισμό. Αν για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του ’90, το άμεσο καθήκον ήταν να τονιστεί πως η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση είναι ο εχθρός που πρέπει να πολεμηθεί τώρα που το κίνημα συγκρούεται μαζί του χρειάζεται να ανοίξει η συζήτηση για το ποια στρατηγική μπορεί να φέρει την νίκη. Πως θα γίνει πραγματικότητα αυτός ο «άλλος κόσμος που είναι εφικτός; Και εδώ περνάμε από την περιγραφή στη θεωρία και την ανάλυση. Γιατί είναι από παλιά γνωστό πως από την εξήγηση που θα δώσει κανείς για την φύση του εχθρού θα καθοριστεί και η στρατηγική για

την αντιμετώπιση του. Και ενώ είναι σίγουρο πως το κίνημα μπορεί να πολεμήσει και χωρίς την σωστή στρατηγική δεν υπάρχει όμως καμιά περίπτωση να νικήσει έτσι.

Αυτή την ανάγκη έρχεται να υπηρετήσει η μπροσούρα «Παγκοσμιοποίηση και Ιμπεριαλισμός». Το επιχείρημα του συγγραφέα της είναι πως η παγκοσμιοποίηση δεν είναι τίποτε άλλο παρά η συνέχεια και η μετεξέλιξη του ιμπεριαλισμού των αρχών του 20[ου] αιώνα που είχαν αναλύσει τότε οι κλασικοί του Επαναστατικού Μαρξισμού, ο Λένιν, ο Μπουχάριν, η Ρόζα Λούξεμπουργκ, ο Τρότσκυ. Αυτό δεν σημαίνει πως τίποτα δεν έχει αλλάξει από τότε και πως το μόνο που αρκεί είναι η επανέκδοση των παλιών κειμένων. Αντίθετα, μεγάλο μέρος του κειμένου είναι αφιερωμένο στην ανάλυση της ιστορικής πορείας του συστήματος από τότε ως τώρα . Όμως οι αλλαγές που έχουν γίνει δεν αναιρούν σε τίποτα, αντίθετα επιβεβαιώνουν τα πολιτικά συμπεράσματα που έβγαλαν οι επαναστάτες του τότε. Και αυτά μπορούν να συμπυκνωθούν στη διατύπωση πως σε τελική ανάλυση για να είναι νικηφόρα η πάλη ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση πρέπει να μετατραπεί σε επαναστατικό πολιτικό αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό, με στόχο τον σοσιαλισμό.

Είναι προφανές πως παρά την εκρηκτική ανάπτυξη του κινήματος από το Σιάτλ και μετά, παρά την επανεμφάνιση μαζικών εργατικών αγώνων και παρά τον κοσμοϊστορικό και πρωτόγνωρο παγκόσμιο ξεσηκωμό ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ πέρσι την άνοιξη η άποψη της ΔΕΑ που εκτίθεται εδώ δεν είναι η μοναδική που υπάρχει στις γραμμές όσων πολεμούν την νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Υπάρχουν όλες οι αντιλήψεις που μιλούν για την δυνατότητα μιας «παγκοσμιοποίησης με ανθρώπινο πρόσωπο» στα πλαίσια του καπιταλισμού, ή που θεωρούν πως ο νεοφιλελευθερισμός είναι απλός μια πολιτική που επικράτησε για συγκυριακούς λόγους και θα μπορούσε να είναι και αλλιώς όπως και απόψεις που εγκαταλείπουν την κλασική λενινιστική αντίληψη για τον ιμπεριαλισμό μιλώντας για νέο στάδιο του καπιταλιστικού συστήματος. Τέλος υπάρχουν όλοι όσοι πιστεύουν πως η παγκοσμιοποίηση είναι ένα οικονομικό μόνο φαινόμενο και μπορεί να διαχωριστεί πλήρως από την πολιτική. Όλες αυτές οι απόψεις στηρίζονται σε λάθος ερμηνείες της πραγματικότητας και οι σελίδες που ακολουθούν θα δείξουν γιατί. Όμως σημασία έχουν και

οι πολιτικές τους συνέπειες γιατί όλες οι απόψεις αν υιοθετηθούν έχουν συνέπειες. Οι συνέπειες λοιπόν αυτών των λαθεμένων απόψεων είναι πισωγυρίσματα και ήττες για το κίνημα. Τα παραδείγματα αφθονούν τα τελευταία χρόνια. Η κυριαρχία στα μυαλά της πλειοψηφίας των αγωνιστών στις Η.Π.Α. πριν τις 11 Σεπτέμβρη του 2001 της αντίληψης πως η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση είναι κάτι το καθαρά οικονομικό, που αφορά δίκτυα πολυεθνικών που έχουν ξεπεράσει το κράτος-έθνος και που δεν το χρειάζονται είχε ως άμεση συνέπεια την αμηχανία και την προσωρινή παράλυση του κινήματος εκεί μπρος στην κήρυξη του «διαρκούς πολέμου» από τον Μπους και την έναρξη των βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν. Αντίστροφα η υιοθέτηση από σημαντικές τάσεις στο κίνημα, όπως λ.χ. μεγάλο μέρος της ηγεσίας του ATTAC της άποψης πως ο νεοφιλελευθερισμός είναι απλώς μια πολιτική που θα μπορούσε να είναι και αλλιώς έχει οδηγήσει σε πολύ επικίνδυνα παιχνίδια με δυνάμεις της Κεντροαριστεράς που απειλούν να μετατρέψουν μερίδες του κινήματος σε αιμοδότες της Σοσιαλδημοκρατίας που βρίσκεται σε ιστορική κρίση. Τέλος όσοι πίστευαν πως ο καπιταλισμός έχει αφήσει πίσω του την φάση του ιμπεριαλισμού και άρα και των λυσσαλέων ανταγωνισμών μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων βρέθηκαν απροετοίμαστοι μπροστά στην μεγαλύτερη ρήξη που έχει γίνει στο Δυτικό στρατόπεδο από το 1945και μετά (την διπλωματική σύγκρουση Η.Π.Α.-Γαλλογερμανικού άξονα γύρω από τον πόλεμο του Ιράκ, και τα νέα πολιτικά προβλήματα που αναδείχθηκαν, πρώτα και κύρια την στάση που πρέπει να κρατήσει το κίνημα απέναντι σε ένα σύστημα που ορατά παύει να είναι μονοπολικό όπως φαινόταν από το 1989 και μετά και όπου δειλά αναδεικνύεται και ένας δεύτερος ιμπεριαλιστικός πόλος (η Ε.Ε.) με όλα όσα μία τέτοια εξέλιξη συνεπάγεται για τα ζητήματα του Ευρωστρατού, του Ευρωσυντάγματος, κ.λ.π.

Όπως τονίσαμε και παραπάνω δεν έχουμε την αντίληψη πως οι άνθρωποι πρέπει πρώτα να ξεκαθαρίσουν θεωρητικά σε όλα τα ζητήματα και μετά να αγωνιστούν. Αντίθετα αυτό που γίνεται πάντα είναι ότι το κίνημα ρίχνεται στη μάχη με όποια πολιτικά και θεωρητικά εφόδια έχει και με μια διαδικασία «δοκιμής και λάθους» ξεδιαλέγει αυτά που του είναι χρήσιμα και μπορούν να το προχωρήσουν από όσα του είναι άχρηστα ή επιζήμια. Όμως για να μπορέσει

να πάει μπροστά μία τέτοια διαδικασία δεν αρκεί μόνο η απόρριψη των λάθος απόψεων, χρειάζεται και η ενεργή παρουσία των σωστών αντιλήψεων. Η έκδοση αυτής της μπροσούρας στοχεύει να βοηθήσει αυτή την διαδικασία, είναι μία συμβολή στο καθήκον της δημιουργίας μιας επαναστατικής μαρξιστικής πτέρυγας μέσα στο κίνημα που να έχει την δύναμη να αποδείξει όχι μόνο στη θεωρία, αλλά και στην καθημερινή πολιτική πρακτική την χρησιμότητα και την ορθότητα για τους αγώνες του σήμερα της πολιτικής παράδοσης που η κορυφαία της στιγμή ήταν ο Οκτώβρης του 1917 στη Ρωσία.

Το κείμενο που ακολουθεί δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα τεύχη 1 και 2 της Διεθνιστικής Αριστεράς.

Χρήστος Πετράκος
23/6/2004

Εισαγωγή

Μια δεκαετία (έστω και κάτι παραπάνω) φαντάζει μερικές φορές όσο μια ολόκληρη ζωή. Τουλάχιστον αρκεί για να αποκαλυφθεί η αλήθεια πίσω από το ψέμα, τη φαντασίωση, και πολύ περισσότερο από την προπαγάνδα. Το 1989 ο Φουκουγιάμα (υποδιευθυντής του Γραφείου Σχεδιασμού Πολιτικής του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ) κυκλοφορούσε το βιβλίο του «Το Τέλος της Ιστορίας;». Η ήττα και η διάλυση της ΕΣΣΔ κατά τον Φουκουγιάμα δεν σήμαινε μόνο «το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ή την παρέλευση μιας συγκεκριμένης περιόδου της μεταπολεμικής ιστορίας, αλλά αυτό τούτο το τέλος της ίδιας της ιστορίας, δηλαδή το τελικό σημείο της ιδεολογικής εξέλιξης του ανθρώπινου γένους και την οικουμενοποίηση της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως της τελικής μορφής ανθρώπινης διακυβέρνησης»[1]. Ο Φουκουγιάμα πίστευε ότι ένας κόσμος όπου όλα τα κράτη θα συμμερίζονταν τις βασικές αρχές της ελεύθερης αγοράς και των ελεύθερων εκλογών, δεν θα προξενούσε ποτέ πλέον τις στρατιωτικές συγκρούσεις του παρελθόντος. Το πολύ-πολύ μικρές ή μεσαίου μεγέθους συγκρούσεις θα γίνονται στον Τρίτο ή και το Δεύτερο Κόσμο, σε περιοχές που είναι ακόμα «παγιδευμένες στην Ιστορία». Στο κάτω-κάτω της γραφής «για την ανάλυσή μας δεν έχει πολύ σημασία το ποιες παράξενες σκέψεις κάνουν οι άνθρωποι στην Αλβανία ή το Μπούρκινα Φάσο»!

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 εκτός από τον Φουκουγιάμα, διάφοροι νεοφιλελεύθεροι οικονομολόγοι, όπως ο Μίλτον Φρίντμαν, ήταν στο απόγειο της επιρροής τους. Ένα από τα βασικά ιδεολογήματα του νεοφιλελευθερισμού ήταν ότι η φιλελευθεροποίηση των παγκόσμιων οικονομικών σχέσεων, που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980, θα οδηγήσει σε ένα ενοποιημένο παγκόσμια οικονομικό σύστημα, στο οποίο θα κυριαρχούν πολυεθνικές επιχειρήσεις χωρίς

κρατική βάση. Ισχυρίζονταν ότι τα κράτη (θα) είναι πλέον ανίσχυρα να ελέγξουν την πορεία της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Στο τέλος – τέλος, αυτό είναι θετικό μας έλεγαν οι ευαγγελιστές της αγοράς πριν δυο δεκαετίες. Αυτό σημαίνει ότι πλέον οι ανταγωνισμοί δεν εκφράζονται με τους «ξεπερασμένους» όρους των κρατικών, και άρα πολεμικών, ανταγωνισμών αλλά στο πεδίο της οικονομίας και μόνο. Στο τέλος μας περιμένει ένας κόσμος διαρκούς ειρήνης...

...όμορφος κόσμος, ηθικός, αγγελικά πλασμένος. Αμήν!

Από τότε βέβαια έχουν μεσολαβήσει ο πρώτος πόλεμος στον Κόλπο με τις εκατοντάδες χιλιάδες των θυμάτων (αν συμπεριληφθούν στα θύματα του πολέμου και τα θύματα του οικονομικού εμπάργκο στο Ιράκ), ο πόλεμος και οι θηριωδίες στην πρώην Γιουγκοσλαβία (μαζί με τις βόμβες απεμπλουτισμένου ουρανίου), η απίστευτη βαρβαρότητα του πολέμου στην Τσετσενία, η φρίκη του πολέμου στο Αφγανιστάν με τα εκατομμύρια των λιμοκτονούντων αμάχων, η εισβολή και κατοχή του Ιράκ, η φρίκη των αποκαλύψεων για τα βασανιστήρια από τις κατοχικές αρχές στις ιρακινές φυλακές. Και βέβαια, το λουτρό αίματος στην Παλαιστίνη από τους σιωνιστές του Σαρόν, που ξαναζωντανεύει τις μνήμες των ναζιστικών θηριωδών.

Συγκρούσεις, που μόλις πριν μερικά χρόνια θα θεωρούντο «περιφερειακές», περιορισμένης κλίμακας, σήμερα απειλούν με όλεθρο αν ξεσπάσουν. Μια ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ Πακιστάν-Ινδίας, με το δεδομένο ότι πρόκειται για δυο πυρηνικές δυνάμεις, θα έχει εφιαλτικές επιπτώσεις για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Πολύ μακριά από το τέλος της, η ιστορία μοιάζει να επιταχύνεται περιγελώντας τις (προπαγανδιστικές) φαντασιώσεις του Φουκουγιάμα, αποκαλύπτοντας την κενότητά τους. Ο ιμπεριαλισμός είναι εδώ, και δεν περιορίζεται καθόλου σε «μικρές ή μεσαίου μεγέθους» ανθρωποσφαγές.

Παρ' όλα αυτά, τα ιδεολογήματα πάντα έχουν μια εξαιρετική αντοχή στο χρόνο, πολύ περισσότερο όταν η άρχουσα τάξη δεν έχει να προσφέρει καμιά (άλλη) εναλλακτική πρόταση. Η παγκόσμια οικονομία, ισχυρίζεται η νεοφιλελεύθερη προπαγάνδα, έχει φτάσει σε ένα νέο στάδιο, είναι πλήρως παγκοσμιοποιημένη με αποτέλεσμα κυβερνήσεις και εργάτες να είναι εντελώς αδύναμοι να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές εξελίξεις. Οι επιχειρήσεις παράγουν και διακι-

νούν τα εμπορεύματά τους σε παγκόσμια κλίμακα αποφεύγοντας τα εθνικά σύνορα. Αν κάποιοι προσπαθήσουν να βάλλουν εμπόδια στην κίνηση του κεφαλαίου, τότε απλά «οι επιχειρήσεις θα τα μαζέψουν και θα κινηθούν σε άλλη χώρα». Ζούμε σε ένα «παγκόσμιο χωριό», όπου το κεφάλαιο κινείται σύμφωνα με τους νόμους της αγοράς, ενώ οποιαδήποτε παρέμβαση του κράτους ή των συνδικάτων είναι σκέτη ουτοπία.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, συνεχίζουν οι ευαγγελιστές της αγοράς, παρέχει τη μοναδική ευκαιρία να πάψει ο διαχωρισμός ανάμεσα σε αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες, μιας και η ανεμπόδιστη κίνηση του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα θα εξισώσει σταδιακά όλες τις χώρες και θα τις φέρει στο ίδιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Το «αόρατο χέρι της αγοράς» θα οδηγήσει τελικά σε μια ομογενοποιημένη παγκόσμια αγορά.

Ο νεοφιλελευθερισμός ισχυρίζεται ότι η ανεμπόδιστη λειτουργία της αγοράς θα φέρει ευημερία χωρίς προηγούμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Η ανεμπόδιστη κίνηση του κεφαλαίου έχει δημιουργήσει, για «πρώτη φορά», τη δυνατότητα για μια «άνευ προηγουμένου» ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, έχει ήδη δώσει παγκόσμια προϊόντα, τη δυνατότητα στους ανθρώπους όλου του πλανήτη να επιλέγουν όποιο προϊόν θέλουν στις πιο ανταγωνιστικές τιμές.

Αλλά… μέχρις εδώ στη ρητορεία. Επιστροφή στην πραγματικότητα.

1
Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου

Δεν υπάρχει τίποτα καινούργιο στον διεθνή χαρακτήρα του καπιταλισμού:

> «Η ανάγκη να μεγαλώνει ολοένα την πούληση των προϊόντων της, κυνηγά την αστική τάξη πάνω σ' όλη την γήινη σφαίρα. Είναι υποχρεωμένη να φωλιάζει παντού, να αποκαθιστά παντού σχέσεις.
>
> Με την εκμετάλλευση της παγκόσμιας αγοράς, η αστική τάξη διαμορφώνει κοσμοπολίτικα την παραγωγή και την κατανάλωση όλων των χωρών. Προς μεγάλη λύπη των αντιδραστικών, αφαίρεσε το εθνικό έδαφος κάτω από τα πόδια της βιομηχανίας. Εκμηδενίσθηκαν και εξακολουθούν να εκμηδενίζονται οι παμπάλαιες βιομηχανίες. Εκτοπίζονται από νέες βιομηχανίες που η εισαγωγή τους γίνεται ζωτικό ζήτημα για όλα τα πολιτισμένα έθνη, από βιομηχανίες που δεν επεξεργάζονται πια ντόπιες πρώτες ύλες, αλλά πρώτες ύλες που βρίσκονται στις πιο απομακρυσμένες ζώνες και που τα προϊόντα τους δεν καταναλώνονται μονάχα στην ίδια χώρα, αλλά ταυτόχρονα σε όλα τα μέρη του κόσμου... Στη θέση της παλιάς τοπικής και εθνικής αυτάρκειας και αποκλειστικότητας, μπαίνει μια ολόπλευρη συναλλαγή, μια ολόπλευρη αλληλεξάρτηση των εθνών»[2].

Ανάμεσα στα 1870 και το 1913, το παγκόσμιο εμπόριο αυξήθηκε κατά 900%. Η ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου στις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα ήταν παρόμοια. Το παγκόσμιο εμπόριο αναπτύχθηκε τις δεκαετίες του 1950 και 1960 με μεγαλύτερους ετήσιους ρυθμούς απ' ότι τον 19ο αιώνα (9,9% έναντι 3,4%). Ωστόσο οι ρυθμοί ανάπτυξης παρουσιάζουν κάμψη τις τελευταίες δεκαετίες, 7% ετησίως τη δεκαετία του 1970, 4% στη δεκαετία του 1980.[3]

Οι παραπάνω εξελίξεις δεν σημαίνουν καθόλου ότι βρισκόμαστε μπροστά σε έναν παγκόσμια ομογενοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα, όπου τα εθνικά σύνορα έχουν πάψει να υπάρχουν. Στα 1985 οι εξαγωγές ήταν 1,6 τρισ. δολάρια, στα 1998 έφτασαν τα 5,4 τρισ. δολάρια και αντιστοιχούσαν στο 20% του παγκόσμια παραγόμενου προϊόντος. Παρ' όλα αυτά, ακόμα το 80% του παγκόσμιου προϊόντος παραμένει εντός της εθνικής αγοράς. Η εθνική αποταμίευση και οι εθνικές επενδύσεις εξακολουθούν να είναι το 75% στις χώρες του ΟΟΣΑ, πράγμα που αποκαλύπτει ότι το κεφάλαιο δεν είναι τόσο διεθνοποιημένο όσο λένε οι ευαγγελιστές της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης.

Οι ιστορικές συγκρίσεις μεταξύ του καπιταλισμού του 19ου αιώνα και του καπιταλισμού του 20ου αιώνα, δεν οδηγούν καθόλου στο συμπέρασμα ότι βρισκόμαστε σε μια πορεία προς ένα παγκόσμια ομογενοποιημένο καπιταλισμό. Αντίθετα, αποδεικνύουν ότι η συσσώρευση του κεφαλαίου πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο εντός των εθνικών συνόρων. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 οικονομολόγοι και ιστορικοί μπορούσαν με άνεση να καταρρίπτουν τα ιδεολογήματα του νεοφιλελευθερισμού:

> «Οι ιστορικοί της οικονομίας περιγράφουν τη μεγάλη αύξηση της εμπορικής αλληλεξάρτησης των εθνικών οικονομιών στα μέσα του περασμένου αιώνα [τον 19ο αιώνα] παράλληλα με τη βελτίωση των μέσων συγκοινωνίας της εποχής. Αυτό το γεγονός είναι ανάλογο με την πρόσφατη αύξηση του διεθνούς εμπορίου, ως αποτέλεσμα των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορικής.
>
> Όμως ας κάνουμε κάποιες πιο χειροπιαστές συγκρίσεις. Το 1913, το παγκόσμιο εμπόριο των κρατών του ΟΟΣΑ, αντιπρο-

> σώπευε 12.9% του ΑΕΠ τους, έπεσε στο 6,2% το 1938, για να αυξηθεί σταδιακά μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι το 14,3% το 1993. Η αύξηση σε σχέση με το 1913 είναι μικρότερη του 1,5%».[4]

Ωστόσο, σύμφωνα με στοιχεία του World Investment Report του 2000, η παραπάνω εικόνα έχει σήμερα αλλάξει. Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου έχει πράγματι ξεπεράσει κάθε ιστορικό προηγούμενο. Οι εξαγωγές σήμερα αντιστοιχούν στο 22% του παγκόσμιου ΑΕΠ ενώ το 1913 αντιστοιχούσαν σε 8,7%.[5]

Ωστόσο η κίνηση κεφαλαίων και εμπορευμάτων είναι πολύ άνισα κατανεμημένη από χώρα σε χώρα (αλλά και στις γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη) για να μπορεί κανείς να μιλάει για πραγματικά «παγκοσμιοποιημένο» καπιταλισμό. Πολύ χαρακτηριστικά, σήμερα το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου εμπορίου και των επενδύσεων γίνονται ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες, πράγμα που από μόνο του «τινάζει στον αέρα» τις θεωρίες περί παγκοσμιοποίησης. Τα 3/4 των παγκόσμιων επενδύσεων κεφαλαίου συγκεντρώνονται στην Βόρεια Αμερική, την δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία. Στο παγκόσμιο εμπόριο το μερίδιο των ανεπτυγμένων χωρών ήταν στα 1990 71,9% και του Τρίτου Κόσμου μόλις 20%. Αν όμως αφαιρέσουμε από τις χώρες του «μη βιομηχανοποιημένου κόσμου» (όπως και είναι σωστό) τις Ασιατικές Τίγρης – Ν. Κορέα, Ταϊβάν, Σιγκαπούρη, Μαλαισία – τότε οι αριθμοί είναι αντίστοιχα 76,5% και μόλις 16,5%.

Υπάρχει μια σταθερή μείωση των εξαγωγών κεφαλαίου προς τον Τρίτο Κόσμο και μια αντίστοιχη αύξησή τους προς τις αναπτυγμένες χώρες, μια πραγματικότητα που χαρακτηρίζει σταθερά τον σύγχρονο καπιταλισμό από τα μέσα του 20ου αιώνα και που δεν έχει καθόλου αντιστραφεί τη δεκαετία του 1990:

> «... οι εξαγωγές αμερικανικού κεφαλαίου στον Τρίτο Κόσμο από 45% των συνολικών αμερικανικών επενδύσεων στο εξωτερικό το 1950 μειώθηκαν σε 38,3% το 1959 και σε 28,5% το 1969. Μια ανάλογη μείωση σημειώνεται και στο ποσοστό των κεφαλαίων που εξάγονται στον Τρίτο Κόσμο από την Δ. Γερμανία , την Αγγλία και τη Γαλλία [...] [υπολογίζεται] σε

28,7% το ποσοστό των αμερικανικών επενδύσεων που κατευθύνθηκαν το 1970 στον Τρίτο Κόσμο. Συγκεκριμένα, το 1970 επενδύθηκαν αμερικανικά κεφάλαια ύψους 6,2 δισ. δολάρια στις χώρες του ΟΟΣΑ [τις 29 πλέον αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη] και 2,5 δισ. δολάρια στον Τρίτο Κόσμο»[6].

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις (κεφάλαια δηλαδή που δεν πάνε για βραχυπρόθεσμη κερδοσκοπία στο χρηματιστήριο αλλά σε παραγωγικές επενδύσεις, εργοστάσια κ.λπ, - ιδιαίτερα σε κλάδους όπως τα πετροχημικά, την αυτοκινητοβιομηχανία, τα ηλεκτρονικά) αυξήθηκαν πραγματικά δραματικά από 209 δισ. δολάρια στα 1990 σε 1,118 τρισ. δολάρια στα 2000. Στα 1996 το 37% πηγαίνει σε αναπτυσσόμενες χώρες, πράγμα που έκανε τους ευαγγελιστές της αγοράς να μιλούν για πραγματική παγκοσμιοποίηση. Όμως αυτό το 37% πηγαίνει κατά 90% σε μόλις 9 από τις 147 αναπτυσσόμενες χώρες, κατά κύριο λόγο σε Κίνα, Σιγκαπούρη, Μαλαισία, Ταϊλάνδη και Βραζιλία. Μακράν από το να βρισκόμαστε μπροστά σε έναν ομογενοποιημένο παγκόσμιο καπιταλισμό, σχεδόν τα 2/3 του κόσμου έχουν διαγραφτεί από το χάρτη των άμεσων παγκόσμιων επενδύσεων.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελούν μικρό μέρος των παγκόσμιων επενδύσεων, παρά τη μεγάλη αύξησή τους μετρημένη σε δολάρια, τη δεκαετία του 1990:

> «Από το 1970 μέχρι το 1992 [οι άμεσες ξένες επενδύσεις] ως ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ, δεν αυξήθηκαν παρά κατά 0,2% περίπου, ενώ στα χρόνια του 1990 περιορίζονται σε ένα ποσοστό γύρω στο 1% [του παγκόσμιου ΑΕΠ]. Κατά την δεκαετία της «έκρηξης» των Α.Ε.Εξ. [Άμεσες Επενδύσεις Εξωτερικού] ('80-'90), το συνήθες ποσοστό Α.Ε.Εξ. ως προς τις καθαρές επιχειρησιακές επενδύσεις κυμαίνεται, κατά κανόνα, ανάμεσα στο 5% και 15%, ανάλογα με τη χώρα. Επομένως, αν το κριτήριο της παγκοσμιοποίησης είναι οι Α.Ε.Εξ., τότε οι εθνικές οικονομίες δεν εμφανίζονται πιο παγκοσμιοποιημένες απ' ότι με τα κρητήρια του διεθνούς εμπορίου».[7]

Η «παγκοσμιοποιημένη οικονομία» αποτελεί μια σύγχρονη μυ-

θολογία (κατασκευασμένη εν πολλοίς από τις κυβερνήσεις και τα ΜΜΕ). Δεν υπάρχει στην πραγματικότητα ούτε ομογενοποιημένη οικονομία ούτε καν παγκοσμιοποίηση του παραγωγικού κεφαλαίου, αλλά μια αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, *που παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σήμερα πρωτότυπα, νέα χαρακτηριστικά* (θα αναφερθούμε σε αυτά σε επόμενες ενότητες), εν τούτοις, ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας του καπιταλισμού με κανένα τρόπο δεν αποτελεί καινούργιο χαρακτηριστικό του. Αντίθετα, από την αρχή ο καπιταλισμός ήταν σύστημα «οικουμενικό», ενσωμάτωνε ή προσπαθούσε να ενσωματώσει ολόκληρο τον πλανήτη, και να μετατρέψει όλες τις χώρες «κατ' εικόνα και ομοίωσή του».

Η «παγκοσμιοποιημένη οικονομία» αποτελεί περισσότερο ένα σκιάχτρο-φόβητρο, που το ανεμίζουν οι κυβερνήσεις και οι νεοφιλελεύθεροι προπαγανδιστές για να επιβάλουν πολιτικές ανελέητης συμπίεσης των εργατικών μισθών και του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, καθώς και για το ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας στα αρπαχτικά της αγοράς.

Οι Πολυεθνικές Εταιρίες

Η δύναμη των πολυεθνικών είναι αναμφισβήτητη. Το παγκόσμιο εμπόριο και οι επενδύσεις ελέγχονται από περίπου 63.000 πολυεθνικές με περίπου 690.000 θυγατρικές τους επιχειρήσεις. Από τις χιλιάδες πολυεθνικές οι περισσότερες ανήκουν στις ανεπτυγμένες χώρες. Οι 100 μεγαλύτερες, και μακράν οι σπουδαιότερες, είναι εταιρείες που η εθνική τους βάση, με την εξαίρεση της κρατικής εταιρείας πετρελαίων της Βενεζουέλας, βρίσκεται στις τρεις κυρίαρχες οικονομικά και πολιτικά περιοχές του πλανήτη – ΗΠΑ, Ευρώπη, Ιαπωνία. Απασχολούν 6 εκατομμύρια υπαλλήλους σε ολόκληρο τον κόσμο, έχουν κεφάλαια ύψους 2 τρισ. δολάρια και οι πωλήσεις τους φτάνουν τα 2 τρισ. δολάρια[8]. Η παραγωγή των 200 σημαντικότερων επιχειρήσεων πλησιάζει το 1/3 του παγκόσμιου ΑΕΠ.[9]

Είναι ωστόσο λανθασμένη η εικόνα ότι οι πολυεθνικές εταιρίες, επειδή λειτουργούν σε παγκόσμια βάση, δεν έχουν σχέση με τα εθνικά κράτη. Η δημιουργία γιγάντιων επιχειρήσεων προέρχεται από τη φυσιολογική λειτουργία του καπιταλισμού εντός των εθνικών συνόρων, ήδη από τα πρώτα του βήματα. Μέσω των υφέσεων και των

κρίσεων επιχειρήσεις χρεοκοπούν, οι πιο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις επιβιώνουν, και εξαγοράζουν τις λιγότερο ανταγωνιστικές. Προκύπτει έτσι μια φυσιολογική διαδικασία συγκεντροποίησης της παραγωγής, με την ανάδειξη μεγάλων επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται σε διεθνή κλίμακα για την κατάκτηση αγορών, που σε ένα μετέπειτα στάδιο μετατρέπονται σε πολυεθνικές.

Μέχρι τη δεκαετία του 1960, η κύρια δραστηριότητα των περισσότερων πολυεθνικών ήταν η εξόρυξη πρώτων υλών, που τις έστελναν για επεξεργασία σε ανεπτυγμένες χώρες. Οι πιο μεγάλες από αυτές δημιουργούσαν θυγατρικές εταιρείες, σε χώρες διαφορετικές από της μητρικής, για παραγωγή με στόχο την τοπική αγορά της χώρας όπου βρίσκονταν. Από τότε έγιναν σημαντικές αλλαγές, που έκαναν τους μεν κήρυκες της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης να διακηρύξουν το τέλος του εθνικού κράτους (γιατί πλέον οι πολυεθνικές δεν έχουν κρατική βάση), πολλούς δε από τους αντιπάλους να μιλούν για ένα διεθνή καπιταλισμό χωρίς εθνική βάση, και γι’ αυτό εξαιρετικά δύσκολο να αντιμετωπισθεί.

Από τη δεκαετία του 1980 έγινε αναδιάρθρωση της παραγωγικής λειτουργίας των πολυεθνικών, όχι απλά στην εθνική τους βάση, αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο. Έγιναν προσπάθειες από πολυεθνικές να δημιουργήσουν «παγκόσμιες παραγωγικές γραμμές» (το «παγκόσμιο αυτοκίνητο» από Ford, General Motors). Επιπλέον, ολοένα και περισσότερο οι πολυεθνικές συνεργάζονται μεταξύ τους στην παραγωγή προϊόντων όσο και στο μοίρασμα αγορών.

Όλο και περισσότερο χάνει το νόημά της η ετικέτα «made in...”. Ένα αυτοκίνητο της αμερικανικής Ford κατασκευάζεται από τούρκους μετανάστες στην Γερμανία και πωλείται στο Χονγκ-Κονγκ και τη Νιγηρία. Το Carmy της Toyota σχεδιάστηκε από τον αμερικανό Πίτερ Τ. Χολ, στο σχεδιαστικό ερευνητικό κέντρο της Toyota στο Κεντάκυ. Η General Motors κατασκευάζει μαζί με την Toyota μικρά αυτοκίνητα, ενώ έχει το ένα τρίτο από την εταιρεία Isuzu, με την οποία κατασκευάζει βαν στη Βρετανία:

> «Οι συντάκτες της Nafta (Συμφωνία για το Ελεύθερο Εμπόριο στη Βόρεια Αμερική) αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες όταν έπρεπε να αποφασίσουν ποια προϊόντα θα ήταν αφο-

> ρολόγητα στην καινούργια ζώνη του ελεύθερου εμπορίου, καθώς πολλά «ξένα» προϊόντα συναρμολογούνται στην Βόρεια Αμερική από τμήματα που κατασκευάζονται στην περιοχή. Ας αναφέρουμε για παράδειγμα την περίπτωση των ιαπωνικών οθονών που τοποθετούνται σε κατασκευασμένα στο Μεξικό πλαίσια τηλεοπτικών συσκευών»[10].

Η IBM, η Siemens και η Toshiba, σχημάτισαν ένα κονσόρτσιουμ από μηχανικούς – σχεδιαστές που εργάζονταν στα εργαστήρια της IBM στη Νέα Υόρκη για την κατασκευή ενός νέου τσιπ για ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Οι τρεις εταιρίες εργάζονται μαζί, γιατί καμιά από αυτές δεν μπορούσε μόνη της να αντεπεξέλθει στο οικονομικό βάρος της ανάπτυξης του νέου τσιπ. Το κόστος για κάθε τεχνολογική βελτίωση αυξάνεται γεωμετρικά σχεδόν. Ένα εργοστάσιο που παρήγαγε την δεκαετία του 1980 το τσιπ των 64K είχε κόστος κατασκευής 100 εκατομμύρια δολάρια, το εργοστάσιο που χτίσθηκε τρία χρόνια αργότερα για το τσιπ των 256K κόστιζε 200 εκατομμύρια. Το 1995 το νέο εργοστάσιο που κατασκεύαζε τα τσιπ των 64 megabit κόστιζε 1,2 δισ. δολάρια[11]. Αντίστοιχα (ανταγωνιστικά) κονσόρτσιουμ έχουν δημιουργήσει και άλλες εταιρείες (η NEC, η μεγαλύτερη παραγωγός ημιαγωγών της Ιαπωνίας μαζί με την Samsung της Νότιας Κορέας).

Στόχος δεν είναι μόνο η παραγωγή αλλά και ο έλεγχος των αγορών:

> «... οι κυριότερες ιαπωνικές εταιρείες αποφάσισαν να οργανώσουν ένα νέο παγκόσμιο συμβούλιο παραγωγών ημιαγωγών στο οποίο ενδεχομένως θα συμπεριλαμβάνονταν και εταιρείες από την Ευρώπη, την Κορέα και την Ταϊβάν. Τον Ιούνιο του 1996 συναντήθηκαν στο Τόκιο αντιπρόσωποι της NEC και της Toshiba, της Siemens της Γερμανίας, της Philips της Ολλανδίας και της SGS-Thomson από την Ιταλία και την Γαλλία και συμφώνησαν να οργανώσουν το συμβούλιο και να καλέσουν και τους Αμερικανούς να συμμετάσχουν. Αρνήθηκαν, βέβαια, κάθε προαίρεση να κατανεμηθούν μερίδια της αγοράς ή να καθοριστούν τιμές»[12].

Η όλη πορεία των πολυεθνικών από το 1980 χαρακτηρίζεται από αντιφατικότητα, και τελικά από ασυμβίβαστα συμφέροντα που ακυρώνουν τους όποιους συμβιβασμούς μεταξύ τους. Τα κονσόρτσιουμ σχεδόν πάντα περιορίζονται σε ειδικά επιχειρησιακά προβλήματα (όπως αυτό της παραγωγής τσιπ). Επιπλέον, οι συμμαχίες συχνά σχηματίζονται και εγκαταλείπονται, όταν οι αντίπαλοι ανακαλύπτουν ότι ο αντικειμενικός σκοπός του ενός δεν είναι συμβατός με του άλλου:

> «Το 1990 η είδηση ότι οι διευθυντές της Daimler-Benz συναντιόντουσαν με συναδέλφους τους της Mitsubishi για να συζητήσουν τη συνεργασία τους, προκάλεσε μια μικρή νευρική ταραχή μεταξύ των βιομηχανικών κύκλων των ΗΠΑ [...] Μαζί οι ιαπωνικές και οι γερμανικές εταιρείες μπορούσαν να κατασκευάσουν αεροπλάνα, ηλεκτρονικά και ηλεκτρικά μηχανήματα, αυτοκίνητα και πολλά άλλα»[13].

Η Mitsubishi, μεταξύ άλλων, είχε πρωτύτερα «συνεργαστεί» στενά με την Αμερικανική Boeing για πολλά χρόνια και ήταν πλήρης «συνέταιρος» της στο αεροσκάφος 777. Η Mitsubishi ήταν επίσης συμπαραγωγός μαχητικών αεροσκαφών των ΗΠΑ, «συνεργαζόμενη» για αυτό το σκοπό με πολλές αμερικανικές εταιρείες.

Η ιστορία του καπιταλισμού είναι ενδεικτική και από κάποια πλευρά προϊδεάζει το μέλλον. Από τα τέλη 19ου αιώνα, όταν η συγκεντροποίηση της παραγωγής δημιούργησε μονοπώλια και τραστ, οι μεγάλες εταιρίες συζητούσαν για το μοίρασμα του κόσμου αναμεταξύ τους. Οι συμφωνίες και τότε ήσαν προσωρινές και δεν οδήγησαν στο τελικό ειρηνικό μοίρασμα της παγκόσμιας αγοράς ανάμεσα στα τραστ και τα μονοπώλια. Αντίθετα οδήγησαν στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Λένιν ασκώντας κριτική στην θέση του Κάουτσκι περί υπεριμπεριαλισμού (θέση εξαιρετικά παρόμοια με τη σημερινή περί παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού) γράφει με τη γνωστή του οξυδέρκεια:

> «Κρίνοντας αφηρημένα – θεωρητικά, μπορεί να φτάσει

κανείς στο συμπέρασμα, στο οποίο έφτασε κιόλας ο Κάουτσκι [...] και συγκεκριμένα: ότι δεν απέχει πια τόσο πολύ και η παγκόσμια συνένωση αυτών των μεγιστάνων του κεφαλαίου σ' ένα μοναδικό παγκόσμιο τραστ, που θα αντικαταστήσει τον ανταγωνισμό και την πάλη των κρατικά χωρισμένων χρηματιστικών κεφαλαίων με το διεθνώς ενωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο. Ωστόσο ένα τέτοιο συμπέρασμα είναι εξίσου αφηρημένο, εκχυδαϊσμένο και λαθεμένο [...] στην περίπτωση του Κάουτσκι [...] πήρε τη μορφή [...] ονειροπολήματος για «ειρηνικό» καπιταλισμό [...] Ας υποθέσουμε ότι [...] οι ιμπεριαλιστικές χώρες συνάπτουν συμμαχία, η μια ενάντια στην άλλη, με σκοπό να υπερασπίσουν ή να επεκτείνουν τις κτήσεις, τα συμφέροντα και τις σφαίρες επιρροής [...] Αυτές θα είναι «διιμπεριαλιστικές» ή «υπεριμπεριαλιστικές» συμμαχίες. Ας υποθέσουμε ότι όλες οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις συγκροτούν μια συμμαχία για το «ειρηνικό» μοίρασμα των παραπάνω ασιατικών χωρών. Αυτό θα είναι ένα ¨διεθνώς ενωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο». Έμπρακτα παραδείγματα μια τέτοιας συμμαχίας υπάρχουν στην ιστορία του 20ου αιώνα, π.χ. στις σχέσεις των δυνάμεων προς την Κίνα. Γεννιέται το ερώτημα: είναι «νοητό» άραγε να υποθέσει κανείς ότι σε συνθήκες διατήρησης του καπιταλισμού [...] οι συμμαχίες αυτού του είδους δεν θα είναι ολιγόχρονες; Ότι θα αποκλείσουν τις προστριβές, τις συγκρούσεις και την πάλη σε όλες τις πιθανές μορφές:

Αρκεί να μπει ξεκάθαρα το ερώτημα, για να μην μπορεί να δώσει κανείς άλλη απάντηση, εκτός από αρνητική. Γιατί στις συνθήκες του καπιταλισμού δεν είναι νοητή άλλη βάση για το μοίρασμα των σφαιρών επιρροής, συμφερόντων [...] εκτός από τη βάση που υπολογίζει τη *δύναμη* των χωρών που συμμετέχουν στο μοίρασμα, τη γενική οικονομική, τη χρηματιστική, τη στρατιωτική κ.λπ. δύναμη. Η δύναμη όμως δεν αλλάζει ομοιόμορφα στις χώρες που συμμετέχουν στο μοίρασμα, γιατί στις συνθήκες του καπιταλισμού δεν μπορεί να υπάρξει *ισόμετρη* ανάπτυξη των χωριστών επιχειρήσεων, τραστ, κλάδων της βιομηχανίας και χωρών. Πριν από μισό αιώνα η Γερμανία ήταν ένα αξιοθρήνητο μηδενικό, αν συγκρίνουμε την καπιτα-

> λιστική της δύναμη με την δύναμη της τότε Αγγλίας. Το ίδιο και η Ιαπωνία με τη Ρωσία. Είναι λοιπόν «νοητό» να υποθέσει κανείς ότι ύστερα από καμιά δεκαριά χρόνια θα έμενε αμετάβλητος ο συσχετισμός των δυνάμεων ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις; Είναι εντελώς ακατανόητο [...] Δεν χωράει αμφιβολία ότι η εξέλιξη γίνεται με *κατεύθυνση* προς ένα ενιαίο παγκόσμιο τραστ, που καταβροχθίζει όλες χωρίς εξαίρεση τις επιχειρήσεις και όλα χωρίς εξαίρεση τα κράτη. Η εξέλιξη όμως προχωρεί προς αυτή την κατεύθυνση κάτω από τέτοιες συνθήκες, με τέτοιο ρυθμό, μέσα σε τέτοιες αντιθέσεις, συγκρούσεις και κλονισμούς – που δεν είναι καθόλου μόνο οικονομικοί, αλλά είναι και πολιτικοί, εθνικοί κ.λπ., κ.λπ. – έτσι που οπωσδήποτε πριν φτάσουν τα πράγματα σε ένα παγκόσμιο τραστ, πριν την «υπεριμπεριαλιστική» παγκόσμια ένωση των εθνικών χρηματιστικών κεφαλαίων, ο ιμπεριαλισμός θα πρέπει να χρεοκοπήσει αναπόφευκτα, ο καπιταλισμός θα μετατραπεί στο αντίθετό του»[14].

Πραγματικά κείμενο μιας μεγαλοφυΐας, που οι εξελίξεις δικαίωσαν τις απόψεις του, ενώ είναι ταυτόχρονα εξαιρετικά σύγχρονο. Δεν έχει σημασία αν σήμερα δεν είναι ο κόσμος χωρισμένος σε αποικίες. Η λογική του κειμένου και τα συμπεράσματά του, στηρίζονται στην ύπαρξη ασυμβίβαστων καπιταλιστικών συμφερόντων μεταξύ των διαφόρων τμημάτων του διεθνούς κεφαλαίου - που προέρχονται από την ίδια την ανταγωνιστική φύση του καπιταλισμού. Η όποια προσπάθεια συμβιβασμού και μοιράσματος των αγορών μεταξύ των πολυεθνικών, γίνεται αναγκαστικά πάνω στην κινούμενη άμμο του συσχετισμού δύναμης μεταξύ τους. Αυτοί οι συσχετισμοί δύναμης δεν είναι μόνον οικονομικοί. Παράλληλα, κινητοποιούνται από τα εθνικά κράτη, μηχανισμοί διπλωματικής και στρατιωτικής ισχύος στην υπηρεσία των δικών τους πολυεθνικών.

Ο σημερινός κόσμος εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από «εθνικούς» καπιταλισμούς που ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο. Παρ' όλες τις «αναγκαστικές» συμμαχίες και τη διεθνοποίηση της παραγωγής τους, οι πολυεθνικές έχουν την κύρια παραγωγική τους δραστηριότητα σε μια – δυο χώρες, ενώ είναι κατά βάση εθνικές εταιρεί-

ες, εταιρείες συνδεδεμένες η κάθε μια με το δικό της κράτος. Οι λόγοι είναι πολλοί -αναφέρουμε τους πιο σημαντικούς:

Οι παραγωγικές επενδύσεις απαιτούν χρόνο για να γίνουν. Απαιτούν την κατασκευή κτιρίων, την εγκατάσταση μηχανημάτων. Για την παραγωγή ενός προϊόντος χρειάζεται χρόνος έρευνας και σχεδιασμού. Η απόσβεση των επενδύσεων είναι μια χρονοβόρα διαδικασία. Οι πολυεθνικές δεν μπορούν εύκολα να μαζέψουν τα κτήρια – μηχανήματά τους και να μεταφερθούν σε άλλη χώρα.

Οι πολυεθνικές με λίγες εξαιρέσεις (εξόρυξη πρώτων υλών) είναι συγκεντρωμένες σε αναπτυγμένες χώρες, και με ελάχιστες εξαιρέσεις ο κύριος όγκος της παραγωγής τους βρίσκεται συγκεντρωμένος σε μια – δυο χώρες το πολύ. Περισσότερο και από το εργατικό κόστος, τις ενδιαφέρει ένα ειδικευμένο εργατικό προσωπικό. Και αυτό το ειδικευμένο εργατικό δυναμικό δεν βρίσκεται στις καθυστερημένες χώρες, αλλά μόνο στις αναπτυγμένες υπάρχει η υποδομή και ένα εκτεταμένο εκπαιδευτικό σύστημα που να το παράγει. Στην Ε.Ε. μια έρευνα σε διευθυντές στις 200 μεγαλύτερες επιχειρήσεις έδειξε ότι: «ο σχεδιασμός για τα επόμενα πέντε χρόνια είναι το 93% της συνολικής τους παραγωγής να πραγματοποιηθεί εντός της Ε.Ε., να αγοράσουν το 80% των υλικών που χρειάζονται από ευρωπαϊκές πηγές, και να πουλήσουν το 83% των προϊόντων τους εντός της Ε.Ε.»[15].

Οι πολυεθνικές εταιρίες χρειάζονται τη στήριξη του εθνικού κράτους για να αναπτυχθούν. Εταιρείες γιγάντιες όπως η IBM, η Boeing, ή οι διάφορες εταιρείες χάλυβα χρειάζονται τα κρατικά συμβόλαια για να αναπτυχθούν ή για να διατηρήσουν το μέγεθός τους. Ο Κόκκαλης στην Ελλάδα δεν θα είχε μια από τις μεγαλύτερες πολυεθνικές εταιρείες στην Ευρώπη, χωρίς τα γιγάντια κρατικά συμβόλαια που πήρε από το ελληνικό δημόσιο:

> «Όταν το 1997, η Ιντρακόμ υπέγραψε προγραμματική συμφωνία με τον ΟΤΕ για την παραγωγή και εγκατάσταση 1,5 εκατ. ψηφιακών γραμμών, ύψους, τότε, 223 δισ. δραχμές, όχι μόνο εξασφάλιζε την επόμενη πενταετία αλλά έθεσε τις βάσεις για να τετραπλασιάσει τους τζίρους σε τρία μόλις χρόνια. Εκείνη τη χρονιά, η εταιρεία είχε πωλήσεις 53 δισ. δραχμών –τζίρος που ήδη σε μεγάλο βαθμό προερχόταν από προ-

> γενέστερες συμφωνίες με τον οργανισμό- και έφτασε το 2000 να ξεπερνά τα 200 δισ. δρχ. Αν υπολογίσει κανείς τα έσοδα της Ιντρακόμ και της Ιντρασόφτ από τις κρατικές προμήθειες και τις εταιρείες μετοχικού ενδιαφέροντος του ΟΤΕ, καθώς και τα έσοδα της Ιντραλότ από την ανάθεση της διαχείρισης του κρατικού τζόγου, βρίσκεται μπροστά σε ένα ποσό που υπερβαίνει τα 700 δισ. δραχμές για την περίοδο 1998-2001.
>
> Το ποσό αυτό αντιπροσωπεύει λίγο πολύ το 65-70% του τζίρου των εταιρειών [του Κόκκαλη]. Αν μάλιστα, υπολογίσει κανείς ότι η πλειονότητα των διαγωνισμών άλλων μικρότερων φορέων του Δημοσίου κατακυρωνόταν σε εταιρείες του κ. Κόκκαλη, προκύπτει ότι δημιουργήθηκε ένα ιδιωτικό μονοπώλιο στις... κρατικές δουλειές».[16]

Οι πολυεθνικές χρειάζονται τη δύναμη του κράτους «τους», για να τις προστατεύσει από τον ανταγωνισμό. Ο πόλεμος στον Κόλπο σήμαινε ότι οι αμερικανικές επιχειρήσεις θα συνεχίσουν να ελέγχουν τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής παρά και ενάντια στους ανταγωνιστές τους («φίλους» και εχθρούς). Χάρις στη στρατιωτική και διπλωματική δύναμη των ΗΠΑ επιβλήθηκαν και επιβάλλονται ποσοστώσεις στις εξαγωγές ιαπωνικών προϊόντων στις ΗΠΑ. Ο Thomas Friedman, δημοσιογράφος που έχει στενές σχέσεις με το State Department των ΗΠΑ, συνόψισε με τον καλύτερο τρόπο αυτό το γεγονός (New York Times, 28 Μάρτη 1998):

> «Το αόρατο χέρι της αγοράς δεν θα λειτουργούσε ποτέ χωρίς την «κρυμμένη» σιδερένια γροθιά. Τα McDonald's δεν θα μπορούσαν να ανθίσουν χωρίς την McDonnell Douglas. Η «κρυμμένη» σιδερένια γροθιά που καθιστά τον κόσμο ασφαλή για τις τεχνολογικές εταιρίες της Silicon Valley ονομάζεται ο στρατός των ΗΠΑ, η αεροπαρία της, το ναυτικό της».

Καθόλου λοιπόν τυχαία, αλλά για όλους τους λόγους που προαναφέραμε, καμιά πολυεθνική δεν είναι πραγματικά πολυεθνική στη σύνθεση του κεφαλαίου της ή του διοικητικού της μηχανισμού. Από τις τριάντα μεγαλύτερες επιχειρήσεις των ΗΠΑ μόνο πέντε έχουν

κάποιο αλλοδαπό σε διοικητικές θέσεις, ενώ συνολικά μόλις το 2% είναι οι αλλοδαποί σε διοικητικές θέσεις στις μεγάλες επιχειρήσεις των ΗΠΑ. Στις είκοσι μεγαλύτερες επιχειρήσεις της Ιαπωνίας μόλις σε δυο υπάρχουν αλλοδαποί σε διοικητικές θέσεις. Ελάχιστες είναι οι πολυεθνικές στις οποίες πάνω από το 10% των μετοχών τους ανήκουν σε αλλοδαπούς.[17]

Τόσο οι παραγωγικές τους δραστηριότητες, όσο και οι τεχνολογικές τους καινοτομίες έχουν βαθιά εθνικό χαρακτήρα:

> «Οι «πολυεθνικές εταιρείες», για τις οποίες γίνεται τόσος λόγος, ελάχιστα έχουν χάσει την εθνική τους ταυτότητα και χαρακτήρα. Οι παραγωγικές δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιρειών διαδραματίζονται κατά το πλείστον μέσα στα εθνικά τους σύνορα. Καμιά από τις μεγάλες πολυεθνικές των ΗΠΑ, οι οποίες ωστόσο είναι οι πρώτες που μεταπολεμικά ενεπλάκησαν σε μια διαδικασία διεθνοποίησης της παραγωγικής τους διαδικασίας, δεν απασχολεί πέραν του 50% του προσωπικού της στο εξωτερικό, εκτός από την Ford. Η παραγωγική διαδικασία των ιαπωνικών πολυεθνικών είναι σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό «εθνική» απ' ότι αυτή των ΗΠΑ. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση της Sony, που απασχολεί το 55% του προσωπικού της στο εξωτερικό [...] Οι πολυεθνικές εταιρείες προστατεύουν τις τεχνολογικές τους καινοτομίες, τις οποίες θεωρούν ως βασικό παράγοντα της διεθνούς τους ανταγωνιστικότητας και φροντίζουν, μέσω του κράτους της καταγωγής τους, να εμποδίσουν τη διάδοση τους σε γεωγραφικές περιοχές που δεν ελέγχουν»[18].

Για τους λόγους που προαναφέραμε είναι επίσης εντελώς παραμύθι ότι οι εργάτες είναι απροστάτευτοι απέναντι στις πολυεθνικές. Όχι μόνο δεν μπορούν να τα μαζέψουν από μια χώρα και να φύγουν εύκολα και απλά, αλλά και οποιαδήποτε απεργία σε μια χώρα έχει τρομερό αντίκτυπο για τη συνολική λειτουργία της πολυεθνικής, μιας και η παραγωγή είναι αλυσίδα και όταν διακόπτεται σε ένα της σημείο απειλεί να διακόψει συνολικά την «ομαλή» παραγωγική της διαδικασία. Ούτε οι μισθολογικές «απαιτήσεις» των εργατών εί-

ναι εμπόδιο μιας, και όπως προαναφέραμε, λειτουργούν κατά κύριο λόγο σε ανεπτυγμένες χώρες όπου οι μισθοί είναι μεγαλύτεροι έτσι και αλλιώς από ότι σε χώρες του Τρίτου Κόσμου.

2
Νεοφιλελευθερισμός και καπιταλισμός

Η εμφάνιση του νεοφιλελευθερισμού δεν ήταν απλά το αποτέλεσμα της «νεοσυντηρητικής επανάστασης», δηλαδή της θεωρητικής εργασίας φιλελεύθερων οικονομολόγων με την υποστήριξη συντηρητικών πολιτικών κομμάτων, κατά πρώτο λόγο της Θάτσερ στην Βρετανία κα του Ρέιγκαν στις ΗΠΑ. Η θεωρία της «συνομωσίας» του «μεγάλου κεφαλαίου και των ελίτ» (Τσόμσκι – Μπουρντιέ – Σούζαν Τζόρτζ) είναι εντελώς λανθασμένη και μπορεί να προκαλέσει σύγχυση («τεμαχισμό» του καπιταλισμού σε μικρό – και άρα αβλαβές (;) - και μεγάλο κεφάλαιο).

Η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση ήταν το αποτέλεσμα των αναγκών του ίδιου του καπιταλισμού, της αέναης προσπάθειας των καπιταλιστών να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Δεν μπορείς να αποκόψεις την κριτική στο νεοφιλελευθερισμό από τη συνολικότερη κριτική και πάλη ενάντια στον καπιταλισμό.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και μέχρι το 1972-3, ο παγκόσμιος καπιταλισμός γνώρισε μια άνευ προηγουμένου μακρά περίοδο ανάπτυξης. Σε αυτή την περίοδο είχαμε όχι μόνο μια οικονομική ανάπτυξη, αλλά και μια περίοδο ουσιαστικά ασήμαντης ανεργίας και μια συνεχή πραγματική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Αυτή ήταν και η πραγματική βάση για την ανάπτυξη των ρεφορμιστικών δυνάμεων μέσα στο εργατικό κίνημα, ενώ αποτέλεσε την οικονομική βάση για τη δημιουργία «του κράτους πρόνοιας».

Όμως από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ακολούθησε μια μακρά περίοδος κρίσεων και υφέσεων, αστάθειας στην πορεία της οικονομίας, όπου περίοδοι οικονομικής ανάκαμψης διακόπτονται από υφέσεις και κρίσεις σε παγκόσμια κλίμακα.

Οι καπιταλιστές αντέδρασαν στο νέο κλίμα κρίσης και αστάθειας στα τέλη της δεκαετίας του 1970 με τη νεοφιλελεύθερη πολιτική:

Α) Με τον εξορθολογισμό της παραγωγής – απολύσεις «πλεοναζόντων» εργατών, κλεισίματα «μη παραγωγικών» εργοστασίων - εκσυγχρονισμός των μηχανημάτων, εισαγωγή «νέας τεχνολογίας», συγχωνεύσεις επιχειρήσεων.

Β) Με τη διείσδυση σε ξένες αγορές, που μέχρι τότε προστατεύονταν από δασμούς, με τα μέτρα φιλελευθεροποίησης του παγκόσμιου εμπορίου και της ελεύθερης κίνησης του χρηματιστικού κεφαλαίου. Με αυτόν τον τρόπο βρέθηκαν καταχρεωμένες οι πιο αδύναμες καπιταλιστικές χώρες ενώ δόθηκε η ευκαιρία σε τράπεζες και χρηματιστηριακό κεφάλαιο να πραγματοποιήσουν υπερκέρδη.

Στα 1990 το συνολικό χρέος των αναπτυσσομένων χωρών έφτασε το 1,4 τρισ. δολάρια. Στα 1997 έφτασε τα 2,7 τρισ. δολάρια. Στα 1998 οι χώρες του Τρίτου κόσμου πλήρωναν για την εξυπηρέτηση του χρέους τους προς τους δυτικούς δανειστές τους 717 εκατομμύρια δολάρια τη μέρα.[19] Αυτοί οι αριθμοί δεν είναι ψυχροί, δεν είναι απλώς νούμερα σε κάποια λογιστικά βιβλία. Μεταφράζονται στο γεγονός ότι δεκαεννιά χιλιάδες παιδιά πεθαίνουν κάθε μέρα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, επειδή τα χρήματα που θα έπρεπε να πηγαίνουν σε δαπάνες για την υγεία, δίνονται για πληρωμές χρεών[20].

Παρά τις επαγγελίες των νεοφιλελεύθερων της παγκοσμιοποίησης, όχι μόνο η νεοφιλελεύθερη πολιτική δεν έδωσε τη δυνατότητα «στους ανθρώπους όλου του πλανήτη να επιλέγουν όποιο προϊόν θέλουν», αλλά αντίθετα τους καταδίκασε σε αυξανόμενη πείνα, εξαθλίωση και χαώδεις ανισότητες. Μετά από χρόνια νεοφιλελεύθερης πολιτικής η μέση οικογένεια στην Αφρική σήμερα καταναλώνει 25% λιγότερα από ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1970[21].

Η κατάσταση των «υπανάπτυκτων» και «υπό ανάπτυξη» χωρών είναι εξωφρενική. Σε αυτές κατοικούν 4,5 δισ. άνθρωποι, το ένα δισ. υποσιτίζεται και δεν διαθέτει στοιχειώδες επίπεδο ανεκτής οικογενειακής στέγης, ενώ 1,5 δισ. άνθρωποι δεν έχουν την «πολυτέλεια»

καθαρού πόσιμου νερού. Την ίδια στιγμή μόλις 450 τρισεκατομμυριούχοι έχουν πλούτο μεγαλύτερο από το σύνολο των χωρών όπου ζει το 56% του παγκόσμιου πληθυσμού!

Ακόμα και χώρες που υποτίθεται ότι αναπτύσσονται «ραγδαία» (Κίνα) μένουν ουσιαστικά πολύ πίσω από τις ανεπτυγμένες. Μόνο η πολιτεία της Καλιφόρνια των ΗΠΑ παράγει τόσα προϊόντα όσα η Κίνα και η Ινδία μαζί.

Γ) Οι ιδιώτες καπιταλιστές αποκόμισαν νέα κέρδη μέσω της διείσδυσης σε τομείς που μέχρι τότε δεν ήταν ανοιχτοί στο ιδιωτικό κεφάλαιο. Δηλαδή μέσω των αποκρατικοποιήσεων. Ο μεταπολεμικός καπιταλισμός στηρίχθηκε στη λεγόμενη «μικτή οικονομία», την ύπαρξη τεράστιων κρατικών μονοπωλίων και επιχειρήσεων ενώ ολόκληροι κλάδοι (τηλεπικοινωνίες, ηλεκτρική ενέργεια κ.λπ) ήσαν εκτός «ιδιωτικής πρωτοβουλίας». Οι αποκρατικοποιήσεις σήμαινε ότι ιδιωτικό κεφάλαιο μπορούσε να επενδυθεί σε αυτές τις επιχειρήσεις και να βρει επικερδή διέξοδο. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για απροσχημάτιστη καταλήστευση δημόσιας περιουσίας.

Το παράδειγμα της Βρετανίας, που είναι η πρώτη διδάξασα στις ιδιωτικοποιήσεις κατά τη διάρκεια της νεοφιλελεύθερης επιδρομής της δεκαετίας του 1980, είναι πολύ αποκαλυπτικό. Ενώ τα κέρδη των επιχειρήσεων γκαζιού, νερού και ηλεκτρισμού αυξάνονταν το χρόνο κατά 40% μεταξύ 1993-1995, στις ίδιες αυτές επιχειρήσεις απολύθηκαν περίπου 70.000 εργατοϋπάλληλοι. Άλλοι 30.000 απολύθηκαν μεταξύ 1995-1998 μόνο από τη βιομηχανία γκαζιού. Οι τιμές κάθε άλλο παρά έπεσαν. Πράγματι υπήρξε μείωση στις τιμές του γκαζιού και στο ηλεκτρικό. Όμως αυτές οι μειώσεις δεν οφείλονταν στον «ανταγωνισμό», αλλά στο απλό γεγονός ότι τότε οι τιμές του πετρελαίου παγκόσμια είχαν γνωρίσει πτώση. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι μειώσεις αυτές ήσαν μικρότερες από ότι σε αντίστοιχες ευρωπαϊκές χώρες, όπου δεν είχαν ακόμα ιδιωτικοποιηθεί αυτές οι επιχειρήσεις. Οι λογαριασμοί του νερού, από τότε που η παροχή του ιδιωτικοποιήθηκε το 1990, αυξήθηκαν περισσότερο από 66%. Από το 1990 μέχρι το 1995 οι ιδιωτικές εταιρείες νερού στην Βρετανία πραγματοποίησαν κέρδη 6,5 δισ. λιρών, ποσό μεγαλύτερο από την τιμή που πληρώθηκε για την εξαγορά τους. Η αδιαφορία για τη στήριξη της υποδομής των επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας (αφού για τις εταιρεί-

ες σημαίνει απλά κόστος) είναι εγκληματική. Την ίδια στιγμή που τα «δυστυχήματα» έχουν γίνει ρουτίνα στους ιδιωτικοποιημένους βρετανικούς σιδηρόδρομους (τον Φλεβάρη 2000 ένα «δυστύχημα» προκάλεσε 15 νεκρούς) οι εταιρείες σιδηροδρόμου μειώνουν(!) το προσωπικό τους που ασχολείται με τη συντήρηση του δικτύου. Και όχι μόνο αυτό, αλλά αρνήθηκαν να εφαρμόσουν ένα σύστημα που αυτόματα σταματάει ένα τρένο που πέρασε με κόκκινο, με τη δικαιολογία ότι είναι πολύ ακριβό...

Στις ΗΠΑ, στην Καλιφόρνια, ξεκίνησε στα 1996 η ιδιωτικοποίηση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, με το επιχείρημα ότι μέσω του ανταγωνισμού οι τιμές θα έπεφταν. Αρχικά 300 εταιρείες εκδήλωσαν ενδιαφέρον. Ωστόσο, το κεφάλαιο μόνο για την αρχική επένδυση ήταν τόσο μεγάλο, που στο τέλος απέμειναν 10 μεγάλες εταιρείες. Από αυτές τρεις, «Οι Μεγάλοι Τρεις» (Pacific Gas and Electric[PG&E], SoCal Edison, και η San Diego Gas and Electric), είναι ιδιοκτήτες της μεγάλης πλειοψηφίας των εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρισμού της Καλιφόρνια, καθώς επίσης ελέγχουν το δίκτυο διανομής και γραμμές μεταφοράς ηλεκτρισμού. Ήταν ακριβώς οι ίδιες εταιρείες που έβγαζαν υπερκέρδη και πριν την ιδιωτικοποίηση σαν προμηθευτές του Δημοσίου! Ουσιαστικά οι τρεις έχουν δημιουργήσει ένα καρτέλ (συμφωνούν μεταξύ τους τόσο το ύψος της παραγωγής όσο και τις τιμές). Όμως... ανταγωνισμός υπάρχει! Μαζί με αυτό το καρτέλ συνυπάρχει επίσης και ένα άλλο καρτέλ που είναι γνωστό σαν Confederate Cartel, και αποτελείται από εταιρείες της Νότιας Καρολίνας και του Τέξας.

Με δυο Καρτέλ να ελέγχουν την αγορά ηλεκτρισμού της Καλιφόρνια, δεν ήταν καθόλου δύσκολο οι τιμές να αρχίσουν να παίρνουν απότομα την ανηφόρα. Έτσι τον Ιανουάριο του 2000 οι τιμές εκτοξεύτηκαν από 3,5 σεντς στα 40 σεντς ανά κιλοβατώρα και σε «ώρες αιχμής» ακόμα και τα 1,5 δολάρια! Για να σπρώξουν τις τιμές προς τα πάνω η τακτική τους είναι καθαρά εκβιαστική. Συνεχής διακοπές ρεύματος και απειλές πτώχευσης. Οι συνεχής διακοπές έχουν επηρεάσει σοβαρά τη ζωή των πολιτών. Σε γκάλοπ της Sacramento Bee το 57% θεωρεί τις διακοπές ρεύματος εκβιασμό των εταιρειών για να αυξηθούν και άλλο οι λογαριασμοί ρεύματος.

Στην Ελλάδα οι αποκρατικοποιήσεις αποτελούν ένα πελώριο

σκάνδαλο. Πρόκειται για παραχώρηση σε ιδιώτες μεγαλοκαπιταλιστές «εκλεκτών φιλέτων αντί πινακίου φακής». Οι Δημόσιες επιχειρήσεις, που δημιουργήθηκαν από τα χρήματα των εργαζομένων εδώ και δεκαετίες, είναι και οι μεγαλύτερες και οι πλέον κερδοφόρες της ελληνικής οικονομίας. Από τις 20 μεγαλύτερες επιχειρήσεις του ελληνικού Χρηματιστηρίου στα τέλη της δεκαετίας του 1990, με βάση τη συνολική τους αξία, οι εννέα εταιρίες ήταν υπό κρατικό έλεγχο. Αυτές τις γιγάντιες επιχειρήσεις δεν τις δημιούργησαν τα ιδιωτικά αρπαχτικά, αλλά ο ιδρώτας του ελληνικού λαού. Ενώ η Ελλάδα είναι πρωταθλήτρια στην παραοικονομία και την φοροδιαφυγή στην Ευρώπη (σε ποσοστό 40% του ΑΕΠ), οι μισθωτοί και οι φτωχοί αγρότες συνεισφέρουν, τόσο με τους άμεσους φόρους όσο και μέσω των ¨εμμέσων φόρων¨ (φόροι σε καταναλωτικά προϊόντα ευρείας λαϊκής κατανάλωσης), τα έσοδα των κρατικών προϋπολογισμών που δημιούργησαν τις κρατικές επιχειρήσεις. Αν υπολογιστεί ο ΦΠΑ (στα τρόφιμα είναι 8%, ενώ σε άλλα είδη φτάνει το 18%), και οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης, τότε με τις πλέον μετριοπαθείς εκτιμήσεις και τα χαμηλότερα ακόμα εισοδήματα φορολογούνται με 12-15%! Από τις 2.500.000 δρχ. του ετήσιου εισοδήματος ενός χαμηλόμισθου πάνω από 300.000 θα πάνε σε φόρους. Από μια ετήσια αγροτική σύνταξη των 700.000 δρχ., τουλάχιστον οι 100.000 θα «φαγωθούν» σε φόρους. Με αυτόν τον τρόπο, επί δεκαετίες, δημιουργήθηκαν οι Δημόσιες επιχειρήσεις που με τόση ευκολία (και σε εξευτελιστικές τιμές) ξεπουλιούνται.

Ήδη το κόστος των αποκρατικοποιήσεων το έχουν φορτωθεί οι εργαζόμενοι και με το παραπάνω. Από το 1996, που άρχισε να ιδιωτικοποιείται ο ΟΤΕ, οι εργαζόμενοι μέχρι το 2000 έχουν επιβαρυνθεί με αυξήσεις κατά 200% των τιμολογίων της αστικής μονάδας του ΟΤΕ.

Δ) Ο νεοφιλελευθερισμός έφερε συνεχείς μειώσεις φόρων για τις επιχειρήσεις και την περικοπή κοινωνικών δαπανών. Τη μεταφορά του κύριου βάρους της φορολογίας από τις επιχειρήσεις στους μισθωτούς, σε φόρους επί των καταναλωτικών προϊόντων.

Ε) Εντατικοποιήθηκε η εκμετάλλευση της εργατικής τάξης. Με την απορύθμιση της αγοράς εργασίας, τις «ελαστικές εργασιακές σχέσεις», την αυξανόμενη ανασφάλεια και τις δουλειές μερικής απα-

σχόλησης.

Επειδή η εργατική τάξη των αναπτυγμένων χωρών είναι αυτή που παράγει και την περισσότερη υπεραξία για τους καπιταλιστές (γι' αυτό και κατευθύνονται προς αυτές η συντριπτική πλειοψηφία των επενδύσεων όπως περιγράψαμε προηγούμενα) ήταν αυτή που δέχθηκε πρώτη τη νεοφιλελεύθερη επίθεση.

Η έκθεση του ΟΗΕ για «την ανθρώπινη ανάπτυξη» (2001) είναι καταπέλτης. Όσοι διαβιούν κάτω από το όριο φτώχιας (εισόδημα κάτω του 60% του μέσου εθνικού) είναι στη Βρετανία το 20% του πληθυσμού, στη Γαλλία το 17%, το ίδιο ποσοστό στην Ιταλία, στον Καναδά το 17,8%, στις ΗΠΑ το 13,7% και στη Γερμανία το 13%. Στην Ελλάδα το ποσοστό είναι 14,5%, ενώ το 6,5% των Ελλήνων «μπαίνουν» κάθε χρόνο για πρώτη φορά στην φτώχεια. Το 43% από αυτούς μένουν σε αυτές τις συνθήκες πάνω από 3 χρόνια.

Ωστόσο η έκθεση του ΟΗΕ, επειδή υπάρχουν οι πιέσεις από τις κυβερνήσεις των χωρών μελών του, είναι στις εκτιμήσεις της πολύ κάτω από την πραγματικότητα (για την Ελλάδα το πραγματικό ποσοστό υπολογίζεται σε άνω του 20%, το ίδιο και για τις ΗΠΑ).

Στην πρώτη χώρα του νεοφιλελευθερισμού την Αγγλία μια ανεξάρτητη μελέτη υπολογίζει ότι:

> «Το 30% του ενεργού πληθυσμού της Αγγλίας ζει σήμερα σε συνθήκες υλικής ανέχειας και το 30% σε κατάσταση εργασιακής προσωρινότητας [...] Χιλιάδες παιδιά κάτω των δώδεκα ετών δουλεύουν, για να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα, με όρους που επέτρεψε η μαζική απορύθμιση στην αγορά της εργασίας [...] για όλους τους προσωρινά εργαζόμενους Βρετανούς δεν υπάρχει όριο στον αριθμό των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας που μπορεί να απαιτήσει ο εργοδότης τους (στην περίπτωση μάλιστα των περίφημων «συμβάσεων μηδενικού ωραρίου», «zero hour contracts», μπορεί να περάσουν εβδομάδες ολόκληρες δουλεύοντας, χωρίς την εγγύηση ούτε μιας ώρας εργασίας), δεν υπάρχει άδεια τοκετού, ενώ για πολλούς δεν υπάρχει καν δυνατότητα βραχείας άδειας»[22].

Η Ε.Ε. ορίζει ως απόρους όσους διαθέτουν εισόδημα κατώτερο

από το ήμισυ του μέσου εισοδήματος σε μια χώρα. Με βάση αυτό το κριτήριο οι άποροι αυξάνονται με ταχύτητα: 38 εκατομμύρια ή το 12,2% του ευρωπαϊκού πληθυσμού το 1975 ήσαν άποροι, 44 εκατομμύρια ή το 13,7% το 1985, 53 εκατομμύρια ή 16,1% το 1992, 57 εκατομμύρια το 1998 (και να σκεφτεί κανείς ότι τα χρόνια της δεκαετίας του 1990 δεν θεωρούνται χρόνια οικονομικής ύφεσης...)[23]. Η ανεργία στη δεκαετία του 1990 κυμαινόταν σε μέσο επίπεδο στο 12%, περίπου 18.000.000 άνεργοι. Οι άστεγοι αυξήθηκαν και έφτασαν στο αστρονομικό επίπεδο των περίπου 5.000.000 ατόμων.

Στις ΗΠΑ, ένας στους οκτώ βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχιας ενώ σχεδόν 45 εκατομμύρια δεν έχουν ασφάλιση υγείας. Υπάρχει αύξηση του μέσου χρόνου εργασίας κατά 160 ώρες το χρόνο, συνολικά ένας επί πλέον μήνας εργασίας! Η εργασία έγινε φοβερά επισφαλής, ενώ ένα μεγάλο μέρος των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν τη δεκαετία του 1990 είναι μερικής απασχόλησης (το 40% των εργαζομένων στη Microsoft είναι μερικής απασχόλησης). Για τους περισσότερους το εισόδημα έχει παραμείνει στάσιμο ή ακόμα και έχει συρρικνωθεί τα τελευταία δέκα πέντε χρόνια. Οι ΗΠΑ έχουν το μεγαλύτερο πληθυσμό παιδιών που ζουν σε συνθήκες εξαθλίωσης σε ολόκληρο τον βιομηχανικό κόσμο. Το 1997, 26 εκατομμύρια Αμερικανοί (ένας στους δέκα) αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα λαϊκά συσσίτια και τα κέντρα διανομής επισιτιστικής βοήθειας, ενώ επιπλέον δεκάδες χιλιάδες άτομα έμειναν απέξω επειδή δεν έφταναν τα τρόφιμα για όλους[24].

Σε συνθήκες «οικονομικής ανάπτυξης» (για τις ΗΠΑ, τον Φεβρουάριο του 2000, έκλεισαν 106 μήνες διαρκούς οικονομικής μεγέθυνσης που ήταν η διαρκέστερη μεταπολεμική περίοδος οικονομικής μεγέθυνσης), ο νεοφιλελευθερισμός «επέτυχε» να δημιουργήσει εκπληκτικές ανισότητες και να σπείρει τη δυστυχία στους εργαζόμενους των ανεπτυγμένων χωρών. Δεν χρειάζεται κανείς να διερωτηθεί σε συνθήκες οικονομικής επιβράδυνσης, ακόμα και ύφεσης, σε τι επίπεδα κτηνωδίας μπορεί να οδηγηθεί το σύστημα...

Η νεοφιλελεύθερη λαίλαπα σχεδιάστηκε από τους ίδιους τους καπιταλιστές, σε αγαστή συνεργασία με τους πολιτικούς τους εκπροσώπους. Το πλάνο για τη διεύρυνση της Ε.Ε., που ενέκρινε η διάσκεψη κορυφής το Δεκέμβρη 1999 στο Ελσίνκι, υποχρέωνε τα νέα

μέλη να απορυθμίσουν τις αγορές τους, να ιδιωτικοποιήσουν τις οικονομίες τους, και να επενδύσουν μαζικά στην υποδομή για να διευκολύνεται η διακίνηση εμπορευμάτων. Το όλο πρόγραμμα σχεδιάστηκε από τον Percy Barnevik επικεφαλής της σουηδικής επενδυτικής εταιρίας AB και πρόεδρο μιας ομάδας εργασίας του ERT (European Round Table of Industrialists), μιας συμμαχίας των διευθυντικών στελεχών των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Δεν βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά σε καμία «συνομωσία» αλλά στη συνειδητή, σχεδιασμένη προσπάθεια των καπιταλιστών, να ξεπεράσουν την κρίση τους ανοίγοντας νέους δρόμους για το κεφάλαιο και ξεζουμίζοντας την εργατική τάξη.

Είναι, ωστόσο, λανθασμένη η άποψη ότι κατά κάποιο τρόπο ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί το έσχατο, το «τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού». Σύμφωνα με την άποψη του Τάκη Φωτόπουλου[25]:

> «...η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση είναι μεν το αποτέλεσμα της δυναμικής που τέθηκε σε κίνηση με την εγκαθίδρυση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς πριν από περίπου δυο αιώνες, αλλά δεν παύει να αποτελεί μια «συστημική» αλλαγή που επέβαλαν οι ανάγκες των πολυεθνικών επιχειρήσεων οι οποίες ελέγχουν την διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. *Πράγμα που σημαίνει ότι η παγκοσμιοποίηση αυτή, ως συστημικό φαινόμενο, δεν είναι αντιστρέψιμη στο θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς*» [η έμφαση, πλάγια γράμματα, στο κείμενο είναι δική μου].

Ενώ είναι σωστό ότι τα μέτρα του Μπους (αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, ενίσχυση αεροπορικών εταιριών κ.λπ), δεν συνιστούν επιστροφή στον κεϋνσιανισμό, εν τούτοις είναι λάθος η άποψη ότι οι καπιταλιστές δεν μπορούν, έστω δύσκολα, να στρίψουν τιμόνι από τον «ορθό δρόμο» του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Η ιστορία του παγκόσμιου εμπορίου δεν είναι μια διαρκής ιστορία ανάπτυξης Ο καπιταλισμός είναι ένα σύστημα που διαρκώς αντιφάσκει ανάμεσα στο διεθνή χαρακτήρα των παραγωγικών δυνάμεων και την εθνική του βάση, είναι δηλαδή χωρισμένο σε ασυμβίβα-

στα εθνικά κεφάλαια που ο πρώτος στόχος τους είναι η υπεράσπιση των συμφερόντων του εθνικού κεφαλαίου. Όταν η οικονομική κρίση, ο πόλεμος ή η απειλή του πολέμου ήταν στην ημερήσια διάταξη, οι καπιταλιστές αντέστρεψαν τη «διεθνιστική» τάση του κεφαλαίου, σε μια προσπάθεια υπεράσπισης των συμφερόντων του κεφαλαίου μέσω της επιστροφής εντός των εθνικών τειχών. Οι ΗΠΑ και η Βρετανία στη δεκαετία του 1930, η χιτλερική Γερμανία την ίδια περίοδο και ο σταλινισμός στην Ρωσία, είναι τα παραδείγματα της περιχαράκωσης του παγκόσμιου καπιταλισμού σε ισχυρά προστατευόμενα φρούρια, που ανέκοψαν την προηγούμενη φάση διαρκούς ανόδου του διεθνούς εμπορίου. Το παγκόσμιο εμπόριο έμεινε στάσιμο και ακόμα συρρικνώθηκε για περισσότερο από τριάντα χρόνια μετά τα 1914. Εάν το 1913 το παγκόσμιο εμπόριο ήταν 100, τότε ανάμεσα στα 1920-1925 έπεσε στο 82. Στα 1931-1935 είχε μόλις ανέλθει στο 93. Και μόνο το 1948 πράγματι έφτασε το 103, λίγο μεγαλύτερο από το επίπεδο του 1913[26].

Επιπλέον, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι η σημερινή μεγέθυνση του παγκόσμιου εμπορίου θα συνεχιστεί και θα επεκταθεί. Ούτε στην περίπτωση που η σημερινή φάση της οικονομικής αστάθειας ξεπεραστεί και αρχίσει μια νέα φάση επέκτασης της καπιταλιστικής οικονομίας, θα είναι δεδομένη η επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου:

> «... θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η αύξηση του διεθνούς εμπορίου σε σχέση με το ΑΕΠ που παρατηρείται από το 1950 δεν θα συνεχιστεί υποχρεωτικά. Υψηλότεροι ρυθμοί μεγέθυνσης της οικονομίας, δηλαδή υπερπήδηση των δομικών δυσκολιών της σύγχρονης οικονομίας, θα οδηγούσαν σε μια δυσανάλογη αύξηση των υπηρεσιών σε σχέση με τη βιομηχανία, πράγμα που θα επιδρούσε μάλλον αρνητικά στη σχέση διεθνές εμπόριο/ΑΕΠ, διότι οι υπηρεσίες συμμετέχουν λιγότερο στο διεθνές εμπόριο απ' ότι η βιομηχανία».[27]

Ο καπιταλισμός είναι ένα δυναμικό σύστημα που διαρκώς εξελίσσεται, τόσο με τη συνεχή επαναστατικοποίηση των μέσων παραγωγής, όσο και με τις οβιδιακές μεταμορφώσεις του. Ένα σύστημα

που χωρίς συνεχείς μεταρρυθμίσεις δεν μπορεί να επιβιώσει. Η ωρίμανσή του ήταν συνυφασμένη με την κρατική παρέμβαση και την πρώιμη αποικιοκρατία. Ακολούθησε η εποχή του κλασσικού φιλελεύθερου καπιταλισμού του 19ου αιώνα. Μετά ο κρατικός παρεμβατισμός η «μικτή οικονομία» από τη δεκαετία του 1930 - και βέβαια ο κρατικός καπιταλισμός της πρώην ΕΣΣΔ και των παρόμοιων καθεστώτων - μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, και σήμερα ο νεοφιλελευθερισμός:

> «... οι κλασικοί θεωρητικοί του ιμπεριαλισμού γενίκευσαν την προπολεμική οικονομική συγκυρία και ονόμασαν «ουτοπική» κάθε σκέψη ότι το διεθνές εμπόριο θα μπορούσε κάποτε να απαλλαγεί από τους υπέρογκους δασμούς και τα άλλα κρατικά μέτρα προστατευτισμού. Στην σημερινή εποχή είναι, αντίθετα, πολύ συνηθισμένο η μεταπολεμική φιλελευθεροποίηση του εμπορίου να θεωρείται από τους αριστερούς αρθρογράφους ως μια έκφραση της αμερικανικής ηγεμονίας στην παγκόσμια αγορά, ή έστω μια πολιτική μέσα από την οποία διασφαλίζονται τα αμερικανικά συμφέροντα σε παγκόσμιο επίπεδο. Βεβαίως, η εκδοχή αυτή σχετικά με την αμερικανική ηγεμονία δεν μπορεί να ερμηνεύσει ούτε γιατί η εμπορική θέση των ΗΠΑ στην παγκόσμια αγορά εξασθένησε (προς όφελος των χωρών της Ευρώπης και της Ιαπωνίας), σε συνθήκες, ακριβώς, φιλελευθεροποίησης του διεθνούς εμπορίου, ούτε γιατί οι ανταγωνιστές των ΗΠΑ προωθούσαν με κάθε τρόπο αυτή τη φιλελευθεροποίηση, ούτε, τέλος, γιατί οι ΗΠΑ κατέφυγαν, στη συγκυρία όξυνσης της οικονομικής κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του '80, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα του αναπτυγμένου καπιταλισμού, σε μέτρα και ρυθμίσεις προστατευτικού χαρακτήρα (ποσοστώσεις, δασμοί για ορισμένα ιαπωνικά προϊόντα κ.λπ.).»[28].

Ο καπιταλισμός ουδέποτε θα καταρρεύσει αυτόματα, μέσω των οικονομικών του αντιφάσεων και μόνο. Τη δεκαετία του 1930 η παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία πράγματι κατέρρευσε. Όμως η αποτυχία της εργατικής επανάστασης, βοηθούντος του σταλινισμού,

η ανθρωποθυσία εκατομμυρίων στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έδωσαν τη δυνατότητα στον καπιταλισμό να ανακάμψει και τη μεταπολεμική περίοδο να γνωρίσει τα «χρυσά χρόνια» του. Γι' αυτό ακριβώς δεν υπάρχει ένα «έσχατο στάδιό» του. Το πραγματικά «έσχατο στάδιό» του καπιταλισμού θα προέλθει από τη δράση των επαναστατικών δυνάμεων, θα είναι το αποτέλεσμα της εργατικής επανάστασης.

Οι εξελίξεις από το 1980 - η νεοφιλελεύθερη στροφή

Η κρίση του 1973 σηματοδότησε το τέλος των «χρυσών χρόνων» του μεταπολεμικού καπιταλισμού, και το τέλος της κυρίαρχης μέχρι τότε κεϋνσιανής οικονομικής πολιτικής. Η οικονομική κρίση εκδηλώθηκε σαν μια έκρηξη του πληθωρισμού. Στο σύνολο της δυτικής Ευρώπης, ο πληθωρισμός εκτινάχθηκε από ένα μέσο όρο 3,7% την περίοδο 1961-69 και 6,4% για το 1969-73, σε ένα εκπληκτικό 10,9% για το 1973-79. Για τις Βρετανία, Ιταλία, Ισπανία, Ιρλανδία τη δεκαετία του 1970 ο πληθωρισμός ήταν περί το 16%. Η παγκόσμια οικονομία χαρακτηριζόταν από πτωτικούς ρυθμούς παραγωγής και υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού. Η κεϋνσιανή κρατική παρέμβαση το μόνο που πετύχαινε, με τις συνεχείς ενέσεις κρατικών προγραμμάτων που είχαν στόχο τη διέξοδο από την κρίση, ήταν να αυξάνει τα κρατικά ελλείμματα και να αναζωογονεί τον πληθωρισμό[29].

Στα τέλη του 1973 η τιμή του πετρελαίου αυξήθηκε δραματικά, αποτέλεσμα των συντονισμένων ενεργειών των πετρελαιοπαραγωγών χωρών (ΟΠΕΚ), οι οποίες οδήγησαν στην αναδιανομή των κερδών από το πετρέλαιο προς όφελος των χωρών παραγωγής του. Στο διάστημα 1972-1981 ο δείκτης τιμών οικιακών καυσίμων στις ΗΠΑ αναρριχήθηκε από το 118,5 (1967=100) στο 675,9, δηλαδή σημειώθηκε σχεδόν εξαπλάσια αύξηση.[30] Ο ΟΠΕΚ κατηγορήθηκε για την οικονομική κρίση, ο όρος που χρησιμοποιήθηκε ήταν «πετρελαϊκό σοκ». Ήταν εξαιρετικά βολικό να αποδοθούν οι ευθύνες της κρίσης στους Άραβες, παρά στην ίδια την λειτουργία του καπιταλισμού. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου ευθυνόταν μόλις για το 10% περίπου της πληθωριστικής επίπτωσης κατά την εποχή εκείνη.[31]

Η πραγματική ρίζα της κρίσης βρισκόταν στη διαδικασία που μα-

κροπρόθεσμα σπρώχνει αναπόφευκτα τον καπιταλισμό προς την κρίση, και την οποία έχει περιγράψει ο Μάρξ στο Κεφάλαιο. Την τάση του μέσου ποσοστού κέρδους να πέφτει. Πράγματι, σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), μεταξύ του 1965 και 1976 το επιχειρηματικό ποσοστό κέρδους έπεσε κατά 37% στη Βρετανία, κατά 16% στη Δυτική Γερμανία και τον Καναδά, κατά 12% στην Ιαπωνία. Στις ΗΠΑ, το καθαρό κέρδος μετά τους φόρους έπεσε από 10% το 1965 σε λιγότερο από 5% το 1980. Κατά μέσο όρο το ποσοτό κέρδους μειώθηκε στις επτά πλουσιότερες χώρες από 25% σε 12% το 1980[32].

Οι καπιταλιστές σε Ευρώπη και ΗΠΑ αντέδρασαν στην κρίση του δικού τους συστήματος, κατηγορώντας την εργατική τάξη ότι προκαλεί τον πληθωρισμό με τις «παράλογες μισθολογικές απαιτήσεις» της. Στην Ελλάδα, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, είχαμε τις περίφημες δηλώσεις του Ανδρέα Παπανδρέου για τις «συντεχνίες και τα ρετιρέ», δηλαδή τους εργάτες που ήθελαν αυξήσεις!

Το εναρκτήριο λάκτισμα για το νεοφιλελευθερισμό ήταν ακριβώς η πάλη ενάντια στο οργανωμένο εργατικό κίνημα. Η χώρα στην οποία δόθηκε η πιο σκληρή μάχη ήταν η Αγγλία. Το αγγλικό προλεταριάτο είναι γνωστό ιστορικά για τη μεγάλη μαχητικότητά του. Από τη δεκαετία του 1960 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 αύξανε διαρκώς τους αγώνες του και τις διεκδικήσεις του. Από ένα μέσο ετήσιο όρο 184 χαμένων ημερών εργασίας σε σύνολο 1.000 εργαζομένων μεταξύ 1963 και 1967, περάσαμε σε ένα μέσο ετήσιο όρο 969 ημερών μεταξύ 1968 και 1972 [33].

Η άνοδος των Συντηρητικών της Μάργκαρετ Θάτσερ στην κυβέρνηση, το 1979, σήμανε την μεγάλη στροφή. Η ιστορική ήττα του βρετανικού συνδικαλιστικού κινήματος το 1984-1985, την εποχή της μεγάλης απεργίας των ανθρακωρύχων, άνοιξε τον δρόμο για μια σειρά από περιοριστικούς νόμους σχετικά με την συνδικαλιστική δραστηριότητα το 1988, 1989, 1990 και 1992. Από τότε το εργατικό κίνημα της Βρετανίας δεν έχει ακόμα ανακάμψει.

Η Θάτσερ και αργότερα ο Ρέιγκαν στις ΗΠΑ (1981) ήταν αυτοί που ηγήθηκαν της νεοφιλελεύθερης στροφής. Αρχικά η προσοχή επικεντρώθηκε στη νομισματική πολιτική (μονεταρισμός) για να ελεγχθεί ο πληθωρισμός. Ο θεωρητικός που τέθηκε επικεφαλής της

μεταστροφής από τον κεϋνσιανισμό στο μονεταρισμό (και τη νεοφιλελεύθερη στροφή) ήταν ο Μίλτον Φρίντμαν, από το Πανεπιστήμιο του Σικάγου, μετέπειτα συνεργάτης του Ινστιτούτου Χούβερ που ασχολούνταν με θέματα πολέμου, επαναστάσεων και ειρήνης. Σύμφωνα με τη θεωρία του, αν κάποιος κατόρθωνε να ελέγξει την προσφορά χρήματος, αν περιόριζε την αύξηση της προσφοράς χρήματος ακολουθώντας τις ανάγκες του εμπορίου, οι τιμές θα έμεναν σταθερές και ο πληθωρισμός θα εξαφανιζόταν.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 οι κυβερνήσεις άρχισαν να εφαρμόζουν αυστηρές νομισματικές πολιτικές, περιορίζοντας δραστικά την έκδοση νέου χρήματος. Το αποτέλεσμα κάθε άλλο παρά εντυπωσιακό ήταν. Η οικονομία επιβραδύνθηκε λόγω της στενότητας ρευστού, ενώ ο πληθωρισμός συνέχιζε να αυξάνει: «Μια άλλη, μοναδικά αποκρουστική λέξη προστέθηκε στο λεξιλόγιο των οικονομολόγων: στασιμοπληθωρισμός».[34]

Στο τέλος ο πληθωρισμός νικήθηκε, αλλά όχι χάρις στις θεωρίες του Φρίντμαν, αλλά χάρις στα υψηλά επιτόκια. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 τα επιτόκια έφτασαν διψήφια νούμερα για πρώτη φορά στην ιστορία των ΗΠΑ. Το αποτέλεσμα ήταν η εκτίναξη της ανεργίας στο 10,7%, ενώ σημειώθηκε το μεγαλύτερο ποσοστό χρεοκοπίας μικρών επιχειρήσεων από τη δεκαετία του 1930.

Επιπλέον, τα υψηλά επιτόκια προκάλεσαν μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων στις ΗΠΑ, οδήγησαν στην αύξηση της τιμής του δολαρίου, κάνοντας ακριβότερες τις αμερικανικές εξαγωγές και φθηναίνοντας αντίστοιχα της εισαγωγές. Το πρόβλημα του μεγάλου ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου των ΗΠΑ είχε ξεκινήσει. Το συνολικό αποτέλεσμα ήταν η βαθύτερη οικονομική ύφεση που σημειώθηκε από τη δεκαετία του 1930.

Η ύφεση που προκάλεσε ο συνδυασμός αντιπληθωριστικής πολιτικής και υψηλών επιτοκίων, εντάσσεται στην προσπάθεια ανάκαμψης του ποσοστού κέρδους, του ξεπεράσματος της κρίσης υπερπαραγωγής, μέσω της εκκαθάρισης των πλέον αδύνατων κεφαλαίων και της συγκεντροποίησης της παραγωγής σε επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τεχνολογίες αιχμής και μπορούν να αντιμετωπίσουν τον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό. Ο καπιταλισμός ιστορικά με αυτό τον τρόπο ξεπερνάει τις κρίσεις του: Η κρίση λειτουργεί «εξυγια-

ντικά». Μέσω των κρίσεων υπερπαραγωγής και υπερσυσσώρευσης, κεφάλαια που είναι αδύναμα είτε πετιούνται εκτός αγοράς, ή, πράγμα που οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα, εξαγοράζονται από τα μεγαλύτερα κεφάλαια, αφήνοντας ένα μεγαλύτερο κομμάτι της αγοράς στα πλέον ανταγωνιστικά.

Γι' αυτό παρά την αποτυχία του μονεταρισμού, η νεοφιλελεύθερη στροφή συνεχίστηκε αμείωτη. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 είχαν αποκρυσταλλωθεί οι βασικές του κατευθύνσεις: Αποκρατικοποιήσεις, ελαστικές εργασιακές σχέσεις, ουσιαστικά κανένα όριο για απολύσεις εργαζομένων, μερική (μαύρη στην ουσία) απασχόληση, φοροαπαλλαγές για τους καπιταλιστές, έμμεσοι φόροι και περικοπές των κοινωνικών δαπανών για τους εργάτες. Ο στόχος προφανής: η αλλαγή των ταξικών συσχετισμών σε βάρος των εργαζομένων, η προσπάθεια ανάκαμψης του ποσοστού κέρδους των καπιταλιστών με την συμπίεση των εργατικών μισθών. Το τσάκισμα της αντίστασης των εργαζομένων μέσω της γενικευμένης εργασιακής ανασφάλειας, τόσο δίνοντας το δικαίωμα στους καπιταλιστές να απολύουν χωρίς όριο, όσο και μέσω της μερικής απασχόλησης.

Ο νεοφιλελευθερισμός στις παγκόσμιες σχέσεις κωδικοποιήθηκε σε μερικές «απαραβίαστες» αρχές που ονομάζεται παγκοσμιοποίηση (Washington Consensus, Η Συναίνεση της Ουάσιγκτον, 1990): φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και του χρηματικού κεφαλαίου, αποκρατικοποιήσεις, να αφεθούν, υποτίθεται, οι δυνάμεις της αγοράς να λειτουργήσουν «ανεμπόδιστα σε διεθνές επίπεδο». Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Παγκόσμια Τράπεζα και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, ήσαν (και είναι) οι βασικοί μοχλοί επιβολής αυτής της πολιτικής, η οποία έχει πραγματικά σπείρει την δυστυχία και την καταστροφή σε ολόκληρο τον πλανήτη.

Θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας σε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά αυτής της καταστροφικής διαδικασίας, σε αυτά που πραγματικά άλλαξαν στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα από το 1980 και μετά :

Α) Πραγματική παγκοσμιοποίηση του χρηματικού κεφαλαίου.

Αποφασιστική στιγμή στην πορεία της παγκοσμιοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν η Σύνοδος Κορυφής των πέντε σημαντικότερων βιομηχανικών κρατών, το 1979, στο Τόκιο. Ο στόχος επικεντρώθηκε στην καταπολέμηση του πληθωρισμού. Αποφασίστηκε ότι η δημοσιονομική πολιτική που επέτρεπε την αύξηση του πληθωρισμού, για να διατηρείται η οικονομική πρόοδος και η πλήρης απασχόληση, ήταν αναποτελεσματική αλλά και υπεύθυνη του καλπάζοντος πληθωρισμού και της οικονομικής επιβράδυνσης. Εγκαινιάστηκε μια πολιτική υψηλών επιτοκίων, μείωσης των κοινωνικών δαπανών, υποβάθμισης του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους στην οικονομία, γενικότερα μια πορεία προς την απορύθμιση της αγοράς, προς τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Αυτή η πολιτική ήταν επιτυχής μόνο στη μείωση του πληθωρισμού. Η οικονομική επιβράδυνση επιδεινώθηκε, ενώ η ανεργία συνέχιζε να μεγαλώνει.

Παρά τις νεοφιλελεύθερες θεωρίες, η μείωση του πληθωρισμού που επιτεύχθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, δεν οδήγησε σε μείωση των επιτοκίων, με αποτέλεσμα την αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους. Επιπλέον το πρόβλημα του εμπορικού ελλείμματος ήταν μεγάλο στις ΗΠΑ. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ από 0 στα 1980 πέρασε στο –3% το 1985 και στο –2,7 το 1995[35] και από τότε διαρκώς αυξάνει. Οι ΗΠΑ μετατράπηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 από το μεγαλύτερο δανειστή του κόσμου στο μεγαλύτερο οφειλέτη.

Παράλληλα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 είχαμε τη ραγδαία ανάπτυξη των ευρωαγορών δολαρίων. Οι ευρωαγορές αναπτύχθηκαν εκρηκτικά εκείνη την περίοδο, εξ αιτίας της αύξησης της τιμής του πετρελαίου η οποία δημιούργησε τεράστια πλεονάσματα τρεχουσών συναλλαγών στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες (360 δισ. δολάρια την περίοδο 1974-1981).[36] Τα μισά από αυτά τα πλεονάσματα κατατέθηκαν σε δυτικές τράπεζες. Μεγάλες αμερικανικές, ευρωπαϊκές και ιαπωνικές τράπεζες, που λειτουργούσαν σε ευρωπαϊκό έδαφος, ήταν σε θέση να δράσουν παρακάμπτοντας κάθε ισχύο-

ντα ρυθμιστικό κανόνα (μέχρι τότε όλες οι τράπεζες ήταν υποχρεωμένες να δεσμεύουν ένα ποσοστό των καταθέσεων τους που βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο). Οι κεντρικές (κρατικές) τράπεζες της Ευρώπης δεν μπορούσαν να ελέγξουν τις δραστηριότητες σε δολάρια, γιατί δεν είχαν δικαίωμα επέμβασης παρά μόνο στα νομίσματα που εξέδιδαν οι ίδιες. Ούτε όμως η Federal Reserve (ΗΠΑ) μπορούσε να ελέγξει δραστηριότητες αμερικανικών τραπεζών που εκτυλίσσονταν εκτός συνόρων των ΗΠΑ.

Οι τράπεζες είχαν αρχίσει να αποκτούν τεράστια δύναμη, να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους σε παγκόσμια κλίμακα, πριν την άνοδο των τιμών του πετρελαίου, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Η αιτία ήταν η συσσώρευση δισεκατομμυρίων δολαρίων στις τράπεζες λόγω του αυξανόμενου εμπορικού ελλείμματος των ΗΠΑ, εξ' αιτίας των εξόδων του πολέμου του Βιετνάμ, όσο και σαν αποτέλεσμα της μειούμενης ανταγωνιστικότητας των ΗΠΑ σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους, κύρια την Γερμανία και την Ιαπωνία. Τα αποθέματα σε δολάρια των τραπεζών (ευρωπαϊκών, ιαπωνικών αλλά και θυγατρικών στο εξωτερικό αμερικανικών τραπεζών), αυξήθηκαν από περίπου 25 δισ. δολάρια στα 1968 σε 200 δισ. δολάρια το 1974.[37]

Αποτέλεσμα της όλης διαδικασίας ήταν εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια να κινούνται ελεύθερα στη διεθνή αγορά, με τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού, χωρίς κρατικό έλεγχο. Ουσιαστικά τα ίδια τα θεμέλια του κεϋνσιανισμού, ο έλεγχος του χρηματοπιστωτικού συστήματος, είχε εκ των πραγμάτων καταστεί ανέφικτος.

Οι ίδιες οι ΗΠΑ, για να χρηματοδοτήσουν τα ελλείμματά τους, είχαν ανάγκη την εισροή κεφαλαίων από την Ιαπωνία και την Γερμανία. Οι δυο αυτές παράλληλες διαδικασίες, οι ευρωαγορές και το έλλειμμα των ΗΠΑ, οδήγησαν στην απορύθμιση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Οι τράπεζες βρέθηκαν με τεράστια ρευστότητα, που οδήγησε αρχικά σε φτηνά δανειστικά επιτόκια τόσο σε ιδιωτικές επιχειρήσεις όσο και σε χώρες και κυβερνήσεις. Οι επιχειρήσεις προσπάθησαν να ξεπεράσουν τον αυξανόμενο ανταγωνισμό καταφεύγοντας σε δάνεια από τις τράπεζες. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα, στις δεκαετίες του

1950 και του 1960, μόνο το 25% των εξόδων των επιχειρήσεων χρηματοδοτούνταν από πηγές εκτός επιχείρησης. Στα μέσα στης δεκαετίας του 1970 έφτασαν το 65%.[38] Οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης (τότε χώρες του κρατικού καπιταλισμού) βρέθηκαν καταχρεωμένες. Στην Ανατολική Γερμανία το ποσοστό του χρέους ως προς το ΑΕΠ έφτασε το 9,2% στα 1980, της Πολωνίας το 17,7%, της Ρουμανίας το 18,4%, της Ουγγαρίας το 20,2%. Το ίδιο έγινε και σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, αλλά και της Ασίας όπως η Νότια Κορέα, οι Φιλιππίνες, η Ινδονησία.

Η άνοδος των επιτοκίων στις ΗΠΑ, όπως και στο σύνολο των ανεπτυγμένων χωρών, οδήγησε στην κρίση του χρέους σε παγκόσμια κλίμακα, διότι αύξησε κατακόρυφα την επιβάρυνση του χρέους στις χώρες που δανείστηκαν με φθηνά επιτόκια και έπρεπε να ξοφλήσουν με ψηλά επιτόκια. Η κατάρρευση των χωρών του κρατικού καπιταλισμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε αυτήν τη διαδικασία. «Τον Αύγουστο του 1982, το Μεξικό ήταν η πρώτη χώρα που κοινοποίησε την αδυναμία της να εξοφλήσει τα χρέη της, εγκαινιάζοντας έτσι την κρίση του χρέους».[39]

Σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη θεωρία, η διεθνής ελεύθερη διακίνηση του χρηματικού κεφαλαίου θα βοηθούσε στην καλύτερη κατανομή του κεφαλαίου. Θα επέτρεπε, στα «άφθονα αποθεματικά των ανεπτυγμένων χωρών», να βρουν επενδυτικές διεξόδους στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπου το ποσοστό κέρδους είναι υψηλότερο και όπου υπάρχει έλλειψη κεφαλαίου, με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν οι πιο φτωχές χώρες. Ακόμα θα βοηθούσε στην «διασπορά του κινδύνου». Οι επενδύσεις σε διάφορες χώρες επιτρέπουν, υποτίθεται, τη διασπορά των επενδύσεων ώστε η πτώση σε μια αγορά, να αντισταθμίζεται με την άνοδο σε κάποια άλλη. Οι κινήσεις του χρηματικού κεφαλαίου, σύμφωνα με την θεωρία, αποτελούν κίνητρο για τις κυβερνήσεις στην εφαρμογή «υγιούς οικονομικής πολιτικής». Όταν κεφάλαια φεύγουν από μια χώρα, τότε αυτό σημαίνει ότι η ακολουθούμενη οικονομική πολιτική είναι λανθασμένη και πρέπει να διορθωθεί, ενώ αν εισρέουν στη χώρα κεφάλαια, η χώρα επιβραβεύεται για τη «σωστή της οικονομική πολιτική». Τέλος, δημιουργούν «συνθήκες παγκόσμιας σταθερότητας», «ισορροπίας» των χρηματικών αγορών.

Ωστόσο τα εμπειρικά δεδομένα δεν επιβεβαιώνουν καθόλου τις παραπάνω θέσεις. Και μόνο το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των παγκόσμιων χρηματικών κεφαλαίων κατευθύνεται προς τις ΗΠΑ, αποτελεί απόδειξη ότι κάθε άλλο παρά η ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου οδηγεί στην καλύτερη παγκόσμια κατανομή του κεφαλαίου. Πολύ περισσότερο ότι τα κεφάλαια, δήθεν, κατευθύνονται με βάση «υγιείς οικονομικά» αποτιμήσεις. Οι ΗΠΑ έχουν το μεγαλύτερο εμπορικό έλλειμμα στην ιστορία του καπιταλισμού (ισοδυναμεί στο 1,5% του παγκόσμιου προϊόντος(!) στα 2001). Έλλειμμα που μπορεί μεν να χρηματοδοτείται αυτή τη στιγμή από τα ξένα κεφάλαια που εισρέουν σε αυτές, ωστόσο απειλούν να υπονομεύσουν απότομα τη δύναμη του δολαρίου, αν κάποια στιγμή τα πράγματα δεν πάνε καλά για την οικονομία των ΗΠΑ, με ανυπολόγιστες συνέπειες για τις παγκόσμιες συναλλαγματικές ισοτιμίες (και για την παγκόσμια οικονομία).

Αυτό είναι κρίσιμο, αν σκεφτεί κανείς ότι οι κινήσεις του διεθνοποιημένου κεφαλαίου δείχνουν αγελαία συμπεριφορά. Η Νότια Κορέα είχε μέχρι το 1996 πολύ μικρά κρατικά ελλείμματα, μικρό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, χαμηλό πληθωρισμό, μικρή ανεργία και παρ' όλα αυτά στη χρηματιστική κρίση του 1997 όλα αυτά δεν την έσωσαν από την κρίση. Η κρίση ξεκίνησε τον Ιούλη 1997 όταν η Ταϊλάνδη υποτίμησε το νόμισμά της, το μπάτ, πυροδοτώντας ανάλογες υποτιμήσεις σε Μαλαισία, Ινδονησία, Νότια Κορέα. Είχε προηγηθεί οικονομική επιβράδυνση καθώς μειώθηκαν οι ρυθμοί αύξησης των εξαγωγών. Συνολικά οι εξαγωγές της Ανατολικής Ασίας αυξάνονταν με τον εκπληκτικό ρυθμό του 27% το χρόνο τη δεκαετία του 1970, έπεσαν λίγο πάνω από το 11% στη δεκαετία του 1980, όμως αυξήθηκαν πάλι στο 17% μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Στα 1995 η Ανατολική Ασία συγκέντρωνε το 21% των άμεσων διεθνών επενδύσεων (53 δισ. δολάρια από σύνολο 254 δισ.)[40].

Το πρόβλημα δεν ήταν τόσο η επιβράδυνση των εξαγωγών, όσο η πτώση (λόγω του αυξανόμενου παγκόσμιου ανταγωνισμού) σε αξία μεταφρασμένη σε δολάρια. Έτσι ξεκίνησε μια αντιστροφή της κίνησης του διεθνούς κεφαλαίου.

Μια απλή επιβράδυνση έκανε τις ξένες (χρηματικές) επενδύσεις, με δεδομένη την έλλειψη δυνατότητας ελέγχου της ροής τους, να

αποτραβηχτούν από αυτές τις χώρες, γιατί τα κέρδη δεν ήσαν «τα αναμενόμενα». Ένα σχετικά μικρό πρόβλημα μετατράπηκε σε τραγωδία. Οι χώρες της Ανατολικής Ασίας από τη φυγή του κεφαλαίου μπήκαν σε πιστωτική και συναλλαγματική κρίση. Τα χρέη άρχισαν να συσσωρεύονται. Ενώ το 1990 τα ιδιωτικά χρέη στις χώρες αυτές ήταν το 15% του ΑΕΠ, στα 1996 εκτινάχθηκαν στο 35%. Η κρίση τις έπληξε σκληρά με ρυθμούς δεκαετίας του 1930: Οικονομική ανάπτυξη –13,7% στην Ινδονησία, -7,5% στην Μαλαισία, -10% στην Ταϊλάνδη, -5,8% στην Κορέα.

Η ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου αντί να περιορίζει τις εστίες κρίσεις, τις διασπείρει ακόμα περισσότερο. Η κρίση που ξεκίνησε από την Ταϊλάνδη στα 1997 επεκτάθηκε με αφάνταστη ταχύτητα. Οι καπιταλιστές που είχαν επενδύσει στην Ασία και είχαν απώλειες, προσπάθησαν να «ρεφάρουν» πουλώντας μετοχές σε άλλες αναδυόμενες αγορές, με αποτέλεσμα η κρίση να επεκταθεί στην Ρωσία και στην Λατινική Αμερική.

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, ότι η φιλελευθεροποίηση των κινήσεων του κεφαλαίου, είναι συνυφασμένη με συνεχείς κρίσεις τα τελευταία χρόνια. Κρίση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών στα 1980, Μεξικό 1994-95, Ασία 1997-98, Ρωσία 1998, Βραζιλία 1998 και Αργεντινή 2002.

Ο «καλός επενδυτής» καθόλου δεν μοιάζει με την εικόνα που περιγράφει η νεοφιλελεύθερη θεωρία, ότι τάχα επενδύει με βάση ποια οικονομία είναι «υγιής» ενώ «τιμωρεί» τις μη υγιείς. Στην πραγματικότητα, ο πραγματικά καλός καπιταλιστής είναι αυτός που μπορεί να προβλέψει επιτυχώς «πότε μια χώρα θα υποστεί ένα κύμα αγορών ή πωλήσεων, κύμα που θα το έχουν προκαλέσει άλλοι «επενδυτές» (κερδοσκόποι) και να προσαρμοστεί εγκαίρως.»[41].

Οι αριθμοί είναι αμείλικτοι ως προς το χαρακτήρα της κίνησης του διεθνούς κεφαλαίου:

> «Στα 1971 το 90% των διεθνών κινήσεων του χρηματικού κεφαλαίου [τότε υπήρχαν ακόμα έλεγχοι στην κίνησή του] είχαν σχέση με την πραγματική οικονομία – εμπόριο ή μακροπρόθεσμες επενδύσεις – και το 10% ήταν κερδοσκοπικό. Στη δεκαετία του 1990 τα πράγματα έχουν αντιστραφεί, στα 1995

περίπου το 95% ήταν κερδοσκοπικό κεφάλαιο, με ημερήσιες μετακινήσεις που υπερβαίνουν τα συνολικά συναλλαγματικά αποθέματα των επτά ισχυρότερων βιομηχανικών χωρών, πάνω από ένα τρισεκατομμύριο δολάρια την ημέρα, τα περισσότερα πολύ βραχυπρόθεσμα: περίπου το 80% τοποθετούνται σε μια χώρα για μια βδομάδα ή και λιγότερο.»[42].

Β) Φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου.

Για να κατανοήσουμε τις εξελίξεις στον καπιταλισμό τα χρόνια της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, θα πρέπει να κατανοήσουμε την τροποποίηση του νόμου της αξίας στην παγκόσμια αγορά. Σύμφωνα με τον νόμο της αξίας, η αξία ενός προϊόντος καθορίζεται από τον κοινωνικά αναγκαίο χρόνο παραγωγής του. Καπιταλιστές που παράγουν με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας, με μεθόδους παραγωγής πάνω από τον μέσο όρο, χρειάζονται για την παραγωγή ενός προϊόντος χρόνο εργασίας κάτω από τον μέσο κοινωνικά αναγκαίο χρόνο παραγωγής. Για παράδειγμα, ας κάνουμε τη φανταστική παραδοχή, ότι για την κατασκευή πλυντηρίων ένα εργοστάσιο σε μια ώρα παραγωγής μπορεί να παράγει δέκα πλυντήρια, ενώ ο μέσος όρος παραγωγής στην συγκεκριμένη βιομηχανία είναι τα έξη πλυντήρια. Στον καπιταλιστή του εργοστασίου με την μεγαλύτερη παραγωγικότητα, η κατασκευή του κάθε πλυντηρίου στοιχίζει λιγότερο και πουλώντας στη μέση τιμή αποκομίζει επιπρόσθετο κέρδος, πάνω από την αξία του πλυντηρίου που πουλάει. Αντίστοιχα, οι καπιταλιστές που παράγουν με το μέσο όρο πουλούν τα προϊόντα τους με λιγότερο κέρδος ενώ κινδυνεύουν σε συνθήκες ανταγωνισμού (από την στιγμή που ο καπιταλιστής με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα εργασίας μπορεί να μειώσει την τιμή πώλησης και να εξακολουθεί να έχει κέρδη) να βρεθούν να παράγουν κάτω του κόστους, να βρεθούν εκτός αγοράς. Τα πλέον παραγωγικά κεφάλαια μπορούν να αποκομίσουν ένα επιπρόσθετο κέρδος, και στον ανταγωνισμό ανάμεσα σε διάφορες καπιταλιστικές επιχειρήσεις, τα κεφάλαια με υψηλότερη παραγωγικότητα εκτοπίζουν τα κεφάλαια με χαμηλότερη. Για να γίνει όμως αυτό, απαιτείται μια ενοποιημένη αγορά εργασίας

και ένα ενιαίο νόμισμα με το οποίο να προσμετρούνται όλα τα εμπορεύματα (το γενικό ισοδύναμο).

Στην παγκόσμια αγορά ωστόσο οι συνθήκες είναι διαφορετικές:

> «Η εθνική συγκρότηση του κεφαλαίου αντανακλάται σε συγκεκριμένες διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις διαφορετικές (εθνικές) σφαίρες κυκλοφορίας, οι οποίες εκφράζονται κατά κύριο λόγο με την ύπαρξη διαφορετικών εθνικών νομισμάτων, την απουσία, δηλαδή, ενός κοινού διεθνούς νομίσματος [...] *Εδώ, στην παγκόσμια αγορά, η αναπροσαρμογή της τιμής του εθνικού νομίσματος λειτουργεί προστατευτικά για τα λιγότερο αναπτυγμένα (εθνικά) κεφάλαια*. Οι διεθνής διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας μπορούν έτσι να αναπαράγονται, τα πρόσθετα κέρδη, που αποκομίζουν τα περισσότερο αναπτυγμένα εθνικά κεφάλαια, εξανεμίζονται. Μέσα από την υποτίμηση του νομίσματος της λιγότερο ανεπτυγμένης χώρας μετασχηματίζονται οι «υψηλές» εθνικές τιμές των προϊόντων της σε μέσες (ή και χαμηλές) διεθνής τιμές αγοράς. Αντίστοιχα, οι «χαμηλές» εθνικές τιμές των προϊόντων της περισσότερο αναπτυγμένης χώρας μετατρέπονται και πάλι, μέσα από την ανατίμηση του εθνικού νομίσματος, σε μέσες διεθνείς τιμές»[43]. [Η έμφαση, πλάγια γράμματα, στο κείμενο είναι δική μου].

Για παράδειγμα, η Ελλάδα λόγω της χαμηλής ανταγωνιστικότητας της, που ανάγεται στη χαμηλή παραγωγικότητα της εξ' αιτίας της μικρότερης τεχνολογικής της ανάπτυξης και του μικρού σχετικά κεφαλαίου της, αντιμετώπιζε χρόνιο εμπορικό έλλειμμα. Ο μηχανισμός που υπήρχε για την αντιμετώπιση της εμπορικής «ανισορροπίας» ήταν η συνεχής υποτίμηση του νομίσματός της (της δραχμής). Με τον τρόπο αυτό τα ελληνικά προϊόντα, παρ' ότι ήταν «χειρότερα» των ανεπτυγμένων χωρών, γινόντουσαν πολύ φτηνά στη διεθνή αγορά και μπορούσαν να πωληθούν, ενώ αντίστοιχα οι εισαγωγές γινόντουσαν πιο ακριβές, λόγω του υποτίμησης της δραχμής, με αποτέλεσμα την μείωση των εισαγωγών. Το 1989 το ευρώ ανταλλασσόταν προς 179 δρχ., σήμερα (μετά την εισαγωγή του ευρώ) ανταλλάσ-

σεται προς 341 δρχ., πράγμα που σημαίνει ότι η δραχμή έχει χάσει το μισό της αξίας της από το 1989. Αντίστοιχα έχει χάσει περίπου το 56% της αξίας της σε σχέση με το δολάριο.

Ωστόσο ο μηχανισμός αυτός δεν κατόρθωσε τελικά να αποτρέψει την «ανισορροπία» του εμπορικού ελλείμματος, ούτε να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα των ελλήνων καπιταλιστών. Το εμπορικό έλλειμμα ήταν συνεχώς αυξανόμενο, ενώ στην τελευταία δεκαετία διπλασιάστηκε.

Η λύση στο πρόβλημα που επιλέχθηκε από την άρχουσα τάξη της Ελλάδας, που βεβαίως ανήκει στις αναπτυγμένες δυτικές χώρες, αλλά το ίδιο έγινε και από το σύνολο σχεδόν των χωρών, «υπανάπτυκτων» και αναπτυσσομένων, ήταν η παραπέρα σύνδεση με το διεθνές κεφάλαιο, για να τραβηχτούν κεφάλαια μέσω χρηματιστηρίου, αποκρατικοποιήσεων και κρατικών ομολόγων. Αναμφισβήτητα η επιλογή δεν ήταν «ελεύθερη». Επιβλήθηκε και από τις αλλαγές λόγω της διεθνοποίησης του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, και της γενικότερης Συναίνεσης της Ουάσιγκτον. Σε κάθε περίπτωση, οι άρχουσες τάξεις των χωρών αυτών περίμεναν ότι το άνοιγμα στο διεθνή ανταγωνισμό, θα εκσυγχρόνιζε την βιομηχανία τους, θα οδηγούσε σε συγκεντροποίηση σε μεγάλες παραγωγικές μονάδες, που θα μπορούσαν να «σταθούν» στο διεθνές επίπεδο. Ο βασικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε, ήταν η πρόσδεση των νομισμάτων τους σε ένα ισχυρό νόμισμα (συνήθως το δολάριο) ή και με την κατάργηση των εθνικών τους νομισμάτων, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας στο ερώ.

Ωστόσο για να λειτουργήσει αυτή η λύση, προϋπόθεση είναι να οδηγήσει σε μαζικές επενδύσεις στην παραγωγική δομή και σε δραστική βελτίωση της παραγωγικότητας. Πράγμα που είναι πολύ αμφίβολο σε συνθήκες παγκόσμιας αστάθειας στην οικονομία. Εάν αυτό δεν συμβεί, τότε τα πράγματα γίνονται χειρότερα. Η πρόσδεση σε ισχυρά νομίσματα, κάνει ουσιαστικά τα προϊόντα μιας χώρας ακριβότερα στη διεθνή αγορά και τις εισαγωγές φθηνότερες. Αυτό ακριβώς συνέβη και στην Αργεντινή. Ενώ το 1990 η Αργεντινή, πριν να «δέσει» το νόμισμά της στο δολάριο, είχε πλεόνασμα σχεδόν 8 δισ. δολάρια, το 1998 είχε έλλειμμα περίπου 9 δισ. δολάρια, λόγω της πολλαπλάσιας αύξησης των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές[44].

Η πρόσδεση σε ισχυρό νόμισμα, το ότι παύει να υπάρχει το προστατευτικό μαξιλαράκι μιας υποτίμησης, φέρνει δυο βασικά αποτελέσματα:

Α) Δημιουργεί συνθήκες άγριου ανταγωνισμού για την χώρα με την χαμηλότερη παραγωγικότητα:

> «Στις αρχές του 2000 καθορίζεται νέα κεντρική ισοτιμία στις 340,75 δρχ./ευρώ που έμελλε να είναι η τελική ισοτιμία «κλειδώματος» της δραχμής με το ευρώ. Η νέα ανατιμημένη ισοτιμία της δραχμής ήταν ξανά ένα μπόνους προς τους κατόχους ομολόγων του ελληνικού Δημοσίου (ιδιαίτερα ξένες τράπεζες και funds) αφού ρευστοποιώντας τα ομόλογά τους και μετατρέποντας τις δραχμές σε ευρώ θα επωφελούνταν του ποσοστού της ανατίμησης.
>
> Το σημαντικότερο όμως είναι άλλο: Η ισοτιμία μετατροπής της δραχμής δεν αντιστοιχεί στην πραγματική της δύναμη, είναι πάνω από την πραγματική της αξία. Αυτό σημαίνει ότι για όλες τις εγχώριες αξίες το ευρώ ενσωματώνει μια ανατίμηση, δηλαδή ένα μόνιμο ανταγωνιστικό μειονέκτημα. Η Ελλάδα «αγκιστρώθηκε» στο ευρώ με τρόπο που την εκθέτει ακόμα πιο βίαια στον ευρωπαϊκό ανταγωνισμό»[45].

Η διαδικασία αυτή, σε παγκόσμιο επίπεδο, έφερε ένα διπλό αποτέλεσμα:

> «Με την επιβολή δύσκαμπτων ισοτιμιών και τη διεθνή κινητικότητα κεφαλαίων, πραγματοποιήθηκε πρωτοφανής μεταφορά παγκόσμιου πλούτου από τις περιφέρειες προς το κέντρο του παγκόσμιου συστήματος».[46]

Από την άλλη, μετέτρεψε τις ΗΠΑ (λόγω των μέχρι πρόσφατα υψηλών επιτοκίων και της μειούμενης διεθνώς ανταγωνιστικότητάς τους) στο μεγαλύτερο «υποδοχέα» ξένου κεφαλαίου, τη χώρα με το μεγαλύτερο χρέος. Το παγκόσμιο χρέος σήμερα είναι ύψους 8,5 τρισ. δολάρια, εκ των οποίων το 70% ή 6 τρισ. οφείλονται από τις ΗΠΑ.[47]

Αυτό έδωσε σίγουρα «ανάσες» στην αμερικανική οικονομία,

ωστόσο ταυτόχρονα δημιουργεί τεράστιες ανισορροπίες στην παγκόσμια οικονομία. Το αποτέλεσμα ήταν χώρες με τεράστια εξωτερικά χρέη, που βρίσκονται μονίμως προ του κινδύνου πτώχευσης, όπως η Αργεντινή ή η Τουρκία. Και από την άλλη, μια αμερικανική οικονομία που της «απαγορεύεται» να αποτύχει. Γιατί αν αποτύχει, τότε οι συνέπειες για τον παγκόσμιο καπιταλισμό, και μόνο λόγω του εξωφρενικού της χρέους, θα είναι εντελώς καταστροφικές. Αλλά βεβαίως, η αποτυχία, δηλαδή ύφεση και οικονομική κρίση, κάθε άλλο παρά μπορούν να «απαγορευτούν» στον καπιταλισμό.

Β) Άγρια εκμετάλλευση των εργαζομένων της χώρας με τη χαμηλότερη παραγωγικότητα. Ο μόνος τρόπος για να αποκτήσουν πλέον «ανταγωνιστικό» πλεονέκτημα οι καπιταλιστές με τη χαμηλότερη παραγωγικότητα, είναι η παραπέρα συμπίεση των μισθών των εργαζομένων. Αυτός είναι ο λόγος που είναι τελείως παραμύθι η «σύγκληση» του βιοτικού επιπέδου Ελλάδας και δυτικής Ευρώπης, την οποία επαγγέλλονται οι ελληνικές κυβερνήσεις. Οι έλληνες εργαζόμενοι βιώνουν συνεχή επιδείνωση του βιοτικού τους επιπέδου, πράγμα που θα συνεχιστεί και στα επόμενα χρόνια, γιατί οι χαμηλοί μισθοί είναι πλέον ο μόνος τρόπος για να μπορούν να είναι τα ελληνικά προϊόντα ανταγωνιστικά (φθηνότερα) στη διεθνή αγορά.

Βέβαια, χειρότερα είναι τα πράγματα για τους εργαζόμενους της χώρας όπου το όλο εγχείρημα απέτυχε παταγωδώς, όπως στην περίπτωση της Αργεντινής.

Γ) Προς μια νέα (τρίτη) Βιομηχανική Επανάσταση;

Το «μεταπολεμικό θαύμα» της καπιταλιστικής οικονομίας (1950 μέχρι περίπου τα μέσα της δεκαετίας του 1970) στηρίχθηκε στην εφαρμογή του φορντικού μοντέλου παραγωγής στα εργοστάσια και στην εφαρμογή της κεϋνσιανής πολιτικής από την πλευρά του κράτους. Το φορντικό μοντέλο έφερε την επιστημονική οργάνωση της εργασίας μέσα στα εργοστάσια, την εντατική εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης, τη δημιουργία αλυσίδας παραγωγής όπου σε κάθε τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας οι εργάτες έκαναν μια επαναλαμβανόμενη εργασία με ρυθμό που επέτρεπε την μαζική παραγωγή.

Η μαζική παραγωγή έριχνε διαρκώς τις τιμές των προϊόντων, ενώ οι άνοδος των εργατικών μισθών διατηρούσε αυξανόμενη την ζήτηση, που με την σειρά της επανατροφοδοτούσε την παραγωγή. Η συλλογικότητα της εργασίας μέσα στα εργοστάσια έφερε σαν αποτέλεσμα τον «συλλογικό εργάτη», μαζικοποίησε και δυνάμωσε τα εργατικά συνδικάτα. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η σοσιαλδημοκρατική πολιτική «πάντρεψε» τον κρατικό κεϋνσιανισμό με τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία, δημιουργώντας μια μακροχρόνια παράδοση κοινωνικής συναίνεσης (όχι βέβαια χωρίς αντιφάσεις και συγκρούσεις).

Η έκρηξη της νέας τεχνολογίας στη δεκαετία του 1990 (ειδικότερα της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών) έκανε πολλούς να μιλούν για την Τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση, και το ξεπέρασμα του φορντικού μοντέλου. Κατά τον Νίκο Κοτζιά:

> «Όπως κάθε νέος τρόπος παραγωγής (είτε με την ευρύτερη έννοια, δηλαδή του κοινωνικού μετασχηματισμού, είτε με τη χρησιμοποιούμενη εδώ στενή τεχνολογική έννοια) έτσι και το μεταφορντικό μοντέλο απαιτεί προσαρμογή των εργασιακών σχέσεων σ' αυτό [...] Το μεταφορντικό μοντέλο στηρίζεται σε ευέλικτες μορφές εργασιακών σχέσεων, σε υπόσκαψη του συλλογικού εργάτη, στην τάση μετακίνησης του τόπου εργασίας από το εργοστάσιο στο σπίτι ή σε άλλους χώρους ατομικής μόνωσης από τους υπόλοιπους μισθωτούς [...] Ταυτόχρονα [ο νέος τεχνολογικός τρόπος παραγωγής], δυναμώνει, βέβαια σχετικά και μόνο, τη θέση των υψηλά ειδικευμένων εργατών, ενώ γενικότερα αναβαθμίζει το ρόλο της πνευματικής εργασίας έναντι της χειρωνακτικής».[48]

Το πρόβλημα σε αυτού του τύπου την προβληματική είναι ότι πάει στα άκρα τάσεις που βρίσκονται, το πολύ, σε πολύ πρωτογενές επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο, το τι πραγματικά σημαίνει η «νέα τεχνολογία» στο σύγχρονο κόσμο, εξαντλείται σε «προφητείες, μελλοντολογίες και παραμύθια».[49]

Η ανάπτυξη του Internet, και γενικότερα της ψηφιακής οικονομίας, είναι μεν εντυπωσιακή τα τελευταία χρόνια, όμως η επίπτωση του κλάδου αυτού στη συνολική αμερικανική οικονομία δεν υπερ-

βαίνει σε καμιά περίπτωση το 3%, τόσο από πλευράς κεφαλαίων και προϊόντων όσο και από πλευράς απασχόλησης.[50] Η παραγωγικότητα της εργασίας στην Αμερική εξελισσόταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,5% στις δεκαετίες 1960 και 1970, ενώ κατά τη δεκαετία του 1990, της υποτιθέμενης ψηφιακής μεταλλαγής κατήλθε στο 2,5%.[51] Αν οι ΗΠΑ ήταν επικεφαλής μιας πραγματικής Τρίτης Βιομηχανικής Επανάστασης, θα είχαν τεράστια πλεονεκτήματα απέναντι στους ανταγωνιστές τους, όπως η Βρετανία στην πρώτη βιομηχανική επανάσταση, στα τέλη του 18ου αιώνα. Αυτό όμως δεν συμβαίνει, οι ΗΠΑ σήμερα έχουν ένα τεράστιο εμπορικό έλλειμμα και έχουν μετατραπεί στη χώρα με το μεγαλύτερο εξωτερικό χρέος του πλανήτη (οι ΗΠΑ πρέπει να δανείζονται ημερήσια το ποσό περίπου του 1,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων για να διατηρηθεί το σημερινό επίπεδο κατανάλωσης).[52]

Η ανάκαμψη της οικονομίας των ΗΠΑ δεν ήταν το αποτέλεσμα μιας Τρίτης Βιομηχανικής Επανάστασης ή του εντελώς φαντασιακού «μεταφορντικού μοντέλου», αλλά α) της ανάκαμψης της βιομηχανικής παραγωγής εν γένει, μέσω της εισαγωγής νέας τεχνολογίας στις «παλιές βιομηχανίες», β) της συγκεντροποίησης του κεφαλαίου με το να τεθούν εκτός αγοράς οι λιγότερο αποδοτικές επιχειρήσεις, και γ) της συμπίεσης του εργατικού κόστους, δηλαδή του ξεζουμίσματος της εργατικής τάξης:

> «... η μαζική εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή έχει ως προαπαιτούμενο την επιτάχυνση της συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου, καθώς η μεταφορά των εν λόγω τεχνολογιών μέσα στις εργασιακές διαδικασίες πραγματοποιείται μέσω της μαζικής εισαγωγής και χρήσης νέων μηχανών. Όμως για να γίνει δυνατή μια τέτοια επιτάχυνση της συσσώρευσης, πρέπει να επιτευχθεί καταρχήν μια άνοδος του ποσοστού κέρδους. Αυτή η άνοδος της κερδοφορίας εξασφαλίζεται καταρχήν μέσω της εκκαθάρισης και του εξορθολογισμού του συστήματος, με άλλα λόγια [...] καταστρέφεται ένα μέρος του κεφαλαίου ως μη επαρκώς αποδοτικό, αλλάζει ο ταξικός συσχετισμός δυνάμεων, μειώνεται η συμμετοχή των μισθών στο προϊόν, αυξάνεται δηλαδή το ποσοστό υπεραξίας ως αποτέλε-

> σμα μιας ιστορικής ήττας και μιας εξατομίκευσης της εργατικής τάξης».[53]

Το φορντικό μοντέλο ζει και βασιλεύει σε αναπτυγμένες, αναπτυσσόμενες και χώρες του Τρίτου Κόσμου, σε όλες τις (καπιταλιστικά) επιτυχημένες βιομηχανίες:

> «Παρά τις υποθέσεις περί «μεταβιομηχανικής εποχής», η επεξεργασία του μετάλλου παραμένει μονότονα ο πυρήνας της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής, αυτοκινήτων, χάλυβα, ηλεκτρονικών και ηλεκτρονικών υπολογιστών, εργαλειομηχανών, αεροπλάνων, πλοίων και άλλων [...] οι μισές από τις πεντακόσιες μεγαλύτερες εταιρείες του κόσμου επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σ' αυτά τα είδη βιομηχανικής παραγωγής».[54]

Ενώ είναι γενικά σωστό, ότι οι νέες τεχνολογίες αναβαθμίζουν τους περισσότερο ειδικευμένους και έτσι δημιουργούν αντιθέσεις ανάμεσα σε ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργαζόμενους (αντιθέσεις που βέβαια τις εκτρέφει και τις προβάλλει το σύστημα, με άλλα λόγια, κάθε άλλο παρά αντικειμενικές είναι), παρ' όλα αυτά η εικόνα δεν είναι μονοσήμαντη. Η ραγδαία ανάπτυξη (και αλλαγή) των τεχνολογιών ταυτόχρονα σημαίνει ότι εργαζόμενοι που μέχρι πρόσφατα εθεωρούντο ειδικευμένοι, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα μετατρέπονται σε «εργάτη μάζα». Καλοπληρωμένες δουλειές του σήμερα, με (σχετικά) λίγους ειδικευμένους, γρήγορα μετατρέπονται σε χαμηλόμισθες και με υπερπροσφορά εργασίας. Ακόμα και «οι εκατομμυριούχοι της Microsoft» που δούλευαν στο σπίτι τους, «σε χώρους ατομικής μόνωσης από τους υπόλοιπους μισθωτούς», και πληρωνόντουσαν με μετοχές, μετατρέπονται σε άνεργους σε μια στιγμή και χωρίς εκατομμύρια μετά την καταβαράθρωση του NASDAQ.

Επί πλέον, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών αυξάνει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα κεφάλαια, οξύνοντας την κρίση υπερπαραγωγής, ενώ ταυτόχρονα βαθαίνει η ανισότητα βορρά – νότου:

> «Το 1995 ο αριθμός των προσωπικών υπολογιστών που

χρησιμοποιούνταν σε όλο τον κόσμο ανερχόταν σε 180 εκατομμύρια περίπου, επί συνόλου έξι δισεκατομμυρίων κατοίκων του πλανήτη. Η δυνατότητα πρόσβασης στο Internet περιοριζόταν μόλις στο 3%. Το 1995 μόνο ένας μικρός αριθμός πλουσίων χωρών, που αντιπροσώπευαν περίπου το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού, κατείχε τα 3/4 περίπου των κύριων τηλεφωνικών γραμμών, χωρίς τις οποίες είναι αδύνατη η πρόσβαση στο Internet. Πάνω από το μισό του πλανήτη δεν είχε ποτέ χρησιμοποιήσει τηλέφωνο: σε 47 χώρες δεν υπήρχε καμιά γραμμή για εκατό κατοίκους. Σε ολόκληρη την Μαύρη Αφρική υπάρχουν λιγότερες τηλεφωνικές γραμμές απ’ ότι στην πόλη του Τόκιο ή στο νησί του Μανχάταν της Νέας Υόρκης...».[55]

Κρατική παρέμβαση: Όταν οι νόμοι της αγοράς είναι καλοί για τους... άλλους!

Ακόμα και στην εποχή του κλασσικού φιλελευθερισμού η κρατική παρέμβαση ήταν κρίσιμης σημασίας. Το φιλελεύθερο δόγμα, ότι τα πάντα πρέπει να τα ορίζει το «αόρατο χέρι της αγοράς», η προσφορά και η ζήτηση, ήταν πάντα... ανόθευτο στα χαρτιά! Η Βρετανία στράφηκε προς το φιλελευθερισμό στα 1846, μετά από 150 χρόνια προστατευτισμού. Όμως η στροφή προς το φιλελευθερισμό είχε όρια – το φιλελεύθερο δόγμα ήταν πάντα ιερό αλλά για τους... άλλους! Το 40% της Βρετανικής υφαντουργίας πήγαιναν στην Ινδία, τότε αποικία της και άρα προστατευόμενη δική της αγορά, ενώ τα περισσότερα βιομηχανικά της προϊόντα έβρισκαν παρόμοια διέξοδο. Όταν η Ιαπωνία έγινε αρκετά ισχυρός ανταγωνιστής, τότε η Βρετανία απλά άλλαξε τους κανόνες: η αυτοκρατορία έκλεισε τις πόρτες της στα ιαπωνικά προϊόντα.

Οι ΗΠΑ αναπτύχθηκαν στο βιομηχανικό γίγαντα που είναι σήμερα από τα μέσα του 19ου αιώνα, τόσο με κρατικά προστατευτικά μέτρα (π.χ. στο Βρετανικό ατσάλι επιβλήθηκαν απαγορευτικοί δασμοί) αλλά και με την ανάπτυξη γιγάντιων επιχειρήσεων που διευθύνονταν από ένα διευθυντικό στρώμα με αυστηρές ιεραρχήσεις και προ-

γραμματισμό. Κρατικός παρεμβατισμός και ισχυρές επιχειρήσεις για να προστατευθούν από τις ανεξέλεγκτες «δυνάμεις της αγοράς», από τον ίδιο τον «ελεύθερο ανταγωνισμό», αυτό ήταν το μυστικό της επιτυχίας του καπιταλισμού στις ΗΠΑ:

> «Σε αντίθεση με τις μικρές, κάθετα εξειδικευμένες, ιδιοκτησιακές φίρμες που χαρακτήριζαν τη βρετανική οικονομική ηγεμονία, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ προερχόταν από τις διευθυντικές επιχειρήσεις οι οποίες διέθεταν πολλές και γεωγραφικά διάσπαρτες εγκαταστάσεις και γραφεία και ενσωμάτωναν διάφορες, κάθετα συνδεόμενες μεταξύ τους επιχειρήσεις [...] Η διόγκωση των διευθυντικών επιχειρήσεων δημιούργησε όμως και μια μεγάλη ανάγκη για εξειδικευμένο επιτελικό προσωπικό. Έτσι, χρηματοδοτήσεις μεγάλης κλίμακας από επιχειρηματικά και δημόσια κεφάλαια μεταμόρφωσαν το εκπαιδευτικό σύστημα για να μπορέσει να ανταποκριθεί στη ζήτηση για «οργανωτικούς άντρες» (και αρκετά αργότερα για «οργανωτικές γυναίκες») [...] Εκτός από τον αποφασιστικό της ρόλο στην επέκταση της ανώτερης εκπαίδευσης, η αμερικανική κυβέρνηση μπόρεσε να παράσχει και μια δασμολογική προστασία στη βιομηχανία. Αλλά αυτό που σημάδεψε την άνοδο του διευθυντικού καπιταλισμού των ΗΠΑ ήταν η άνοδος του σχεδιασμένου συντονισμού μέσα, από, και για τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Ως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ο διευθυντικός καπιταλισμός και ο σχεδιασμένος συντονισμός είχαν αντικαταστήσει τον ιδιοκτησιακό καπιταλισμό και τον αγοραίο συντονισμό ως κυρίαρχοι παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης»[56].

Αντίστοιχη ήταν και η ανάδειξη της Ιαπωνίας σαν οικονομικής υπερδύναμης:

> «Η βάση της ιαπωνικής επιτυχίας στις τελευταίες δεκαετίες όχι μόνο δεν ήταν στροφή προς τον αγοραίο συντονισμό, αλλά η ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη εκείνων των θεσμών διευθυντικού καπιταλισμού που είχαν στηρίξει το διεθνές ανταγωνισ-

γωνιστικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ στις έξη πρώτες δεκαετίες του αιώνα. Μέσα στο σύστημα των επιχειρηματικών ομάδων της Ιαπωνίας, ο σχεδιασμένος συντονισμός καλύπτει νομικά ανεξάρτητες μεταξύ τους επιχειρήσεις, εξασφαλίζοντας τον συνασπισμό των δραστηριοτήτων τους για την επιδίωξη κοινών στόχων. Στο εσωτερικό της ηγεμονεύουσας ιαπωνικής επιχείρησης, ο σχεδιασμένος συντονισμός επεκτείνεται ως τα κατώτερα επίπεδα της οργανωτικής ιεραρχίας, συμπεριλαμβάνοντας στα μέλη της επιχειρηματικής οργάνωσης και άνδρες εργάτες παραγωγής, για να εξασφαλίσει ότι οι δραστηριότητες στο επίπεδο των βιομηχανοστασίων προωθούν τους στόχους της οργάνωσης.

Το κράτος στην Ιαπωνία έπαιξε σημαντικότερο ρόλο στην εξασφάλιση της εγχώριας αγοράς για τις ιαπωνικές επιχειρήσεις απ' ότι στις ΗΠΑ. Επηρεάζοντας την κατανομή του εισοδήματος, την οργάνωση της βιομηχανίας, τη διαθεσιμότητα της χρηματοδότησης, την κατάρτιση της εργασίας, ακόμα και τα πρότυπα της καταναλωτικής ζήτησης, η ιαπωνική κυβέρνηση προχώρησε πολύ περισσότερο στη δημιουργία συνθηκών τόνωσης της οικονομικής ανάπτυξης»[57].

Την ίδια αδιάρρηκτη σχέση ανάμεσα στο κράτος και τους καπιταλιστές βρίσκουμε και στην περίπτωση της Γερμανίας:

«... το οικονομικό θαύμα της Δυτικής Γερμανίας ως μιας αγοράς που, στην πραγματικότητα, ήταν άλυτα δεμένη με το κράτος. Οι επιχορηγήσεις και τα φορολογικά κίνητρα, ο μεγάλος δημόσιος τομέας, η σημαντική ενίσχυση της έρευνας από το κράτος, ο καθοριστικός ρόλος του κράτους στην επαγγελματική εκπαίδευση, η παροχή εξαγωγικών πιστώσεων, υπήρξαν τα στοιχεία που συντόνισαν την εθνική οικονομική πολιτική».[58]

Κεντρικό ρόλο στην Γερμανία έπαιξε η Ομοσπονδιακή Τράπεζα:

«Η Ντόιτσε Μπανκ κατέχει άμεσα το 10% ή και περισσό-

> τερο από τις μετοχές 70 εταιρειών: το 28% της μεγαλύτερης γερμανικής εταιρείας, της Ντέμλερ Μπενζ. Το 10% της μεγαλύτερης αντασφαλιστικής εταιρείας της Ευρώπης, της Μιούνιχ Ράι. Το 25% της μεγαλύτερης αλυσίδας πολυκαταστημάτων στην Ευρώπη, της Κάρλσταντ. Το 30% της μεγαλύτερης γερμανικής κατασκευαστικής εταιρείας, της Φίλιπ Χίλτσμαν»[59].

Το μοντέλο της κρατικά (και αυταρχικά) διευθυνόμενης οικονομίας, το ακολούθησαν επαυξημένο οι χώρες της Ανατολικής Ασίας και με αυτό τον τρόπο μετατράπηκαν σε «Τίγρης της Ασίας»:

> «Η οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών στην νοτιοανατολική Ασία στηρίχθηκε πάνω σε ένα πολυπληθές και φθηνό εργατικό δυναμικό, σε ένα ισχυρό κρατικό προγραμματισμό και παρεμβατισμό. Το κράτος στην περιοχή ήταν ταυτόχρονα αναπτυξιακό και κατασταλτικό. Συνδύαζε μια μακροχρόνια βιομηχανική πολιτική με ένα αντιδημοκρατικό τρόπο διακυβέρνησης».[60]

Από τους πρώτους διδάξαντες το νεοφιλελευθερισμό ήταν ο Ρέιγκαν και η κυβέρνησή του:

> «Ήταν μαέστροι στο να εξυμνούν τα καλά της αγοράς στους φτωχούς την ίδια στιγμή που υπερηφανεύονταν προς τους επιχειρηματίες ότι ο Ρέιγκαν είχε «προσφέρει στην βιομηχανία των ΗΠΑ προστασία από εισαγωγές περισσότερο από οποιονδήποτε προκάτοχό του τα τελευταία πενήντα χρόνια» - πράγμα που ήταν μετριοφροσύνη. Είχε ξεπεράσει όλους μαζί τους προκατόχους του, καθώς είχε «ηγηθεί της μεγαλύτερης στροφής προς τον προστατευτισμό από την δεκαετία του 1930», σύμφωνα με το Foreign Affairs σε επισκόπηση της δεκαετίας του 1980»[61].

Τουλάχιστον είκοσι επιχειρήσεις του Fortune 100 (που είναι και οι μεγαλύτερες στον κόσμο) στα 1993 δεν θα είχαν επιβιώσει χωρίς

κυβερνητική στήριξη – δηλαδή, την ίδια ώρα που περικόπτονται κοινωνικές δαπάνες, οι κυβερνήσεις βρίσκουν δισ. δολάρια για να περισώσουν τους καπιταλιστές που οι «δυνάμεις της αγοράς» πάνε να τους οδηγήσουν σε χρεοκοπία. Ένα από τα βασικά ιδεολογήματα του νεοφιλελευθερισμού, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ήταν η καταγγελία των δημοσίων ελλειμμάτων, του «σπάταλου κράτους», που ήταν υποτίθεται το αποτέλεσμα της ανικανότητας του κράτους να «επιτελέσει αποτελεσματικό οικονομικό ρόλο» υποκύπτοντας στις πιέσεις των «συντεχνιών», δηλαδή του οργανωμένου εργατικού κινήματος. Ωστόσο ο νεοφιλελευθερισμός, με την πολιτική της άνευ όρων στήριξης του μεγάλου κεφαλαίου, συσσώρευσε ελλείμματα που σήμερα καλούνται οι εργαζόμενοι μέσω της φορολογίας να καλύψουν. Το δημόσιο χρέος των ΗΠΑ σαν ποσοστό του ΑΕΠ, από 37,2% το 1981 εκτινάχθηκε στο 50,9% το 1990, της Ιαπωνίας από 57,1% στο 63,8%, της Γαλλίας από 36,4% στο 46,9%. Συνολικά όλων των χωρών του ΟΟΣΑ από 45,2% στο 56,7%[62].

Η κρατική παρέμβαση ποτέ δεν σταμάτησε να υπάρχει στην οικονομία. Σήμερα, παρά τα ιδεολογήματα του νεοφιλελευθερισμού, το κράτος συνεχίζει να επιτελεί κρίσιμο οικονομικό ρόλο. Οι συνολικές κρατικές δαπάνες συνεχίζουν να αυξάνουν δεκαετία τη δεκαετία. Το νεοφιλελεύθερο κράτος απεδείχθη περισσότερο «σπάταλο» απ' ότι της εποχής της «μικτής οικονομίας». Ενώ για τις ΗΠΑ, και για την περίοδο 1960-67, οι συνολικές κρατικές δαπάνες ως ποσοστό επί τοις εκατό του ΑΕΠ ήσαν 28,3%, το 1990-1996 έφτασαν το 35%. Για την Ιαπωνία τα αντίστοιχα νούμερα εκτινάχτηκαν από 18,7% στα 33,5%. Για την ΕΕ από 33,9% στα 42%. Όπως γράφει ο Κ. Βεργόπουλος:

> «Το κράτος παρεμβαίνει ίσως λιγότερο στο οικονομικό παιχνίδι, αλλά ρυθμίζει περισσότερο απ΄ όσο πριν το θεσμικό πλαίσιο απέναντι στην επιδείνωση των ανισορροπιών και των σύγχρονων δυσλειτουργιών.»[63].

Μπορεί πράγματι ο νεοφιλελευθερισμός να έχει μειώσει τον άμεσο οικονομικό παρεμβατισμό των κρατών, ωστόσο η κρατική παρέμβαση παραμένει κρίσιμης σημασίας για τους καπιταλιστές της κάθε χώ-

ρας, και για τις πολυεθνικές της, μόνο που παίρνει κάπως διαφορετική μορφή από την παλιότερη άμεση παρέμβαση (κρατικοποιήσεις). Το κράτος παρεμβαίνει μέσω του ελέγχου του τραπεζικού επιτοκίου από την Κεντρική Τράπεζα και τον έλεγχο της προσφοράς χρήματος. Παρεμβαίνει ακόμα, στην κρίσιμη στιγμή, όταν η οικονομία βρίσκεται σε κίνδυνο να βυθιστεί στην ύφεση και την κρίση σαν ο «δανειστής της τελευταίας στιγμής». Ήταν η αμερικανική Κεντρική Τράπεζα (Fed) που παρενέβη στην κρίση του 1998 (την κρίση που ξεκίνησε από τις χώρες της Ανατολικής Ασίας) ρίχνοντας εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια στην αμερικανική οικονομία, διασώζοντας επιχειρήσεις και μειώνοντας τα επιτόκια, καθιστώντας έτσι το χρήμα φτηνό για τους καπιταλιστές για να μπορέσουν να ξεπεράσουν τα άμεσα προβλήματα ρευστότητας που είχαν.

Ταυτόχρονα, επιχειρήσεις και πολυεθνικές λαμβάνουν από τα κράτη τους τεράστια ποσά σε άμεσες επιδοτήσεις, φοροελαφρύνσεις, κυβερνητικά επιδοτούμενα προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης αλλά και άμεσα μέτρα προστατευτισμού. Η General Motors έλαβε μεταξύ 1990-1994 111 δισ. δολάρια σε κυβερνητικές επιδοτήσεις τεχνολογικών βελτιώσεων, ενώ η IBM 58 δισ. δολάρια.[64]

> «Και η Ευρώπη και η Ιαπωνία πιστεύουν πως η κυβέρνηση μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Μια έκφραση της πανευρωπαϊκής στρατηγικής αποτελεί η Αίρμπας Ίνταστρις, μια εταιρεία που κατασκευάζει πολιτικά αεροσκάφη και ανήκει στη βρετανική, τη γαλλική, τη γερμανική και την ισπανική κυβέρνηση [...] η Αίρμπας Ίνταστρις απαιτούσε κρατικές επενδύσεις ύψους 26 δισ. δολαρίων, καθώς και μια εξασφαλισμένη αγορά με την μορφή κρατικών αερογραμμών, προκειμένου να είναι επιτυχής. Το 1986 κατασκευάστηκαν μόνο 28 αεροσκάφη, ενώ το 1993 200. Το μερίδιο αγοράς της Μακ Ντόνελ Ντάγκλας μειώθηκε από 30% σε 15% [...] Στο συγκεκριμένο κλάδο ένα μεγαλύτερο ευρωπαϊκό μερίδιο μπορεί να σημαίνει μικρότερο μερίδιο αγοράς για την Μπόινγκ και θάνατο για την Μακ Ντόνελ Ντάγκλας [...] Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δαπανούν από 1,75% (Μεγάλη Βρετανία) μέχρι 5,5% (Ιταλία) του ΑΕΠ για να βοηθήσουν τις βι-

ομηχανίες τους»[65].

Είναι ακριβώς αυτή η λειτουργία του κράτους που επέτρεψε στην Ιαπωνία, παρά τη σχεδόν συνεχή οικονομική ύφεση για δέκα χρόνια, και παρά το γκρέμισμα του NIKEI από τις 37.000 μονάδες μέχρι και κάτω από τις 10.000 μονάδες, να μη βυθιστεί σε βαθιά κρίση του είδους του 1930. Κατά τον Chris Harman:

> «Υπάρχει λόγος μεταξύ της παρατεταμένης φύσης της παρούσας φάσης της κρίσης και τη σχετική έλλειψη βάθους συγκριτικά με την κρίση στη δεκαετία του 1930. Οποιεσδήποτε και αν είναι οι ιδεολογικές εμμονές των κυβερνήσεων, οι κυβερνήσεις έχουν παρέμβει για να εμποδίσουν μια βιομηχανική και χρηματιστική κατάρρευση να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά στις πιο κερδοφόρες επιχειρήσεις. Και έχουν παρακινήσει τις τράπεζες να κάνουν το ίδιο όταν πρόβαλε η πιθανότητα να καταρρεύσουν ολόκληρα κράτη»[66].

Υπό μια έννοια (μιλώντας κάπως σχηματικά) το κράτος αποτελεί για την αστική τάξη το «πραγματικό» της κόμμα. Ένας κοινωνικός σχηματισμός είναι σχέσεις ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις, όχι απλά ένας οικονομικός τρόπος παραγωγής. Γι' αυτό και η οικονομική πολιτική δεν είναι ζήτημα τεχνοκρατικό, ζήτημα των οικονομολόγων που χαράζουν την οικονομική πολιτική σύμφωνα με τους απρόσωπους νόμους της «οικονομικής επιστήμης».

Το κράτος αναλαμβάνει τη συνολική οργάνωση της κοινωνίας, ώστε αυτή να αναπαράγει και να επεκτείνει την ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης. Αναλαμβάνει όχι μόνο να εκπαιδεύσει την εργατική δύναμη, για να είναι όσο το δυνατόν πιο παραγωγική για τους καπιταλιστές, αλλά και οργανώνει την κοινωνική της ένταξη στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, συναινετικά αν είναι δυνατόν, βίαια και αυταρχικά αν χρειάζεται.

Το κράτος κάνει τις αναγκαίες παρεμβάσεις, για να εξασφαλιστεί η κερδοφορία του κεφαλαίου και για την επέκτασή του στη διεθνή αγορά, με όρους όπου το εθνικό κεφάλαιο θα ανταγωνίζεται «νικηφόρα», δηλαδή σε βάρος των ανταγωνιστών. Όπλα σε αυτή τη μάχη

είναι η διαχείριση του χρήματος μέσω των Κεντρικών Τραπεζών, το θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο, οι δασμοί και ο έλεγχος του εξωτερικού εμπορίου, οι πολιτικές σχέσεις με τις άλλες καπιταλιστικές χώρες, η αναζήτηση συμμαχιών όπως και ο ξεκάθαρος καθορισμός του αντιπάλου.

Η συσσώρευση του κεφαλαίου όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια είναι μια κατ' εξοχήν εθνική διαδικασία, λαμβάνει χώρα στο μεγαλύτερό της μέρος στο εσωτερικό των εθνικών συνόρων. Άρα η κρατική παρέμβαση δεν μπορεί παρά να είναι κρίσιμη σαν έκφραση του «συνολικού καπιταλιστή».

Είναι αλήθεια ότι το κράτος, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή της απορύθμισης της αγοράς, δεν είναι δυνατόν να προβλέψει τις οικονομικές εξελίξεις (πόσο μάλλον να τις ελέγξει). Το ίδιο όμως συμβαίνει και με τις εταιρείες όσο μεγάλες και να είναι. Το σύστημα στηρίζεται στον τυφλό ανταγωνισμό, τόσο στο εσωτερικό της εθνικής οικονομίας, όσο και στη διεθνή αγορά, και για αυτό οι διαδικασίες είναι ανεξέλεγκτες τόσο για το κράτος όσο και για τους ιδιώτες καπιταλιστές. Όμως ακριβώς γι' αυτούς τους λόγους, ο ρόλος του κράτους όχι μόνο δεν περιορίζεται αλλά είναι κρίσιμος όσο ποτέ. Οι καπιταλιστές χρειάζονται την προστασία του δικού τους κράτους (μαζί της διπλωματικής και της στρατιωτικής του δύναμης), ακριβώς για να τους προστατεύσει από την αναρχία του δικού τους τρόπου παραγωγής.

Η ιστορική διαδρομή του καπιταλισμού

Ο καπιταλισμός ξεκίνησε από τη δυτική Ευρώπη, με την Αγγλία να προχωρεί στον καπιταλιστικό της μετασχηματισμό με γοργά βήματα από τον $17^{ο}$ αιώνα. Σύντομα το «αγγλικό μοντέλο» γενικεύτηκε στη δυτική Ευρώπη και μετά με τα φτηνά προϊόντα και την αποικιοκρατία άρχισε να κατακτά τον κόσμο. Ο καπιταλισμός έγινε το πρώτο πραγματικά οικουμενικό σύστημα μετασχηματίζοντας σε καπιταλισμό κάθε γωνιά του πλανήτη. Οποιαδήποτε χώρα ήθελε να επιβιώσει στο σύγχρονο κόσμο έπρεπε να προχωρήσει προς τον καπιταλισμό. Ο Μαρξ αρχικά πίστευε ότι αυτό θα οδηγούσε σε ένα ομογενο-

ποιημένο καπιταλισμό σε παγκόσμια κλίμακα.

Ωστόσο η ζωή αποδείχθηκε πιο πλούσια. Το Ευρωπαϊκό μοντέλο δεν αναπαράχθηκε με ακρίβεια σε όλον τον πλανήτη. Η καταλήστευση των αποικιών δημιούργησε βίαιη αντίδραση στο ευρωπαϊκό (καπιταλιστικό) πρότυπο. Η απαλλοτρίωση των αγροτών και η μετατροπή τους σε μισθωτούς εργάτες αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Το ίδιο και η ενσωμάτωση στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής των παλιών προκαπιταλιστικών άρχουσων τάξεων. Από την άλλη, όπου άρχισε να δημιουργείται μια ντόπια αστική τάξη αυτή εμποδιζόταν από τους αποικιοκράτες από το να αναπτυχθεί αυτόνομα.

Μετά το τέλος της αποικιοκρατίας, στις δεκαετίες του 1950 και του 1960, στις χώρες του Τρίτου Κόσμου έγινε προσπάθεια να αναπτυχθεί ένας ντόπιος καπιταλισμός, με μοχλό το κράτος και την προστασία της «εθνικής οικονομίας» υψώνοντας δασμολογικά τείχη. Ωστόσο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 αυτή η διαδικασία έφτασε στα όριά της. Σε όποιες από αυτές τις χώρες έγινε δυνατό να αναπτυχθούν, με αυτό τον τρόπο μεγάλες επιχειρήσεις, η παραπέρα ανάπτυξή τους δεν ήταν δυνατόν να προχωρήσει σε απομόνωση από τον υπόλοιπο καπιταλιστικό κόσμο. Αν έμεναν αποκομμένες, σήμαινε ότι θα ξεκόβονταν από την τεχνολογική πρόοδο και από την δυνατότητα να επεκταθούν σε νέες αγορές. Έτσι άρχισε και στις χώρες του Τρίτου Κόσμου από την πλευρά της άρχουσας τάξης η πορεία προς το νεοφιλελευθερισμό. Η προσπάθεια σύνδεσης με το παγκόσμιο κεφάλαιο, η προσπάθεια να μετατραπούν σε συνεταίρους του μεγάλου δυτικού καπιταλισμού. Δεν ήταν ο ιμπεριαλισμός που τις υποχρέωσε στη νεοφιλελεύθερη στροφή, αλλά τα ταξικά συμφέροντα των καπιταλιστών του Τρίτου Κόσμου.

Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα είναι στηριγμένο σε ταξική βάση. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει ιεραρχία, με τις μεγάλες ιμπεριαλιστικές χώρες επικεφαλής και στην ουρά της ιεραρχίας τις χώρες του τρίτου Κόσμου. Όταν η άρχουσα τάξη μιας μικρής καπιταλιστικής χώρας «σηκώσει κεφάλι», ο μεγάλος αδελφός την επαναφέρει (βιαίως) στην τάξη. Ωστόσο αυτή η ιεραρχία στηρίζεται στην κυριαρχία των καπιταλιστών με τις μειοψηφίες του κεφαλαίου, σε αναπτυσσόμενες και αναπτυγμένες χώρες, να ενοποιούνται στην κοινή

τους εκμετάλλευση της εργατικής τάξης.

Η ανάπτυξη του καπιταλισμού σε παγκόσμια κλίμακα, χαρακτηριζόταν και χαρακτηρίζεται, από την ανισομερή ανάπτυξη ανάμεσα στις διάφορες καπιταλιστικές χώρες. Ταυτόχρονα, όπως σωστά υπογράμμισε ο Τρότσκι, η ανισομερής αυτή ανάπτυξη είναι και «συνδυασμένη», με την έννοια ότι στις «καθυστερημένες» χώρες δίπλα στις παραδοσιακές μορφές παραγωγής, συνυπάρχουν γιγάντιες επιχειρήσεις που λειτουργούν με τις πιο μοντέρνες μεθόδους, με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας. Και είναι αυτές ακριβώς οι βιομηχανίες που έχουν τον κρίσιμο ρόλο για την «εθνική οικονομία». Ακριβώς αυτός είναι ο λόγος, που παρ' όλο που το προλεταριάτο στις «καθυστερημένες» χώρες αποτελεί μειοψηφία, είναι παρ' όλα αυτά τόσο μεγάλη η βαρύτητά του, ώστε η κινητοποίηση του και οι αγώνες του να δίνουν την ηγεσία σε όλους τους καταπιεσμένους στο εσωτερικό αυτών των χωρών. Με αυτήν την ανάλυση ο Τρότσκι, από το 1905, προέβλεπε ότι ο στόχος της μελλοντικής Ρωσικής Επανάστασης δεν θα μπορούσε να είναι άλλος εκτός από την Σοσιαλιστική Επανάσταση.

Η ανάλυση αυτή είναι έγκυρη και σήμερα. Τα γεγονότα στην Χιλή 1970-73, η Ιρανική Επανάσταση στα 1978-79, η πάλη στη Νότια Αφρική στη δεκαετία του 1990, και η εξέγερση στην Ινδονησία στα 1998 αποδεικνύουν το τεράστιο βάρος της εργατικής τάξης στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, παρ' ότι αυτή συνυπάρχει με μια θάλασσα αγροτών ή προκαπιταλιστικών μορφών εκμετάλλευσης.

3
Περιφερειακές συγκλήσεις

Ο καπιταλισμός ξεκίνησε από «εθνική βάση», αλλά η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ξεπέρασε τα εθνικά σύνορα και δημιουργήθηκε η παγκόσμια αγορά. Ωστόσο, οι ανταγωνισμοί ανάμεσα στους διάφορους «εθνικούς» καπιταλισμούς, εμποδίζουν την όποια ανάπτυξη μια γνήσιας οικουμενικής, ομογενοποιημένης αγοράς και οικονομίας.

Η δημιουργία μιας πραγματικά παγκόσμιας οικονομίας είναι το ιστορικό καθήκον της εργατικής τάξης. Αλλά αυτή θα είναι μια οικονομία όχι με σκοπό το κέρδος, αλλά για την ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων. Για μια κοινωνία ισότητας και ελευθερίας.

Είναι ψευδεπίγραφη η ίδια η χρήση του όρου «παγκοσμιοποίηση» για την περιγραφή της σύγχρονης μορφής του καπιταλισμού. Στην πράξη, οι μεγάλες καπιταλιστικές χώρες δεν επιδιώκουν έναν κόσμο «ανοιχτής αγοράς», χωρίς προστατευτικά τείχη. Ακολουθούν μια πορεία προς τη δημιουργία περιφερειακών δεσμών και οικονομικών συμφωνιών, στις οποίες οι μεγάλες καπιταλιστικές δυνάμεις είναι κυρίαρχες. Ο σύγχρονος καπιταλισμός εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από τον ιμπεριαλισμό.

Η Ε.Ε., η Nafta (ΗΠΑ, Μεξικό, Καναδάς – η προσπάθεια των ΗΠΑ είναι να επεκταθεί η Nafta μελλοντικά σε ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο) ή η «ζώνη του γεν» με κέντρο την Ιαπωνία, είναι τα ορατά παραδείγματα αυτής της πορείας. Η περιφερειακή «οικονομική ολοκλήρωση» πάει χέρι-χέρι με αποκλεισμούς τρίτων χωρών

και δασμολογικά τείχη.

Κάθε μια από αυτές τις «περιφερειακές συγκλήσεις» προσπαθεί να δημιουργήσει το δικό της «χώρο» στη διεθνή αγορά, εμποδίζοντας τη διείσδυση των ανταγωνιστών. Έτσι κάθε μια από αυτές κλείνει εμπορικές συμφωνίες με διάφορες χώρες ή και ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές, για εμπόριο με ευνοϊκούς όρους (λιγότεροι ή και καθόλου δασμοί), καθιστώντας τον ανταγωνισμό της αντίπαλης «περιφερειακής σύγκλησης» πρακτικά αδύνατο.

Ανάμεσα σε αυτές τις «περιφερειακές ολοκληρώσεις» επικρέμεται διαρκώς ο κίνδυνος εμπορικών πολέμων. Στις 5/3/2002 η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε την επιβολή δασμών στις εισαγωγές χάλυβα έως και πάνω από 30%. Οι δασμοί προβλέπεται ότι θα επιφέρουν ζημία 3,8 δισ. δολαρίων στην ευρωπαϊκή χαλυβουργία στα επόμενα τρία χρόνια. Ανάλογη ζημία θα υποστούν και άλλες χώρες και έτσι Ε.Ε., Ιαπωνία, Νότιος Κορέας, Ταϊβάν, Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία κατέθεσαν προσφυγή στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), ζητώντας κυρώσεις ενάντια στις ΗΠΑ. Λίγες μέρες αργότερα, μιλώντας σε εκδήλωση αμερικανών επιχειρηματιών ο Μπους «ενθάρρυνε το άνοιγμα των αγορών και το ελεύθερο εμπόριο ως αντίδοτο στον προστατευτισμό»! Εδώ πρόκειται προφανώς για δούλεμα ψιλό γαζί! Άλλωστε, οι «μεγάλοι» τις αποφάσεις του ΠΟΕ, μπορούν απλά να τις αγνοούν. Τρεις φορές έχουν καταδικαστεί οι ΗΠΑ στον ΠΟΕ, αλλά δεν... συμμορφώθηκαν!

Με αφορμή την επιβολή δασμών στον χάλυβα από τις ΗΠΑ, η Ε.Ε. απειλεί με το ίδιο νόμισμα. Η Ε.Ε. μελετά το ενδεχόμενο να επιβάλλει δασμούς και να περιορίσει το δικαίωμα προσγείωσης των αμερικανικών αεροπορικών εταιρειών, κατηγορώντας τες ότι εκμεταλλεύονται τις πρόσφατες κρατικές ενισχύσεις στις ΗΠΑ για να μειώσουν τις τιμές στις υπερατλαντικές πτήσεις («κρατικά επιδοτούμενος ανταγωνισμός»)[67]. Η Ε.Ε. επίσης μελετά την επιβολή δασμών σε αμερικανικά προϊόντα υφαντουργίας, τα είδη ιματισμού, τα αναψυκτικά κίτρου.[68] Οι ΗΠΑ δεν έμειναν βέβαια καθόλου απαθείς. Απείλησαν με την σειρά τους την Ε.Ε. ότι αν πράγματι προχωρήσει σε αυτούς τους δασμούς, τότε οι ΗΠΑ θα επιβάλλει δασμούς σε όλα ανεξαιρέτως τα ευρωπαϊκά γεωργικά προϊόντα και συστήματα νέας τεχνολογίας που εξάγει η Ε.Ε.[69]

Εξαιρετικά αποκαλυπτικό της έντασης που προκαλούν οι οικονομικοί πόλεμοι (ή οι απειλές ότι είναι δυνατόν να κηρυχτούν), είναι το γεγονός ότι τα αποτελέσματά τους κάθε άλλο παρά είναι απλώς οικονομικά. Ο στόχος είναι ταυτόχρονα να προκαλέσουν πολιτική αποσταθεροποίηση. Οι δασμοί σε προϊόντα που μελετά να επιβάλλει η Ε.Ε. στις ΗΠΑ θίγουν κυρίως βιομηχανίες που εδρεύουν σε πολιτείες των ΗΠΑ – όπως η Φλόριντα, το Ουισκόνσιν, η Πενσιλβάνια, και η Δυτική Βιρτζίνια – στις οποίες ο Μπους κατέκτησε τη νίκη με αμυδρή πλειοψηφία το 2000.[70]

Η πορεία του «παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού» χαρακτηρίζεται από αντιφατικότητα: από τη μια άνοιγμα και επέκταση των οικονομικών ανταλλαγών (κυρίως σε βάρος των πιο αδύνατων καπιταλισμών των αναπτυσσόμενων χωρών και του Τρίτου Κόσμου), και ταυτόχρονα αύξηση των προστατευτικών μέτρων και δασμών (κυρίως των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών):

> «Στο εμπορικό επίπεδο, οι δεκαετίες του 1980 και του 1990 σφραγίστηκαν από αναμφισβήτητες προόδους στη φιλελευθεροποίηση της κίνησης εμπορευμάτων, προόδους που όμως θα παραμείνουν συνδεδεμένες με την εντυπωσιακή επάνοδο των προστατευτισμών και ακόμη περισσότερο των ανταγωνισμών «εκτός αγοράς», μέσα από την χρησιμοποίηση έμμεσων μακροοικονομικών εργαλείων παρέμβασης [...] Το ποσοστό άτυπης αλλά ουσιαστικής προστασίας της αμερικάνικης οικονομίας από 12% το 1980 υπολογίζεται σήμερα σε 26%. Σήμερα [ΑΚ: δεκαετία του 1990] περισσότερο από το 20% των βιομηχανικών εισαγωγών των δυτικών οικονομιών θίγεται από τα νεοπροστατευτικά μέτρα, έναντι 5% μόνο κατά την διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας»[71].

Ειδικότερα όσον αφορά τις ΗΠΑ:

> «Οι διεθνείς επιχειρηματίες βλέπουν την Ιαπωνία ως την πιο αναξιόπιστη χώρα του κόσμου στον τομέα των συναλλαγών, αλλά ταυτόχρονα θεωρούν και τις ΗΠΑ ως την τρίτη πιο αναξιόπιστη χώρα, μετά από την Κορέα και την Ιαπωνία. Η

Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει εκδώσει εκατοντάδες παραβιάσεις του ελεύθερου εμπορίου εκ μέρους των Αμερικανών».[72]

Όσον αφορά την Ιαπωνία, αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα «άτυπου προστατευτισμού»:

> «... η Ιαπωνία, αν και έχει τους χαμηλότερους δασμούς στον κόσμο, εμποδίζει τις εισαγωγές όσο καμιά άλλη, εξαιτίας του περίπλοκου γραφειοκρατικού συστήματος διεθνούς εμπορίου (π.χ. το ευρωπαϊκό χαμομήλι χαρακτηρίζεται ως φάρμακο και υπόκειται σε κανόνες πολύμηνης έγκρισης, όπως κάθε «άλλο φάρμακο».»[73]

Ακόμα όμως και αυτές οι «περιφερειακές ολοκληρώσεις» δεν αποτελούν ενιαία μπλοκ στο εσωτερικό τους. Οι «εθνικές διαφορές» οικονομικής δύναμης και επιρροής είναι εμφανής. Στην Nafta είναι προφανής η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ. Η πορεία της Ε.Ε. είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις του πιο ισχυρού καπιταλισμού της Ευρώπης, της Γερμανίας. Η καπιταλιστική ιεραρχία είναι εμφανής στο εσωτερικό της Ε.Ε. Υπάρχει μια επίμονη προσπάθεια για τη δημιουργία διευθυντηρίου των πιο ισχυρών καπιταλισμών (Γερμανία, Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία), που προκαλεί τις αντιδράσεις των υπολοίπων «εταίρων». Οι ίδιοι οι ισχυροί καπιταλισμοί της Ε.Ε. εμφανίζονται σε αλληλοσυγκρουόμενα στρατόπεδα (Γερμανία – Γαλλία από την μια και πρόσφατα Αγγλία – Ιταλία).

Ι) Αυτοκρατορία;

Η αντιφατικότητα που χαρακτηρίζει τον όρο παγκοσμιοποίηση, έχει οδηγήσει πολλούς αναλυτές και θεωρητικούς σε αντιθετικές κατευθύνσεις. Για τον Τ. Νέγκρι ο σύγχρονος καπιταλισμός κατευθύνεται σ' αυτό που ονομάζει «Αυτοκρατορία». Σύμφωνα με τον Νέγκρι, μέσω υπερεθνικών διοικητικών οργανισμών και πολυεθνικών, βαδίζουμε προς μια διεθνοποιημένη άρχουσα τάξη, η οποία θα εκμεταλλεύεται από κοινού ολόκληρο τον πλανήτη:

> «... το κράτος – έθνος, έτσι όπως είναι, δεν μπορεί πια να διαχειριστεί τα ζητήματα που αντιμετωπίζει: στρατιωτικής πολιτικής, οικονομικής πολιτικής και δυστυχώς και πολιτιστικής [sic!] πολιτικής. Υπάρχουν άλλες δυνάμεις – και αυτό το βλέπει όλος ο κόσμος [sic!]- που βρίσκονται σε διάφορα μέρη του κόσμου, οι οποίες διαχειρίζονται την ανάπτυξη από έναν μη-τόπο και αυτές μας κυβερνούν. [...] [η Αυτοκρατορία] είναι η υπέρβαση του ιμπεριαλισμού. Ο ιμπεριαλισμός είναι μια περίοδος συνδεδεμένη με το κράτος – έθνος, που ξεπεράστηκε γιατί αυτοκαταστράφηκε[74]. [...] [οι ΗΠΑ] δεν συνιστούν το κέντρο ενός ιμπεριαλιστικού σχεδίου [...] κανένα κράτος-έθνος δεν μπορεί, σήμερα, να το πραγματοποιήσει. Ο ιμπεριαλισμός έχει τελειώσει [...] οι ΗΠΑ καταλαμβάνουν μεν μια προνομιακή θέση στην Αυτοκρατορία, αλλά αυτό το προνόμιο δεν απορρέει από τις ομοιότητες με τις παλιές ευρωπαϊκές δυνάμεις αλλά από τις διαφορές που έχει μ’ αυτές [οι οποίες βρίσκονται στις] αμιγώς αυτοκρατορικές βάσεις του Συντάγματος των ΗΠΑ, [όπου η εξουσία διανέμεται μέσω δικτύων, κάτι που σήμερα υλοποιείται σε παγκόσμια κλίμακα]» [75].

Ωστόσο τα εμπειρικά δεδομένα δεν συμβαδίζουν με τη θεωρία. Η ηγεμονία των ΗΠΑ, οι διαφοροποιήσεις της Ε.Ε. και σε σχέση με τις ΗΠΑ αλλά και στο εσωτερικό της, ακόμα οι μεγάλες διαφορές, σχεδόν ανυπέρβλητες τις περισσότερες φορές, μικρότερων καπιταλισμών (Ελλάδα-Τουρκία για παράδειγμα), διαψεύδουν τον Νέγκρι (δεν διασώζει τη θεωρία όταν δηλώνει ότι αυτή η διαδικασία [η Αυτοκρατορία] δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί). Αν και πράγματι υπάρχουν οργανικοί διανοούμενοι του συστήματος, που οραματίζονται μια τριμερή (ΗΠΑ – Ε.Ε. – Ιαπωνία) κοινή καπιταλιστική εκμετάλλευση του πλανήτη, όλα παραμένουν στο επίπεδο «της άσκησης επί χάρτου», χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα. Οι αντιθέσεις ανάμεσα στα μέλη της «τριμερούς συμμαχίας» είναι εξαιρετικά μεγάλες - δεν θα μπορούσε άλλωστε να είναι διαφορετικά, πρόκειται για τους ισχυρότερους καπιταλισμούς του πλανήτη με πανίσχυρα εθνικά συμφέροντα.

Οι απόψεις του Νέγκρι έρχονται σε σύγκρουση με το απλό γεγονός της εξάπλωσης των στρατιωτικών εξοπλισμών (και των επεμβάσεων) *στη βάση της προάσπισης των «εθνικών συμφερόντων».* Οι καπιταλιστικοί ανταγωνισμοί, που εξακολουθούν να εκφράζονται με έθνη κράτη, απειλούν την ανθρωπότητα με μια νέα κούρσα ανεξέλεγκτων στρατιωτικών δαπανών, πολεμικών συγκρούσεων και βαρβαρότητας.

Οι ΗΠΑ προγραμματίζουν αύξηση των στρατιωτικών δαπανών κατά 34% για την επόμενη πενταετία, από 350,8 δισ. δολάρια το τρέχον έτος στα 469,6 δισ. το 2007. Ο στόχος είναι το άρπαγμα αγορών, και η επέκταση σε νέες, εις βάρος των ανταγωνιστών, είτε είναι «εχθροί» είτε είναι «σύμμαχοι». Ο πρόεδρος της Fed Αλαν Γκρίνσπαν, προέτρεψε τους γερουσιαστές να προβλέψουν όριο για όλες τις κρατικές δαπάνες, εκτός από τις στρατιωτικές: «Συνηθίζω να πιστεύω ότι οι αμυντικές δαπάνες αποτελούν ύψιστη προτεραιότητα σε αυτό το στάδιο»[76]. Απολύτως κατανοητό βέβαια, από τη στιγμή που οι ΗΠΑ τα τελευταία χρόνια, ανά τακτά χρονικά διαστήματα, εμπλέκονται σε άμεσες στρατιωτικές επεμβάσεις.

Οι ΗΠΑ χτίζουν μια στρατιωτική μηχανή που όμοιά της δεν έχει ξαναδεί ο πλανήτης. Οι στρατιωτικοί τους εξοπλισμοί υπερβαίνουν το συνολικό (συνδυασμένα) στρατιωτικό προϋπολογισμό των επόμενων οκτώ μεγαλύτερων στρατιωτικών δυνάμεων. Αυτό τους δίνει μια τρομακτική δύναμη πυρός έναντι οιουδήποτε αντιπάλου:

> «Αν υπολογίσουμε τον αριθμό των στρατιωτικών θυμάτων, από τη μια και την άλλη πλευρά, σε αυτή τη σύγκρουση – περίπου 100.000 Ιρακινοί στρατιώτες έναντι 115 Αμερικανών – η αναλογία (ένας προς χίλιους) είναι μοναδική στην παγκόσμια στρατιωτική ιστορία [ΑΚ: θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Ιράκ μέχρι τότε, 1991, θεωρείτο ότι είχε τον τέταρτο σε ισχύ στρατό στον κόσμο]. Ακόμα και τα στρατεύματα του Ερνάν Κορτέζ, που επετέθησαν κατά της μεγάλης Αυτοκρατορίας των Αζτέκων το 1521, είχαν πιο σοβαρές απώλειες απέναντι σε αντιπάλους που αντιθέτως, ούτε τον τροχό ούτε το σίδερο ούτε το άλογο ούτε την πυρίτιδα γνώριζαν...».[77]

Το 1994 στη Βοσνία η αμερικανική επίθεση στοίχισε δυο αεροπλάνα και δυο νεκρούς, παρά το γεγονός ότι οι στόχοι ήσαν 300. Το 1999 στο Κόσοβο η αμερικανική επίθεση διάρκεσε 78 μέρες και δεν υπήρξε καμιά απώλεια από αμερικανικής πλευράς.[78]

Η επίγνωση της δύναμής τους έχει κάνει τις ΗΠΑ ολοένα και πιο αρπαχτικές. Ο Ντόναλντ Ράμσφελντ, αμερικανός υπουργός άμυνας, δήλωσε στις 31 Ιανουαρίου 2002 σε αξιωματούχους του Πανεπιστημίου Εθνικής Άμυνας:

> «Οφείλουμε να δράσουμε τώρα έτσι ώστε να έχουμε τη δυνατότητα αποτροπής σε τέσσερα σημαντικά πεδία επιχειρήσεων [...] να αντιμετωπίσουμε με επιτυχία δυο επιθέσεις ταυτόχρονα και να έχουμε τη δυνατότατα να διεξαγάγουμε μια μεγάλη αντεπίθεση και να καταλάβουμε την πρωτεύουσα ενός εχθρού με σκοπό την εγκαθίδρυση νέου καθεστώτος».

Σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και το νέο στρατιωτικό δόγμα, ότι οι ΗΠΑ θα χρησιμοποιήσουν πρώτες πυρηνικά όπλα «αν χρειαστεί». Και βεβαίως η στρατιωτικοποίηση του διαστήματος.

Βεβαιότατα, αυτή η στρατιωτική δύναμη των ΗΠΑ, καθόλου δεν έχει σαν στόχο την προάσπιση οποιασδήποτε «Αυτοκρατορίας» τύπου Νέγκρι. Ο στόχος είναι η προάσπιση των συμφερόντων του αμερικανικού καπιταλισμού και μόνον. Στον Πόλεμο στον Κόλπο, ήσαν οι αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου που διατήρησαν την κυρίαρχη θέση τους στην περιοχή. Οι κατασκευαστικές εταιρείες των ΗΠΑ ήσαν αυτές που κλήθηκαν να ανοικοδομήσουν όσα κατέστρεψε ο αμερικανικός στρατός. Ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία ήταν η επιβεβαίωση ότι τίποτα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την ηγεσία των ΗΠΑ. Στο Αφγανιστάν έχουμε την επιβεβαίωση του κυρίαρχου ρόλου των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών στην περιοχή, ενώ άμεση είναι η αμερικανική προσπάθεια διείσδυσης στα πετρέλαια του Καυκάσου (η «χλωμή» αντίδραση της Ρωσίας δεν είναι ένδειξη της «Αυτοκρατορικής» της συστράτευσης, όσο της αδυναμίας της, στρατιωτικής και οικονομικής να αντιδράσει). Η «αντιτρομοκρατική εκστρατεία» απειλεί σειρά χωρών (κατά τον αντιπρόεδρο των ΗΠΑ Ντίκ Τσένεϊ «40-50 χώρες»), επιβεβαιώνοντας ότι πλέον

οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν το στρατιωτικό τους βάρος στην επιβολή της οικονομικής τους ηγεμονίας.

Αντίθετα με όσους υποστηρίζουν ότι «στην εποχή της παγκοσμιοποίησης ο ιμπεριαλισμός ξεπεράστηκε», η ίδια η λέξη ιμπεριαλισμός χρησιμοποιείται ανοιχτά από τους πλέον έγκυρους εκπροσώπους του αμερικάνικου καπιταλισμού. Ο Μαξ Μπουτ σε άρθρο του στην εφημερίδα «Wall Street Journal» γράφει:

> «Δεν είναι τυχαίο ότι η Αμερική (έχει αναλάβει σήμερα) στρατιωτική δράση σε αρκετές χώρες στις οποίες έκαναν εκστρατείες ολόκληρες γενιές βρετανών αποικιοκρατών στρατιωτών [...] το Αφγανιστάν και άλλες ταραγμένες περιοχές ικετεύουν σήμερα (τη Δύση) να εγκαταστήσει μια φωτισμένη ξένη διοίκηση, σαν τη διοίκηση που άλλοτε πρόσφεραν εκείνοι οι σίγουροι για τον εαυτό τους Άγγλοι, οι οποίοι φορούσαν παντελόνια ιππασίας και κάσκες»![79]

Ο Στέφεν Πίτερ Ρόζεν, διευθυντής του Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών Olin του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ μας διαβεβαιώνει:

> «... πολιτική οντότητα που διαθέτει συντριπτική στρατιωτική ισχύ και χρησιμοποιεί αυτήν την εξουσία για να επηρεάσει την στάση άλλων κρατών ονομάζεται πολύ απλά αυτοκρατορία [...] Σκοπός μας δεν είναι να καταπολεμήσουμε έναν αντίπαλο, γιατί αυτός δεν υπάρχει, αλλά να διατηρήσουμε την αυτοκρατορική θέση μας και να διαφυλάξουμε την ιμπεριαλιστική τάξη».[80]

Και από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού ο τόνος είναι ίδιος. Ο Ρόμπερτ Κούπερ, σύμβουλος του Τόνι Μπλερ για θέματα εξωτερικής πολιτικής είναι επίσης απροκάλυπτος:

> «[Χρειαζόμαστε] μια νέα μορφή ιμπεριαλισμού, η οποία να είναι αποδεκτή[!] από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[!!] και των οικουμενικών αξιών[!!!] [...] ακόμα και αν οι λέξεις αυτοκρατορία και ιμπεριαλισμός έχουν γίνει επο-

> νείδιστοι όροι στην Ευρώπη, η καταλληλότητα, αν όχι η αναγκαιότητα, του αποικισμού είναι το ίδιο μεγάλη όσο και τον 19ο αιώνα». [81]

Δεν είναι λοιπόν καθόλου τυχαίο, που αναλυτές μιλούν για αναβίωση του «παλιομοδίτικου» ιμπεριαλισμού του 19ου αιώνα. Ο καθηγητής της Οξφόρδης Niall Ferguson γράφει στον Guardian:

> «Η παγκοσμιοποίηση είναι μια κομψή υποκατάσταση του όρου ιμπεριαλισμός, την επιβολή των αξιών και των θεσμών σου σε άλλους. Με οποιοδήποτε τρόπο και να το καλύψεις, όποια ρητορική και να χρησιμοποιήσεις, δεν πρόκειται για κάτι διαφορετικό από αυτό που έκανε η Βρετανία τον 18ο και τον 19ο αιώνα»[82].

Ταυτόχρονα η επιστροφή σε έναν άμεσα αρπαχτικό ιμπεριαλισμό έχει οξύνει τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στις ΗΠΑ και στους στενούς τους συμμάχους. Στην Ε.Ε. εντείνονται οι προσπάθειες για τη δημιουργία ανεξάρτητου από τις ΗΠΑ ευρωπαϊκού στρατού, που να μπορεί να παρεμβαίνει μόνος του σε ολόκληρο τον πλανήτη, για την υπεράσπιση των συμφερόντων των ευρωπαίων καπιταλιστών. Η Ε.Ε. προχωρεί στην υλοποίηση ενός ευρωπαϊκού δορυφορικού συστήματος πλοήγησης και προσδιορισμού θέσης που θα είναι αντίπαλο του αμερικανικού GPS (Global Positioning System), συνολικού κόστους μεταξύ 3,2 και 3,6 δισ. ευρώ. Το Πεντάγωνο προειδοποίησε ότι το ευρωπαϊκό σύστημα «μπορεί να προκαλέσει εμπλοκές στα σήματα επόμενης γενιάς του GPS, που προορίζονται για στρατιωτική χρήση».[83]

Η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων πάει χέρι – χέρι με την όξυνση των ανταγωνισμών, που μετατρέπονται (ή απειλούν να μετατραπούν) σε ανοιχτές πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών εθνικών κεφαλαίων. Οι όροι του «παιχνιδιού» εξακολουθούν να διεξάγονται με εθνικά κράτη που ανταγωνίζονται οικονομικά, διπλωματικά και στρατιωτικά, υπερασπίζοντας τους δικούς τους καπιταλιστές.

Η Κίνα, παρ' ότι εξαρτάται για την οικονομική της ανάπτυξη από

τις εξαγωγές της στις ΗΠΑ (και αντίστοιχα για τις ΗΠΑ η Κίνα αποτελεί μια σημαντική αγορά για επενδύσεις και για τα προϊόντα τους στο εξωτερικό) βρίσκεται σε σύγκρουση με τις ΗΠΑ στην περιοχή της Ασίας, με αιχμή της αντιπαράθεσης την Ταϊβάν. Η θαλάσσια περιοχή, ανάμεσα στην Ταϊβάν και την Κίνα, θεωρείται από όλους τους στρατιωτικούς αναλυτές, σαν περιοχή «υψηλού κινδύνου» για στρατιωτική αντιπαράθεση ΗΠΑ-Κίνας.

Η συμπεριφορά της Κίνας στην περιοχή της Ασίας θυμίζει το «παλιομοδίτικο», και καθόλου ξεπερασμένο, ιμπεριαλιστικό στιλ. Διεκδικεί από το Βιετνάμ τα νησιά Spratly στη Νότια Κινεζική Θάλασσα. Κίνα-Βιετνάμ έχουν ήδη μια πολεμική σύγκρουση στα 1979, και τουλάχιστον δυο στρατιωτικές συγκρούσεις στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980. Το Πεκίνο επέκτεινε μονομερώς τα χωρικά του ύδατα και συμπεριλαμβάνει πλέον ολόκληρη τη Νότια Κινεζική Θάλασσα, διεκδικώντας τα θαλάσσια πετρελαϊκά αποθέματα της Ινδονησίας.[84]

Ο ιμπεριαλισμός κάθε άλλο παρά αποτελεί ζήτημα του παρελθόντος. Οι απόψεις του Νέγκρι δεν είναι πρωτότυπες. Ο Βάλερσταϊν ήδη από τη δεκαετία του 1980 είχε αναπτύξει μια παρόμοια προβληματική:

> «Ο Βάλερσταϊν αντικαθιστά με ριζοσπαστικό τρόπο την εικόνα των μεμονωμένων κοινωνιών, που διαχωρίζονται απόλυτα μεταξύ τους, με την αντίθετη εικόνα ενός και μοναδικού παγκόσμιου συστήματος, στα πλαίσια του οποίου οι πάντες – όλες οι κοινωνίες, όλες οι κυβερνήσεις, όλες οι επιχειρήσεις, όλες οι τέχνες, όλες οι κοινωνικές τάξεις, όλα τα νοικοκυριά, όλα τα άτομα – υποχρεούνται να ενταχθούν σε ένα και μοναδικό καταμερισμό εργασίας, μέσα από το οποίο στο εξής θα προσδιορίζονται [...] Η καπιταλιστική δυναμική που πρωτοεμφανίστηκε στην Ευρώπη τον 16ο αιώνα, διαρκώς αγκάλιαζε και άλλαζε εκ βάθρων νέες «ηπείρους», χώρους και γωνίες της κοινωνικής ζωής.
>
> [...] το σύνολο του πλανήτη λειτουργεί μέσα στα πλαίσια και το σύστημα κανόνων ενός υποχρεωτικού και γενικού καταμερισμού εργασίας, την οποία ονομάζουμε παγκόσμια κα-

πιταλιστική οικονομία»[85].

Τα προβλήματα με τη θεωρία του Βάλερσταϊν είναι τα ίδια με του Νέγκρι, ενώ επιπλέον, μπλέκει τελείως ανόμοιες μεταξύ τους ιστορικές εποχές και στάδια καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η παγκοσμιοποίηση σήμερα είναι μια διαδικασία με εντελώς πρωτότυπη δυναμική, που δεν μπορεί να αναχθεί στη διαδικασία που ξεκίνησε με την «ανακάλυψη» της Αμερικής από τον Κολόμβο τον 15ο αιώνα και επιταχύνθηκε στη διάρκεια του 16ου αιώνα.

Ο Γκίλπιν θέτει το πρόβλημα της παγκοσμιοποίησης με όρους πολύ πιο συγκεκριμένους - και ιστορικά επαληθεύσιμους:

> «Η παγκοσμιοποίηση κατανοούμενη ως η επέκταση διεθνικών χωρών και παραγόντων, παραμένει [...] κάτω από τον έλεγχο του εθνικού κράτους ή ακριβέστερα, κάτω από τον έλεγχο μιας ηγεμονικής δύναμης. [...]:
>
> Η θέση μου έχει ως εξής: Είναι απαραίτητος ένας ηγεμόνας για να μπορέσει να διατηρηθεί ένα καθεστώς δικαίου σε μια νέα φιλελεύθερη διεθνή τάξη της αγοράς... Η ιστορική εμπειρία διδάσκει ότι εκεί όπου αυτή η φιλελεύθερη και ταυτόχρονα κυρίαρχη αγορά απέτυχε, η ανάπτυξη διεθνών σχέσεων σε επίπεδο αγοράς και συνεταιρισμών έγινε μια υπόθεση υπερβολικά δύσκολη ή και αδύνατη, για τον απλό λόγο ότι τα πάντα έγιναν αντικείμενο συγκρούσεων. Η εξάπλωση της αγοράς σε ολοκληρωμένα παγκόσμια δίκτυα και κοινωνικούς χώρους θα ήταν αδύνατη χωρίς την ύπαρξη μιας φιλελεύθερης, ηγεμονικής δύναμης η οποία να την ευνοεί και να τη βοηθά να παίρνει σάρκα και οστά»[86].

Το σημερινό στάδιο στο οποίο βρίσκεται ο καπιταλισμός, είναι πρωτίστως το αποτέλεσμα των εξελίξεων που διαδραματίζονται στο εσωτερικό των κυρίαρχων καπιταλιστικών κρατών. Οι εξελίξεις αυτές καθορίζουν (και καθορίζονται από) τις εξελίξεις στην παγκόσμια αγορά:

> «... ήταν ο Λένιν που έδειξε πρώτα απ’ όλα ότι η ιμπερια-

λιστική διεθνοποίηση του καπιταλισμού είναι το αποτέλεσμα μιας εσωτερικής διαδικασίας συσσώρευσης στις χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού:

Η εσωτερική συσσώρευση είναι που οδηγεί στη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου και στη διαμόρφωση του «μονοπωλιακού» σταδίου του καπιταλισμού. Η εξαγωγή των κεφαλαίων και η ιμπεριαλιστική διεθνοποίηση τους είναι το αποτέλεσμα των δομικών μετασχηματισμών που συντελέσθηκαν κατ' αρχήν σε εθνικό επίπεδο. Γι' αυτό και ο ιμπεριαλισμός δεν παραμερίζει το ρόλο των εθνικών κρατών, αλλά αντίθετα κάνει περισσότερο παρά ποτέ αναγκαίο τον παρεμβατισμό του (ιμπεριαλιστικού) κράτους [...] ο ιμπεριαλισμός και η διεθνοποίηση του καπιταλισμού δεν συνεπάγονται μια άμβλυνση των αντιθέσεων ανάμεσα στις αστικές τάξεις των ιμπεριαλιστικών χωρών. Αντίθετα, ο ιμπεριαλισμός συνεπιφέρει μια όξυνση αυτού του ανταγωνισμού, που παίρνει αναγκαστικά τη μορφή του ανταγωνισμού ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη για το ξαναμοίρασμα του κόσμου».[87]

ΙΙ) Ο πόλεμος των Μπλοκ

Ορισμένοι διαβλέπουν ένα κόσμο χωρισμένο σε ζώνες επιρροής (NAFTA- Ε.Ε. – Ζώνη του γιεν) με διαρκώς αυξανόμενες εντάσεις και προστατευτισμούς. Στο τέλος οι ζώνες επιρροής θα μετατραπούν σε οικονομικά οχυρά όπου οι ανταγωνιστές θα αποκλείονται εντελώς, οδηγώντας σε μια κατάσταση λίγο – πολύ όμοια με αυτήν που επικρατούσε τις παραμονές του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Ωστόσο και πάλι τα εμπειρικά δεδομένα δεν αντιστοιχούν σε αυτήν την εικόνα. Όσα στοιχεία μπορεί κάποιος να επικαλεστεί για να θεμελιώσει αυτήν την πρόβλεψη, άλλα τόσα τη διαψεύδουν.

Η αλληλεξάρτηση των χωρών στα πλαίσια της παγκόσμιας αγοράς, με κέντρο της ΗΠΑ, είναι αυτή τη στιγμή τόσο μεγάλη, ώστε η υποχώρηση σε «οικονομικά οχυρά» να είναι αδιανόητη - καταστροφική για όλους τους καπιταλιστές. Οι εξαγωγές προς τις ΗΠΑ αποτελούν το 25% του εθνικού εισοδήματος του Μεξικού και της Μαλαι-

σίας, το 8% της Νότιας Κορέας, το 12% της Ταϊλάνδης και της Ταϊβάν[88]. Όσο για την Ιαπωνία, σύμφωνα με τον Guardian[89]:

> «Στα τέλη του προηγούμενου χρόνου οι εξαγωγές αποτελούσαν τον μοναδικό τρόπο στήριξης της ιαπωνικής οικονομίας [...] αν οι ΗΠΑ καταρρεύσουν τότε θα βγουν αληθινοί οι χειρότεροι εφιάλτες για την ιαπωνική οικονομία».

Για τους καπιταλιστές της Ε.Ε. οι επενδύσεις κεφαλαίων στην Wall Street αποτελούν κερδοφόρα διέξοδο μεγάλης σημασίας. Η ατμομηχανή της Ευρώπης, η Γερμανία, εξαρτάται σε κρίσιμο βαθμό από τις εξαγωγές στις ΗΠΑ.

Προς το παρόν, οι μεγάλες ιμπεριαλιστικές χώρες ενοποιούνται στον κοινό τους στόχο του τσακίσματος των ανταγωνιστών τους στον αναπτυσσόμενο κόσμο, και στο ξεζούμισμα των χωρών του Τρίτου κόσμου:

> «Η Βρετανική εφημερίδα «Γκάρντιαν» δημοσιεύει έκθεση της μεγάλης φιλανθρωπικής οργάνωσης «Όξφαμ», σύμφωνα με την οποία η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ κερδίζουν δισεκατομμύρια δολάρια εις βάρος των φτωχών χωρών, διακηρύσσοντας το ελεύθερο εμπόριο, αλλά προστατεύοντας τις δικές τους αγορές. [...] Υποστηρίζουν την απελευθέρωση των φτωχών αγορών, αλλά διατηρούν υψηλούς δασμούς στις εισαγωγές από τις ίδιες χώρες [...] Η «Όξφαμ» κατατάσσει την Ε.Ε. πρώτη στον πίνακα των χωρών που υιοθετούν προστατευτικά μέτρα και ακολουθούν οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Ιαπωνία. Επιβάλλουν τους πιο υψηλούς δασμούς σε βιομηχανικά προϊόντα μεγάλης σημασίας για τα φτωχά κράτη, τα γεωργικά και τα υφαντουργικά. Αυτό κοστίζει στις φτωχές χώρες 100 δισ. δολάρια το χρόνο, διπλάσιο ποσό από τη βοήθεια που εισπράττουν».[90]

Στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου υπάρχουν 142 χώρες-μέλη, όμως μόλις 21 χώρες έχουν την πραγματική δύναμη να χαράζουν την πολιτική του – κατά κύριο λόγο οι ΗΠΑ, η Ε.Ε., ο Καναδάς και η Ιαπωνία. Η επιβολή αυτής της πολιτικής δεν γίνεται μόνον χά-

ρις στην οικονομική δύναμη αυτών των χωρών, αλλά με τη διπλωματική και στρατιωτική τους ισχύ. Ο Αμερικανός εμπορικός αντιπρόσωπος στον ΠΟΕ, Robert Zoelliek, ξεκαθάρισε ότι δεν θα γίνει ανεκτή οποιαδήποτε διαφωνία στις εμπορικές προτάσεις των ΗΠΑ:

> «Οι ΗΠΑ είναι αφοσιωμένες στον ρόλο του παγκόσμιου ηγέτη για το άνοιγμα των αγορών και αντιλαμβάνεται πολύ καλά ότι η συνεκτική δύναμη που κρατά ενωμένο τον συνασπισμό [ενάντια στην τρομοκρατία] ... εξαρτάται από την οικονομική ανάπτυξη».[91]

Με άλλα λόγια οι ιδιωτικοποιήσεις, που καταληστεύουν τη δημόσια περιουσία των αναπτυσσόμενων χωρών προς όφελος των μεγάλων δυτικών εταιρειών, πρέπει να συνεχιστεί γιατί... εξισώνεται με τον «αντιτρομοκρατικό πόλεμο» των δυτικών.

Στην οικονομική κρίση στην Ασία το 1997, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο επέβαλε στις ασιατικές χώρες που τις χτύπησε η κρίση δρακόντεια προγράμματα, που είχαν σαν αποτέλεσμα να διασωθούν όχι οι ίδιες, αλλά οι δυτικές τράπεζες και οι κερδοσκόποι που είχαν επενδύσει σε αυτές με υψηλούς τόκους (τα δάνειά τους τα έβγαλαν διπλά και τριπλά). Επέβαλε άγρια προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων, που είχαν σαν αποτέλεσμα μια σειρά από επιχειρήσεις αυτών των χωρών να περάσουν στον έλεγχο δυτικών τραπεζών και εταιρειών.

Ο «παλιομοδίτικος» ιμπεριαλισμός σε πλήρη ανάπτυξη:

> «Όπως σημειώνει ο Chalmers Johnson [του Japan Policy Research Institute] η οπορτουνιστική στάση της Ουάσινγκτον στην διάρκεια της κρίσης στην Ασία αντικατόπτριζε το γεγονός ότι «έχοντας νικήσει τους φασίστες και τους κομμουνιστές, οι ΗΠΑ τώρα επιζητούν να κατανικήσουν και τους τελευταίους ανταγωνιστές τους για την παγκόσμια κυριαρχία: τις χώρες της Ανατολικής Ασίας που εκμεταλλεύτηκαν τις συνθήκες του Ψυχρού Πολέμου για να πλουτίσουν».[92]

Αν και υποτίθεται ότι ο ΠΟΕ είναι ένας οργανισμός που προωθεί το ελεύθερο εμπόριο και τον ανταγωνισμό, στην πραγματικότητα

προωθεί τα μονοπωλιακά συμφέροντα των δυτικών εταιρειών. Οι διατάξεις του περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, έχουν σκοπό να διατηρήσουν την κυριαρχία εταιριών όπως η Microsoft, η Intel, η Siemens, η Toshiba, εμποδίζοντας χώρες και εταιρείες να διεισδύσουν στην υψηλή τεχνολογία. Η Συμφωνία για την Γεωργία έχει σαν στόχο να επιβάλουν τα συμφέροντα των μεγάλων εταιρειών τροφίμων των ΗΠΑ και της Ε.Ε. σε ολόκληρο τον πλανήτη.

ΙΙΙ) Όξυνση των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων

Αν και είναι σημαντικό να διαβλέπουμε τις τάσεις εξέλιξης του σημερινού καπιταλισμού, εντούτοις θα ήταν μεγάλο λάθος να ξεπέσουμε στη μελλοντολογία. Προς τα που θα κατευθυνθεί ο καπιταλισμός θα εξαρτηθεί πρώτα και κύρια από τις ίδιες του τις αντιφάσεις, την πορεία της κρίσης ή της ανάκαμψης της καπιταλιστικής οικονομίας (αλλά και από την αντίσταση που θα αντιμετωπίσει από το μαζικό κίνημα). Ιστορικά ο καπιταλισμός περνάει από το ένα στάδιό του στο άλλο μετά από μεγάλες κρίσεις. Η κρίση του 1870 ήταν ο παράγοντας που οδήγησε στο πέρασμα στον ιμπεριαλισμό. Η κρίση της δεκαετίας του 1930 σηματοδότησε την στροφή στον κεϋνσιανισμό και την «μικτή οικονομία». Το σημερινό «μακρύ κύμα κάμψης» έχει αφετηρία την κρίση στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οδήγησε στο νεοφιλελευθερισμό αλλά ακόμα οι εξελίξεις είναι ρευστές και υπό διαμόρφωση.

Μπορούμε όμως σαφώς να διακρίνουμε κάποια κύρια χαρακτηριστικά του σύγχρονου καπιταλισμού:

Α) Εξακολουθούμε να ζούμε στην εποχή του ιμπεριαλισμού. Φυσικά με όλες τις διαφορές από την κλασσική του εποχή. Δεν υπάρχουν πλέον αποικίες, αλλά ένα πλέγμα αλληλεξαρτούμενων καπιταλισμών με σαφή ιεραρχία.

Η ηγεμονία των ΗΠΑ στον πλανήτη έγινε αναμφισβήτητη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και τις καταστροφές που αυτός προκάλεσε σε όλους τους ανταγωνιστές τους. Αμέσως μετά τον πόλεμο, τα 3/4 του επενδυμένου κεφαλαίου σε ολόκληρο τον κόσμο και τα 2/3 του βιομηχανικού δυναμικού ήταν συγκεντρωμένα σε μια μόνο

χώρα, τις ΗΠΑ. Τα υπόλοιπα διαμοιράζονταν στο 95% της κατοική-σιμης επιφάνειας της Γης. «Ένα έθνος είχε αποκτήσει σχεδόν το μονοπώλιο για τη διατήρηση της ζωής»[93]. Οι ΗΠΑ προχώρησαν μέσω του σχεδίου Μάρσαλ στην ανασυγκρότηση των οικονομιών της δυτικής Ευρώπης, γιατί διαφορετικά δεν μπορούσε να βρει αγοραστική διέξοδο η παραγωγική τους μηχανή, αλλά και σαν μέτρο αναχαίτισης της «κομμουνιστικής επιρροής», που τότε, ήταν σε άνοδο στη μεταπολεμική Ευρώπη[94].

Οι σημερινοί κανόνες του διεθνούς «οικονομικού παιχνιδιού», όπως το σύστημα ΓΚΑΤ – Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (που μετεξελίχθηκε στο σημερινό ΠΟΕ) ήταν το αποτέλεσμα των συμφωνιών του Μπρέτον Γουντς, που διατυπώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο:

> «Σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να βοηθήσουν το μεγαλύτερο τμήμα του βιομηχανικού κόσμου να ανοικοδομηθεί μετά την καταστροφή που υπέστη κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και να προλάβει τον αναπτυξιακό ρυθμό των ΗΠΑ. Και πέτυχαν. Μόνο που αυτή η επιτυχία τροποποίησε τη φύση του συστήματος [...] Το 1950, το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν των ΗΠΑ ήταν τετραπλάσιο από το ΑΕΠ της Δυτικής Γερμανίας και δεκαπενταπλάσιο από το ΑΕΠ της Ιαπωνίας. Προϊόντα τα οποία στην Ιαπωνία ήταν ακριβά από άποψη του εργατικού κόστους, στη Δυτική Γερμανία ήταν φτηνά. Επίσης, προϊόντα τα οποία στη Γερμανία ήταν ακριβά από άποψη εργατικού κόστους στις ΗΠΑ ήταν φτηνά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι εισαγωγές από τη Δυτική Γερμανία ή την Ιαπωνία να μην συνιστούν απειλή [...] Οι ΗΠΑ εξήγαγαν γεωργικά προϊόντα που οι άλλοι δεν μπορούσαν να παράγουν, πρώτες ύλες που τους έλειπαν και προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, όπως αεροσκάφη πολιτικής αεροπορίας τα οποία δεν μπορούσαν να κατασκευάσουν. Η δεκαετία του 1990 αρχίζει από ένα πολύ διαφορετικό σημείο [...] Το 1970, οι 64 από τις 100 μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις του κόσμου βρισκόταν στις ΗΠΑ, 26 στην Ευρώπη και μόνο 8 στην Ιαπωνία. Το 1988, μόνο 42 από τις 100 μεγαλύτερες επιχειρήσεις βρί-

σκονται στις ΗΠΑ, 33 στην Ευρώπη και 15 στην Ιαπωνία»[95].

Οι ΗΠΑ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ηγήθηκαν μιας άνευ προηγουμένου φιλελευθεροποίησης του παγκόσμιου εμπορίου, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες του δικού της καπιταλισμού. Αυτό δεν ερχόταν σε αντίθεση με την ανάπτυξη των σημαντικότερων συμμάχων τους, της δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας. Αντίθετα μετέβαλε την Ιαπωνία σε δεύτερη οικονομία του πλανήτη και την Γερμανία σε τρίτη. Η οικονομική ανάπτυξη, σε συνδυασμό με το φόβο του «αντίπαλου δέους» - της τότε στρατιωτικής υπερδύναμης ΕΣΣΔ – εξασφάλιζε τη συνοχή του «συμμαχικού μπλοκ». Ωστόσο, ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο, με εξαίρεση τη δεκαετία του 1990, οι ανταγωνιστές των ΗΠΑ στο οικονομικό πεδίο, κύρια η Γερμανία και η Ιαπωνία, παρουσίαζαν ρυθμούς ανάπτυξης κατά πολύ μεγαλύτερους της αμερικανικής οικονομίας. Έτσι, ειρωνικά, οι σύμμαχοι των ΗΠΑ την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, μεταβλήθηκαν στους κύριους ανταγωνιστές τους σήμερα.

Β) Η μακροπρόθεσμη τάση είναι προς την κατεύθυνση του βαθέματος των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων – αντιθέσεις που παρ' όλα αυτά *αυτή τη στιγμή δεν έχουν πάρει το χαρακτήρα ασυμβίβαστων αντιθέσεων και σύγκρουσης μεταξύ των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων*.

Αιτία της όξυνσης των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων είναι η κρίση της αμερικανικής ηγεμονίας, που εκφράζεται πολύ χαρακτηριστικά στο εμπορικό της έλλειμμα:

> «Το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ επιδεινώνεται συνεχώς, παρά την υποτιθέμενη επιτυχία της αμερικανικής κυβέρνησης να καταρτίζει συμφωνίες για την απελευθέρωση διαφόρων αγορών και για την εξασφάλιση ανοιχτών αγορών, παρά την πολυδιαφημισμένη αναβίωση της αμερικανικής ανταγωνιστικότητας, παρά το ότι ξεπρόβαλαν θερμές αγορές με αυξανόμενη καταναλωτική ζήτηση [...] Σε κάποια στιγμή, η υποτιμημένη στις παγκόσμιες αγορές αγοραστική ικανότητα της χώρας κυριολεκτικά θα την αναγκάσει να σταματήσει να αγοράζει τόσα πολλά από τους άλλους. Η αμερικανική ηγεμονία θα

> έχει φτάσει στο τέλος της, όπως έχει συμβεί περίπου για τους ίδιους λόγους και με τη βρετανική»[96].

Οι συνεχείς προτροπές, από διάφορα think tank της αμερικάνικης άρχουσας τάξης, για επιβολή δασμών, όπως η επιβολή δασμών από την κυβέρνηση Μπους στο χάλυβα, είναι αποτέλεσμα της αυξανόμενης αδυναμίας των ΗΠΑ να ανταποκριθούν στον ηγεμονικό τους ρόλο με όρους που να είναι επωφελής και για τους συμμάχους της, πράγμα που συνέβαινε τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι αμερικανικές εισαγωγές βιομηχανικών ειδών αντιπροσώπευαν το 1977 το 14% της βιομηχανικής παραγωγής των ΗΠΑ. Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε στα 1993 στο 36%. Για να καλύψουν τα ελλείμματά τους οι ΗΠΑ στηρίζονται πλέον στις εισροές ξένων κεφαλαίων είτε στην Wall Street είτε σε ομόλογα του αμερικανικού δημοσίου, μετατρεπόμενες στον μεγαλύτερο οφειλέτη παγκόσμια. Το εξωτερικό χρέος των ΗΠΑ, και οι πληρωμές των τόκων που πρέπει να πληρωθούν, αυξάνονται χρόνο το χρόνο. Καθόλου τυχαίες, λοιπόν, οι φωνές που ακούγονται στις ΗΠΑ και που απειλούν με εμπορικούς πολέμους τους συμμάχους της:

> «... οι Αμερικανοί δημόσιοι άντρες θα πρέπει να βάλουν στην αμερικανική πολιτική μια απαγορευμένη λέξη – δασμοί – και να είναι έτοιμοι να τους χρησιμοποιήσουν προς το συμφέρον της χώρας [...] αν οι εξαγωγικές χώρες δοκιμάσουν να εφαρμόσουν αντίποινα, η χώρα με το έλλειμμα είναι που θα έχει την πλεονεκτική θέση όπως αντιλαμβάνονται οι άλλοι»[97].

Γ) Οι αντιθέσεις οξύνονται γιατί η νεοφιλελεύθερη πολιτική έχει φτάσει πλέον στα όριά της, ειδικότερα μετά την κρίση στην Ανατολική Ασία και την ουσιαστική κατάρρευση της Αργεντινής. Ο νεοφιλελευθερισμός συσσώρευσε οικονομικές ανισορροπίες τα τελευταία είκοσι χρόνια, που οξύνουν τις διχογνωμίες ανέσα στους ισχυρούς καπιταλισμούς για το ποια οικονομική πολιτική πρέπει να ακολουθηθεί, αλλά και οξύνοντας τους ανταγωνισμούς για τον έλεγχο αγορών.

4
Η νεοφιλελεύθερη αποτυχία

Η νεοφιλελεύθερη εξαγγελία έχει αποτύχει. Υποσχέθηκε ένα κόσμο συνεχούς («χωρίς προηγούμενο») οικονομικής μεγέθυνσης και έφερε ένα κόσμο με διαρκείς κρίσεις και πολέμους. Χειρότερα, δημιούργησε ένα κόσμο που όλοι οι κοινωνικοί δείκτες επιδεινώνονται.

Μια μελέτη της CEPR[98] συνέκρινε τους κύριους οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες όλων των χωρών, για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, της τελευταίας εικοσαετίας του νεοφιλελευθερισμού (1980-2000) με την προηγούμενη εικοσαετία (1960-1980). Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται: η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής, την παιδική θνησιμότητα, το μορφωτικό επίπεδο, την εκπαίδευση.

Η επιδείνωση όλων των δεικτών είναι πέραν κάθε αμφιβολίας. Η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στις φτωχότερες χώρες, εξελίχθηκε από ένα ετήσιο ρυθμό 1,9% στα 1960-1980 σε 0,5% στα χρόνια 1980-2000. Για τις χώρες που βρίσκονται στη μέση κατηγορία υπήρξε καθαρή πτώση της ανάπτυξης από 3,6% σε λιγότερο από 1%. Στις αναπτυγμένες χώρες η πτώση είναι από 2,6% σε 1,7%. Στις αναπτυγμένες χώρες, τα συνολικά νούμερα αποκρύπτουν τις μεγάλες ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος που επέφερε ο νεοφιλελευθερισμός. Από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τη δεκαετία του 1970, το μέσο εισόδημα στις ΗΠΑ διπλασιάστηκε. Αντίθετα, από τη δεκαετία του 1980 το εισόδημα του 60% των αμερικανικών οικογενειών δεν έχει παρουσιάσει καμιά πραγματική

αύξηση. Η πτώση της προσδοκώμενης διάρκειας ζωής αφορά όλες τις χώρες, με εξαίρεση των δυτικών χωρών. Στη Ρωσία ο μέσος όρος ζωής για τους άνδρες έπεσε από τα 65,5 στα 57 χρόνια.

Ο νεοφιλελευθερισμός εφαρμόστηκε με ιδιαίτερη βιαιότητα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (τις χώρες που παλιότερα είχαν κρατικό καπιταλισμό). Μέσα σε πέντε χρόνια, το 80% της τσεχικής οικονομίας και το 40-60% εκείνης των άλλων χωρών βρέθηκε σε ιδιωτικά χέρια:

> «Το αποτέλεσμα ήταν μια τεράστια πτώση κατά 20-40% της βιομηχανικής παραγωγής και έντονη αύξηση της ανεργίας, που το μόνο που την αντιστάθμιζε ήταν η αύξηση της εκροής εργατών προς άλλες χώρες [...] Ολόκληρες πόλεις και βιομηχανίες κατέρρευσαν, τα νοίκια, μένοντας ανεξέλεγκτα, τινάχθηκαν στα ύψη, και οι εισοδηματικές διαφορές ξαφνικά διευρύνθηκαν, καθώς μια νέα τάξη καπιταλιστών επεδείκνυε τον πλούτο της [...]»[99].

Η παγκόσμια οικονομία ενώ παρουσίαζε αυξητικούς ρυθμούς ανώτερους του 6% προ του 1974 και ανώτερους του 5% μεταξύ 1974 και 1983, δεν παύει έκτοτε να επιβραδύνεται: 3,4% στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, 1,8% στη διάρκεια των ετών της δεκαετίας του 1990[100].

Δυο δεκαετίες φιλελευθερισμού έχουν συσσωρεύει τεράστιες ανισορροπίες στην οικονομία. Η κατανάλωση αποτελεί τα 2/3 της αμερικανικής οικονομίας. Η κατανάλωση στις ΗΠΑ δεν στηρίχθηκε στο κύριο εισόδημα, αλλά στα χρέη (πιστωτικές κάρτες) και στην προσδοκία για κέρδη από το χρηματιστήριο. Τα χρέη των αμερικάνικων νοικοκυριών ανέρχονται σήμερα στο τρομακτικό ποσό των 7,4 τρισ. δολαρίων, περίπου διπλάσια των αρχών της δεκαετίας του 1990, και 35(!) φορές πάνω από τη δεκαετία του 1960 (τότε «χρυσά χρόνια» για την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία). Αντίστοιχη είναι η επιδείνωση του χρέους των αμερικανικών επιχειρήσεων. Το χρέος αυτό αυξανόταν κατά 7% ετησίως προ του 1980. Από την χρονιά αυτή αυξάνεται κατά 12% και από το 1985 κατά 15%[101].

Το κρατικό χρέος της Ιαπωνίας έφτασε στο 135% του ΑΕΠ το

2001, ενώ υπολογίζεται ότι στα μέσα της δεκαετίας θα φθάσει στο 165%. Χρέος απίστευτο για χώρα που είναι η δεύτερη οικονομική δύναμη του πλανήτη, απειλώντας κυριολεκτικά να τη σπρώξει στην κατάρρευση!

Οι ανισορροπίες είναι τέτοιας έκτασης, ώστε πολλοί είναι αυτοί που φοβούνται ότι ο νεοφιλελευθερισμός οδηγεί το σύστημα σε κατάρρευση, όπως το είχε οδηγήσει παλιότερα ο κλασικός φιλελευθερισμός. Ο λόγος είναι ότι η απορύθμιση των αγορών τα τελευταία χρόνια σημαίνει ότι δεν υπάρχουν πλέον οι παλιοί μηχανισμοί που λειτουργούσαν σαν «δίχτυ ασφαλείας». Η κρατική παρέμβαση, μέσω του ελέγχου του τραπεζικού συστήματος που υπήρχε μέχρι τα 1980, μπορούσε να εξασκήσει αποτελεσματική νομισματική παρέμβαση στην οικονομία. Σήμερα στις παγκόσμιες κεφαλαιαγορές κινούνται 1,5 τρισ. δολάρια κάθε μέρα, καθιστώντας σχεδόν αδύνατη την στήριξη ενός νομίσματος αν χρειαστεί (κατά κύριο λόγο του δολαρίου):

> «Όταν το καλοκαίρι του 1994 δεκαεπτά από τις μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες (ανάμεσα στις οποίες και η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ) προσπάθησαν να στηρίξουν το δολάριο, μπόρεσαν να συγκεντρώσουν μόνο 5 δισεκατομμύρια δολάρια. Η προσπάθειά τους, σύμφωνα με την παρομοίωση του Τόμας Φρίντμαν, έμοιαζε με αυτή «ενός φύλακα ζωολογικού κήπου που προσπαθεί να ηρεμίσει ένα πεινασμένο γορίλα δίνοντάς του για φαγητό μια σταφίδα»[102].

Προφανώς οι νεοφιλελεύθεροι μπορούν να ισχυριστούν ότι οι Κασσάνδρες δεν έχουν επιβεβαιωθεί. Παρά τα μεγάλα και συσσωρευμένα προβλήματα, παρά τις κρίσεις σε διάφορα σημεία του πλανήτη, οι χειρότερες προβλέψεις δεν έχουν επαληθευθεί (ορισμένοι κάθε τόσο προέβλεπαν κρίση αντίστοιχη της δεκαετίας του1930).

Ας παρακολουθήσουμε, όμως, για λίγο την πολύ αποκαλυπτική σκέψη του Πωλ Κρούγκμαν. Πρόκειται για έναν οικονομολόγο του mainstream, σύμβουλο επιχειρήσεων αλλά και κυβερνήσεων – απ' αυτούς που συμβάλουν στη χάραξη της οικονομικής πολιτικής. Το βιβλίο του είναι γραμμένο το 1999 λίγο μετά την κρίση στην

Ανατολική Ασία:

> «... πολλοί οικονομολόγοι εξακολουθούν να θεωρούν τις υφέσεις της οικονομίας δευτερεύον ζήτημα, που η μελέτη του δεν τυγχάνει ιδιαίτερης εκτίμησης [ΑΚ: ο λόγος είναι η επιτυχημένη επί σειρά δεκαετιών επιτυχής κρατική παρέμβαση στην οικονομία, που όπως είδαμε δεν έχει σταματήσει ούτε στην σημερινή εποχή του νεοφιλελευθερισμού] [..] Όλες αυτές τις δεκαετίες που οι οικονομολόγοι φιλονικούν μεταξύ τους για το ποια νομισματική πολιτική πρέπει να εφαρμοστεί για να ξεπεραστεί μια κρίση, οι κεντρικές τράπεζες των κρατών επενέβησαν επανειλημμένα – και μάλιστα τόσο αποτελεσματικά, που το ενδεχόμενο μιας παρατεταμένης οικονομικής κρίσης που οφείλεται σε ανεπαρκή ζήτηση φαίνεται πια σήμερα εξωπραγματικό [...] αν ξεσπάσει κρίση, η συνταγή είναι απλή: Ρίχνουμε χωρίς δισταγμούς τα επιτόκια πολύ χαμηλά. Μπορεί ο Άλαν Γκρίνσπαν να πιστεύει ότι οι μετοχές στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι υπερτιμημένες, πιστεύω όμως ότι δεν θα κάνει το σφάλμα που έκαναν οι Ιάπωνες, όταν έσκασε η δική τους φούσκα, να δεχθεί, δηλαδή αδιαμαρτύρητα την τιμωρία και να μην μειώσει τα επιτόκια, παρά μόνο όταν είναι πια πολύ αργά [...] Η παγκόσμια οικονομία δεν είναι σήμερα σε ύφεση και ούτε προβλέπεται να βρεθεί σε ύφεση στο εγγύς μέλλον. Ωστόσο, ενώ το φαινόμενο της παγκόσμιας ύφεσης αποτελεί μακρινό παρελθόν, τα οικονομικά της ύφεσης – τα προβλήματα, δηλαδή, εκείνα που αντιμετώπιζε χαρακτηριστικά η παγκόσμια οικονομία, κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1930 – έκαναν τελευταία μια εντυπωσιακή επανεμφάνιση. Πριν πέντε χρόνια, σχεδόν κανείς δεν πίστευε ότι στη σημερινή εποχή, τα κράτη θα αναγκάζονταν να περάσουν εξουθενωτικές οικονομικές κρίσεις για να αντιμετωπίσουν την διεθνή κερδοσκοπία. Κανείς δεν πίστευε ότι μια μεγάλη, ανεπτυγμένη χώρα, σαν την Ιαπωνία, θα ήταν ανίκανη επί σειρά ετών να δημιουργήσει τις απαραίτητες δαπάνες για να εξασφαλίσει απασχόληση στο εργατικό της δυναμικό και να διατηρήσει σε λειτουργία τα εργοστάσιά της. Ότι ακόμα και η Κεντρική

> Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ δεν θα ένωθε ιδιαίτερη αυτοπεποίθηση, όσον αφορά την ικανότητά της να αντιμετωπίσει ένα πανικό στις χρηματιστηριακές αγορές. Η παγκόσμια οικονομία είναι τελικά πολύ πιο επισφαλής από όσο φανταζόμαστε [...] Η Ιαπωνία ανακαλύπτει ότι η παραδοσιακή νομισματική και δημοσιονομική πολιτική της δεν αρκούν. Αν κάτι τέτοιο συμβαίνει στην Ιαπωνία, πόσο σίγουροι μπορούμε να είμαστε ότι η ευρωπαϊκή οικονομία ή ακόμα και η πάντα ακμαία οικονομία των ΗΠΑ δεν θα πέσουν στην ίδια παγίδα; [...] οι λύσεις της παραδοσιακής οικονομικής πολιτικής το μόνο που κατόρθωσαν ήταν να επιδεινώσουν την κατάσταση [...] Τα οικονομικά της ύφεσης είναι πάλι εδώ»[103].

Αλήθειες... Όμως γιατί «οι Ιάπωνες, όταν έσκασε η δική τους φούσκα», παρ' ότι επί σειρά ετών ακολουθούν μια πολιτική κρατικών ενέσεων δεν αποδίδει; Από τον Αύγουστο του 1992 το ιαπωνικό κράτος έχει παρέμβει με πακτωλούς χρημάτων (10 τουλάχιστον πακέτα μέτρων ύψους 128 τρισ. γεν) χωρίς κανένα αποτέλεσμα ανάκαμψης, αντίθετα εκτόξευσε το κρατικό χρέος στα ουράνια. Αρκεί να πούμε, όπως ο Κρούγκμαν, ότι «ήταν πλέον αργά»; Δέκα χρόνια τώρα, γιατί δεν αποδίδει αυτή η πολιτική; Αρκεί να τεθεί το ερώτημα τόσο απλά για να φανεί ότι η έκφραση «ήταν πλέον αργά» δεν σημαίνει τίποτα, δεν εξηγεί απολύτως τίποτα.

Επιπλέον, τι σημαίνει ότι «ο Άλαν Γκρίνσπαν δεν θα κάνει το σφάλμα που έκαναν οι Ιάπωνες»; Πράγματι δεν το έκανε αλλά μείωσε νευρικά και με ταχύτητα τα επιτόκια. Από το 2001, εν όψει ύφεσης, ο Γκρίνσπαν μείωσε τα επιτόκια αρκετές φορές οδηγώντας τα από 6,5% στο 1%, το χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων 40 ετών. Αλλά αυτό διέσωσε την αμερικάνικη οικονομία από την ύφεση; Το Μάρτη 2002 οι επίσημες προβλέψεις μιλούσαν για ισχυρή ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας, και ακόμα ότι «η μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου [των ΗΠΑ] θα σημειώσει ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης μεγαλύτερο του 4%, ενώ κάποιοι δεν διστάζουν να μιλούν έως και για 6%»[104]. Ακολούθησε η οικτρή διάψευση αυτών των προβλέψεων. Η παγκόσμια οικονομία εισήλθε σε περίοδο ύφεσης, ενώ για το σύνολο της Ε.Ε. η οικονομική ανάπτυξη ήταν σχεδόν μηδενική.

Η (απαγορευμένη) λέξη ύφεση χρησιμοποιήθηκε από τους οικονομικούς αναλυτές ανοιχτά και καθαρά για να περιγράψει την εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας. Ο Κρούγκμαν πρέπει να έχει μετανιώσει πικρά για την διατύπωσή του «η παγκόσμια οικονομία δεν είναι σήμερα σε ύφεση και ούτε προβλέπεται να βρεθεί σε ύφεση στο εγγύς μέλλον». Το δεύτερο εξάμηνο του 2004 προβλέπεται ότι η παγκόσμια οικονομία θα παρουσιάσει («ισχυρή») ανάκαμψη. Ωστόσο οι προβλέψεις αυτές πλαισιώνονται παράλληλα από φόβους ότι μπορεί να είναι μια «σύντομη ανάκαμψη», λόγω των υψηλών εμπορικών ελλειμμάτων των ΗΠΑ και από τη «φούσκα» των διεθνών χρηματιστηρίων.

Στην πραγματικότητα, η οικονομική πολιτική που ακολουθούσε μέχρι πρόσφατα ο Γκρίνσπαν ήταν επιτυχής γιατί επρόκειτο για τις ΗΠΑ. Αν οποιαδήποτε άλλη χώρα ακολουθούσε αυτή την πολιτική θα κατέρρεε η οικονομία της. Τα τρομακτικά ελλείμματα δεν δικαιολογούν ούτε τη δύναμη του δολαρίου, ούτε το χαμηλό πληθωρισμό. Η πολιτική αυτή στηριζόταν από ιαπωνικά κεφάλαια, και ευρωπαϊκά, γιατί δεν υπήρχε άλλη εναλλακτική διέξοδος. Τα κεφάλαια έπρεπε να συνεχίσουν να επενδύονται σε αμερικανικά κρατικά ομόλογα και στην Wall Street, ήταν η μοναδική κερδοφόρος διέξοδος. Σήμερα το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης βρίσκεται 40% κάτω από το υψηλότερο σημείο που είχε βρεθεί το 2000, ενώ η πρόβλεψη είναι για ακόμα μεγαλύτερη κατρακύλα. Αν η κρίση των χρηματιστηρίων μεταφερθεί στην πραγματική οικονομία (τράπεζες, βιομηχανία), τότε πράγματι ο παγκόσμιος καπιταλισμός θα βρεθεί μπροστά στην άβυσσο. Και όπως ομολογεί και ο Κρούγκμαν αυτή η προοπτική δεν είναι απίθανη. Αρκεί ένας μέτριος (ή και άτυπος) εμπορικός πόλεμος ανάμεσα σε Ε.Ε. και ΗΠΑ για να πυροδοτήσει ανεξέλεγκτες καταστάσεις.

Το ιαπωνικό παράδειγμα ίσως να δείχνει το άμεσο μέλλον και για τις ΗΠΑ. Όταν «έσκασε» η ιαπωνική χρηματιστηριακή φούσκα τη δεκαετία του 1990, άφησε πίσω της μια «μαύρη τρύπα» ύψους 350 δισ. δολαρίων στις ιαπωνικές τράπεζες, χρέη που αδυνατούσαν να τα εισπράξουν. Η κατακόρυφη πτώση του Nikkei από τις 38.000 μονάδες, που είχε φτάσει το 1989, γύρω στις 10.000 μονάδες σήμερα, επιδείνωσε ακόμα παραπέρα τα προβλήματα των ιαπωνικών τραπε-

ζών. Έτσι οι ιαπωνικές τράπεζες βρέθηκαν κάτω από διπλή πίεση και ουσιαστικά πολλές είναι στην ουσία χρεοκοπημένες. Αν η ιαπωνική οικονομία δεν έχει βυθιστεί σε κρίση αντίστοιχη της δεκαετίας του 1930 αυτό οφείλεται στην κρατική παρέμβαση. Ωστόσο εδώ και δέκα χρόνια ο κρατικός παρεμβατισμός δεν έχει κατορθώσει να βγάλει την ιαπωνική οικονομία από την ύφεση.

Η ρίζα των προβλημάτων της καπιταλιστικής οικονομίας βρίσκεται στην άναρχη λειτουργία της αγοράς, ο ανεξέλεγκτος ανταγωνισμός οδηγεί, τυφλά μεν αλλά αναπόφευκτα, στην υπερπαραγωγή και την υπερεπένδυση. Οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στο νόμο του γέρο-Μαρξ, την πτωτική τάση του μέσου ποσοστού κέρδους. Και όταν συμβεί αυτό το αποτέλεσμα είναι χρεοκοπίες επιχειρήσεων και κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας.

Ειρωνικά, η αγορά είναι το φυσιολογικό πεδίο των καπιταλιστών, αλλά και ο χώρος όπου οι ίδιοι ούτε τον κατανοούν επακριβώς αλλά, φυσικά, ούτε μπορούν να τον ελέγξουν:

> «Ο Τζων Μέυναρντ Κέυνς έγραφε, το 1930, ότι «μπλέξαμε σε μια απίστευτα μπερδεμένη ιστορία, έχουμε να κάνουμε με ένα μηχάνημα ακριβείας, που δεν καταλαβαίνουμε πως λειτουργεί»».[105]

Δεν είναι μόνο οι εκρηκτικές ανισορροπίες που συσσώρευσε η νεοφιλελεύθερη πολιτική, για τις οποίες μιλήσαμε προηγούμενα, που έκαναν ώστε «τα οικονομικά της ύφεσης» να επιστρέψουν. Είναι, ακόμα χειρότερα, η πεποίθηση που έχει δημιουργηθεί στους εργαζόμενους από την εξέλιξη των ίδιων των πραγμάτων, ότι η οποιαδήποτε οικονομική ανάπτυξη θα έχει ελάχιστη επίπτωση στην καλυτέρευση της ζωής τους. Ο νεοφιλελευθερισμός έχει επιτύχει, το πραγματικά εκπληκτικό επίτευγμα, να ευημερούν(;) οι αριθμοί της οικονομίας την ίδια στιγμή που αυξάνονται διαρκώς οι άνθρωποι που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχιας, ενώ παράλληλα συνυπάρχει ένα σταθερά μεγάλο ποσοστό ανεργίας. Ακόμα και όσοι εργάζονται, αισθάνονται διαρκώς την απειλή οι «ελαστικές σχέσεις εργασίας» να τους πετάξουν ανά πάσα στιγμή στην ανεργία. Το άγχος και η ανασφάλεια είναι τα πικρά δώρα του νεοφιλελευθερισμού στους τυχε-

ρούς που έχουν απασχόληση. Ο ίδιος ο Κλίντον, που επί προεδρίας του οι ΗΠΑ «γνώρισαν την πιο μακροχρόνια περίοδο οικονομικής ανάπτυξης» σε λόγο του έλεγε:

> «Μειώσαμε το έλλειμμα. Αυξήσαμε τις επενδύσεις στην παιδεία, στην τεχνολογία, στην έρευνα και στην ανάπτυξη [...] Και οι περισσότεροι άνθρωποι δουλεύουν σκληρότερα για χαμηλότερες αμοιβές από αυτές που απολάμβαναν όταν ορκίστηκα πρόεδρος»[106].

Οι νεοφιλελεύθεροι ισχυρίζονται ότι τα προβλήματα είναι «προσωρινά», ότι μακροπρόθεσμα το «αόρατο χέρι της αγοράς» θα οδηγήσει σε ένα κόσμο υλικής ευημερίας. Παρ' ότι προς στιγμή βαθαίνουν οι ανισότητες στην κατανομή του πλούτου, στο τέλος θα υπάρξει η πολυαναμενόμενη «διασπορά του πλούτου». Στη διάρκεια της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης, οι φτωχοί και πένητες είχαν εξαπλωθεί σε ολόκληρη την αγγλική κοινωνία, ενώ η μόλυνση του περιβάλλοντος και οι συνθήκες υγιεινής ήσαν άθλιες. Και όμως, όλα αυτά τελικά οδήγησαν στη μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα, δηλώνουν υπερήφανα οι νεοφιλελεύθεροι. Σήμερα οι εργαζόμενοι, τουλάχιστον των ανεπτυγμένων χωρών, ζουν σε συνθήκες «αφάνταστα καλύτερες από οποιαδήποτε προηγούμενη γενιά». Αυτό είναι το πιστεύω των νεοφιλελεύθερων. Ο σημερινός πόνος είναι το εισιτήριο για τον αυριανό παράδεισο.

Σε ιδεολογήματα ο σημερινός νεοφιλελευθερισμός μοιάζει όλο και περισσότερο με τον πρόγονό του, τον κλασσικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα. Ο Καρλ Παλάνυι στο μνημειώδες έργο του Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός, που περιγράφει την πορεία του κλασικού φιλελευθερισμού από τον 19ου αιώνα μέχρι την κατάρρευση του στην δεκαετία του 1930, γράφει:

> «Δεν υπήρξε καταφανέστερη αποτυχία της φιλελεύθερης φιλοσοφίας από τη σύλληψη του προβλήματος της αλλαγής. Με έντονη την συναισθηματική προσήλωση στον αυθορμητισμό, παραμέλησε τη στάση που υπαγορεύει η κοινή λογική απέναντι στην αλλαγή, προς όφελος μιας μυστικιστικής

> προθυμίας για αποδοχή των οιωνδήποτε κοινωνικών συνεπειών της οικονομικής προόδου [...] Ο κοινωνικός ιστός απειλούνταν. Ερημωμένα χωριά και ερείπια κατοικιών μαρτυρούσαν τη βιαιότητα με την οποία είχε επέλθει η επανάσταση [...] υποβαθμίζοντας τις πόλεις της, αποδεκατίζοντας τον πληθυσμό της, μετατρέποντας το καταπονημένο έδαφός της σε έρημο, τρομοκρατώντας τους ανθρώπους της και εξαναγκάζοντας τους να μετατραπούν από τίμιοι αγρότες σε επαίτες και ληστές [...] Προτού ολοκληρωθεί η διαδικασία, οι εργάτες είχαν στοιβαχτεί σε νέους αποτρόπαιους χώρους, στις λεγόμενες βιομηχανικές πόλεις της χώρας. Οι χωρικοί είχαν καταντήσει τρωγλοδύτες, ενώ ο θεσμός της οικογένειας απειλούνταν με αφανισμό. Τεράστια τμήματα της χώρας εξαφανίζονταν ταχύτατα, κάτω από όγκους σκουπιδιών που συσσώρευαν τα «σατανικά εργοστάσια» [...] Οι συνηθισμένες «μακροπρόθεσμες» προσεγγίσεις της οικονομικής θεωρίας είναι ανεφάρμοστες. Κρίνουν εκ των προτέρων το αποτέλεσμα [...] οι «μακροπρόθεσμες» προσεγγίσεις στερούνται νοήματος. Αν το άμεσο αποτέλεσμα μιας αλλαγής είναι καταστροφικό, τότε, μέχρις αποδείξεως του εναντίου, το τελικό αποτέλεσμα είναι καταστροφικό»[107].

Η παραπάνω περιγραφή μοιάζει πραγματικά να αναφέρεται στην κατάσταση σε πολλές χώρες του πλανήτη σήμερα, και ας είναι το βιβλίο γραμμένο το 1944.

Αλλά ούτε και το τελικό αποτέλεσμα, οι «μακροπρόθεσμες» προσεγγίσεις, ήσαν θετικές. Η αύξηση των μισθών ήταν το αποτέλεσμα σκληρών και αιματηρών εργατικών διεκδικήσεων, και μάλιστα ενάντια στην προσπάθεια των φιλελεύθερων να απαγορεύσουν ουσιαστικά τη συνδικαλιστική οργάνωση, με τη λογική ότι τα συνδικάτα «νοθεύουν την λειτουργία της αγοράς»! Το περιβάλλον εξακολουθεί συνεχώς να υποβαθμίζεται, με τη μόλυνση να προκαλεί καρκίνο. Τα τρόφιμα με τα οποία τρέφεται η εργατική τάξη είναι γεμάτα τοξίνες, junk foods. Οι «τρελές αγελάδες» ή οι κίνδυνοι από τις γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες είναι το αποτέλεσμα ενός συστήματος που η πιο ζωτική ανάγκη, η τροφή, έχει μετατραπεί σε εμπό-

ρευμα με σκοπό το κέρδος αδιαφορώντας για την υγεία των ανθρώπων που την καταναλώνουν.

Αλλά τα γεγονότα εξελίχθηκαν ακόμα χειρότερα. Η αποτυχία του φιλελευθερισμού έσπρωξε την ανθρωπότητα στη βαρβαρότητα του ιμπεριαλισμού και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η βαρβαρότητα ήταν το φυσικό επακόλουθο της λογικής του φιλελευθερισμού.

Η μετατροπή των πάντων σε εμπόρευμα μετατρέπει τον άνθρωπο σε μέσο για τον πλουτισμό των λίγων, τον καπιταλιστή σε λύκο για τους εργαζόμενους και για ολόκληρη την κοινωνία. Η εμπορευματοποίηση όλων των συντελεστών που αποτελούν τα θεμέλια για τη διατήρηση της ίδιας της ζωής (γη, νερό, εργασία) οδηγεί αναπόφευκτα την κοινωνία στη γενικευμένη βαρβαρότητα και απειλεί με αφανισμό την ανθρωπότητα:

> «[...] εργασία, γη και χρήμα δεν αποτελούν προφανώς εμπορεύματα. Το αξίωμα πως οτιδήποτε αγοράζεται και πουλιέται πρέπει να έχει παραχθεί για πώληση, είναι καταφανώς αναληθές στην περίπτωσή τους [...] Η εργασία είναι απλώς ένα ακόμα όνομα για μια ανθρώπινη δραστηριότητα που ταυτίζεται με την ίδια την ζωή, και που δεν παράγεται για πώληση αλλά για εντελώς διαφορετικούς λόγους, και δεν μπορεί να διαχωριστεί από την ανθρώπινη ζωή, να «αποθηκευτεί» ή να μετακινηθεί. Γη, άλλωστε, είναι το άλλο όνομα της φύσης που δεν παράγεται από τον άνθρωπο [...] Η εκμηχάνιση της παραγωγής σε μια εμπορική κοινωνία οδηγεί ουσιαστικά στην εμπορευματοποίηση ανθρώπου και φύσης [...] προφανώς η αποσάθρωση που προκαλείται από τέτοιες επινοήσεις θα αποδιαρθρώσει τις ανθρώπινες σχέσεις και θα απειλήσει με αφανισμό το φυσικό περιβάλλον»[108].

Νεοφιλελευθερισμός και Δημοκρατία

Ο νεοφιλελευθερισμός είναι εχθρικός -ακόμα και στα πολύ περιορισμένα- αστικά «δημοκρατικά δικαιώματα». Μακριά από το να αποτελεί ο νεοφιλελευθερισμός τον θρίαμβο της έστω αστικής φιλε-

λεύθερης δημοκρατίας, ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί απειλή για τα δημοκρατικά δικαιώματα, οδηγεί στη συρρίκνωση ακόμα και της τυπικής αστικής δημοκρατίας:

> «Όμως, όπως έχει διατυπωθεί από προ-μεταμοντέρνους, όπως ο Φρίντριχ Χάγιεκ και ο Μίλτον Φρίντμαν, η ιδεολογία του laissez-faire υποστηρίζει ότι υπάρχει ένας αέναος «αγώνας ανάμεσα στη συλλογικότητα και τον ατομικισμό» στον οποίο «οποιαδήποτε επέκταση της κυβέρνησης», είτε πρόκειται για μια σταλινική αυταρχική εξουσία είτε για μια δημοκρατική πόλη, είναι υπέρ της συλλογικότητας και επομένως, a priori, μια επίθεση εναντίον της ελευθερίας. Η κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένης και της δημοκρατικής κυβέρνησης, έχει πάντα, σύμφωνα με αυτή την άποψη, ύποπτες προθέσεις, ενώ οι αγορές έχουν πάντα αθώες προθέσεις».[109]

Όταν μια χούφτα διευθυντών και μεγαλομετόχων, που κανείς δεν τους έχει εκλέξει, που λογοδοτούν μόνο σε μεγαλομετόχους και managers για το αν τα ποσοστά κέρδους είναι «ικανοποιητικά», είναι αυτοί που καθορίζουν τη ζωή εκατομμυρίων, που αποφασίζουν για το δικαίωμά τους στη δουλειά και την ίδια την επιβίωση, τότε η λέξη δημοκρατία χάνει κάθε νόημα. Όταν κυβερνήσεις υπόσχονται σχεδόν τα πάντα προεκλογικά, για να τσαλαπατήσουν τις επιθυμίες και τις ελπίδες όσων τις ψήφισαν μετεκλογικά, τότε η αξιοπιστία του κοινοβουλευτικού συστήματος εξανεμίζεται. Όταν η ύπαρξη πολλών κομμάτων δεν σημαίνει παρά την εναλλαγή στην εξουσία για την εφαρμογή της ίδιας (νεοφιλελεύθερης) πολιτικής, τότε το τίμημα είναι η αδιαφορία των πολιτών για τις εκλογές και το τι γίνεται στα κοινοβούλια.

Οι ίδιες οι ΗΠΑ είναι το χαρακτηριστικό παράδειγμα: μια κοινωνία όπου λιγότεροι από τους μισούς πολίτες ψηφίζουν, και όπου το 90% των μελών του Κογκρέσου επανεκλέγονται, και τα αξιώματα εξαργυρώνονται με εκατομμύρια.[110] Στην Ιαπωνία το χρήμα μιλά ακόμα πιο δυνατά, με τις εταιρείες και τους οικονομικούς παράγοντες ανοιχτά να δίνουν χρηματικά «δωράκια» στους πολιτικούς ηγέτες των κομμάτων. Στις νέες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες της ανα-

τολικής Ευρώπης, η εκλογική αδιαφορία και ο κυνισμός υπερβαίνει ακόμα και τα αμερικανικά επίπεδα, λιγότερο από το 1/4 των ψηφοφόρων συμμετέχουν σε αρκετές από τις εκλογικές αναμετρήσεις. Η επέκταση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας σε μια σειρά από περιοχές του πλανήτη, όπως για παράδειγμα στην Λατινική Αμερική, πάει χέρι-χέρι με την επέκταση και την ασυδοσία των Αποσπασμάτων Θανάτου (εκπαιδευμένα στη «χώρα της ελευθερίας», τις ΗΠΑ) που δολοφονούν συνδικαλιστές και εξεγερμένους αγρότες, ακόμα και ορφανά (εγκαταλελειμμένα) παιδιά όπως στην Βραζιλία.

Η δυνατότητα αντικειμενικής ενημέρωσης υπονομεύεται θανάσιμα από τη συγκεντροποίηση του ελέγχου εφημερίδων και ΜΜΕ, από μια χούφτα μεγαλοκαπιταλιστών. Η παγκόσμια αγορά των ΜΜΕ ελέγχεται από μόλις επτά πολυεθνικές: Disney, AOL Time Warner, Sony, News Corporation, Viacom, Vivendi, Bertelsmann. Αυτές ελέγχουν τα μεγαλύτερα κινηματογραφικά στούντιο, όλα τα τηλεοπτικά δίκτυα των ΗΠΑ εκτός από ένα, τις λίγες εταιρείες που ελέγχουν το 80-85% της παγκόσμιας μουσικής αγοράς, τις δορυφορικές εκπομπές, όλα τα καλωδιακά τηλεοπτικά δίκτυα κ.λπ, κ.λπ.[111] Μια χούφτα μεγαλοκαπιταλιστές, που έχουν μετοχές ταυτόχρονα σε περισσότερο από μια από αυτές τις επτά πολυεθνικές, έχουν τεράστια δυνατότητα επηρεασμού πολιτικών και οικονομικών κυβερνητικών αποφάσεων, χωρίς να τους έχει εκλέξει κανείς και χωρίς να τους ελέγχει κανείς.

Ο (νεο)φιλελευθερισμός με την αντι-ανθρώπινη φιλοσοφία και πρακτική του, με την υποδούλωση του ανθρώπου στα οικονομικά μεγέθη, την αριθμολαγνεία του, τους «σιδηρούς νόμους της οικονομίας», δεν μπορεί παρά να επιβάλει τελικά μια αστυνομική λογική απέναντι σε όσους τον αμφισβητούν, απέναντι στους εργαζόμενους που τους ζητάει ολοένα και μεγαλύτερες θυσίες, εν ονόματι ενός απροσδιόριστου «ευτυχισμένου» μέλλοντος. Φιλελευθερισμός και καταστολή είναι συνώνυμα.

Η κοινοβουλευτική αστική δημοκρατία αναγκαστικά, για να λειτουργήσει, πρέπει να στηρίζεται στη συναίνεση και την ανοχή των εργαζομένων. Συναίνεση και ανοχή, που με τη σειρά τους, δεν μπορεί παρά να έχουν σαν βάθρο την οικονομική ανάπτυξη, τη συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των εργαζομένων. Η κοινοβου-

λευτική δημοκρατία μπαίνει σε κρίση όταν αυτό δεν συμβαίνει. Τη δεκαετία του 1930, ήταν ακριβώς χάρις στην οικονομική κρίση, που οι μάζες έχασαν κάθε ελπίδα και κάθε πίστη προς την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η άνοδος του φασισμού, αλλά και στον αντίποδα, η ανάπτυξη των επαναστατικών κινημάτων, ήταν το αποτέλεσμα. Σε ολόκληρη σχεδόν τη δεκαετία του 1930, ο κοινοβουλευτισμός περιέπεσε σε ανυποληψία, είχε καταντήσει σχεδόν... ανέκδοτο.

Ο νεοφιλελευθερισμός, με τη συνολικότερη πολιτική του, η οποία ρίχνει τα βάρη της κρίσης στους ώμους των εργαζομένων, οδηγεί αναπόφευκτα στους κατασταλτικούς μηχανισμούς. Στα χρόνια του νεοφιλελευθερισμού έχουμε την κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των φυλακισμένων:

> «Καθώς η φτώχεια αυξανόταν και το χάσμα διευρυνόταν ανάμεσα σε όσους είχαν δουλειά και σε όσους δεν είχαν, αυξανόταν και ο πληθυσμός των φυλακών –άνισα αλλά συστηματικά- σε όλη τη δυτική Ευρώπη [...] Όπως πάντα, εκείνοι που κινδυνεύουν περισσότερο να φυλακιστούν ήταν οι φτωχοί. Η κλοπή, η διαφθορά και η απάτη σε χώρους γραφείων σπάνια θεωρούνταν «πραγματικά» εγκλήματα, παρά τα τεράστια ποσά χρημάτων που αφορούσαν – 600.000 στερλίνες μονάχα από τις επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα εγκλήματα των οικονομικά ισχυρών αφήνονταν στο περιθώριο της αστυνόμευσης [...] Σε γενικές γραμμές όμως υπήρχε μια εντυπωσιακή ανοδική τάση στους πληθυσμούς των φυλακών: ανάμεσα στο 1979 και στο 1993 ο αριθμός των φυλακισμένων ανά 100.000 κατοίκους αυξήθηκε, λόγου χάρη, στην Ολλανδία από 23 σε 52, στη Νορβηγία από 44 σε 62 και στην Ισπανία από 37 σε 117. Η Βρετανία έχει το υψηλότερο ποσοστό στη δυτική Ευρώπη...».[112]

Στις ΗΠΑ υπάρχουν δυο εκατομμύρια φυλακισμένοι, ενώ συνολικά κάθε μέρα 5,4 εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονται υπό αστυνομική επιτήρηση. Ανάμεσα στα 1980 και 2000 οι κρατικές δαπάνες για την ενίσχυση της αστυνομίας αυξήθηκαν κατά 400%. Οι κρατικές δαπάνες για την ανέγερση νέων φυλακών, για την πρόσληψη

νέων δεσμοφυλάκων και τα γενικότερα έξοδα για την επίβλεψη και την κράτηση, αυξήθηκαν κατά 1000%![113]

Η «αντιτρομοκρατική εκστρατεία» απειλεί άμεσα τις ατομικές ελευθερίες. Το προσωπικό απόρρητο πλέον παραβιάζεται θεσμοθετημένα με δρακόντειους νόμους, οι συλλήψεις και οι κρατήσεις με την απλή υποψία των αστυνομικών οργάνων γίνονται νόμος του νεοφιλελεύθερου κράτους, στις αναπτυγμένες καπιταλιστικά (και κοινοβουλευτικά) χώρες:

> «Στις 25 Οκτώμβρη 2001, το Κογκρέσο των ΗΠΑ ψήφισε το νόμο περί πατριωτισμού, ο οποίος διατυπώνει ένα νέο, ανατριχιαστικά αόριστο ορισμό της τρομοκρατίας και της υπόθαλψης τρομοκρατών: κάποιος μπορεί να κριθεί ένοχος για υπόθαλψη της τρομοκρατίας, για παράδειγμα, αν συγκεντρώνει χρήματα ή έστω συνεισφέρει σε φιλανθρωπικό έρανο, ο οποίος υποστηρίζει τους γενικούς στόχους οποιασδήποτε οργάνωσης του εξωτερικού –του IRA, π.χ., ή ξένων ομάδων ενάντια στην άμβλωση, ή, στις μέρες του απαρτχάιντ, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο – που χρησιμοποιεί βία, μεταξύ άλλων μέσων, σε μια προσπάθεια να αντιπαρατεθεί στην αμερικανική πολιτική ή τα αμερικανικά συμφέροντα».[114]

Σε μια έκθεση 95 σελίδων της Human Rights Watch καταγγέλλεται η κατάσταση στις ΗΠΑ, όπου πάνω από 1.200 μειονοτικοί κάτοικοι έχουν συλληφθεί και εξαφανιστεί:

> «Η χώρα μας βιώνει μια επίμονη, σχεδιασμένη και αθέμιτη διάβρωση των βασικών πολιτικών δικαιωμάτων, που εγγυώνται από το Σύνταγμα αλλά και από τις διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα».

Η ανθρωπότητα πλήρωσε πανάκριβα το φιλελευθερισμό. Οι επίγονοί του νεοφιλελεύθεροι απειλούν να την ξαναρίξουν στη βαρβαρότητα και την αιματοχυσία, στραγγαλίζοντας ταυτόχρονα τα δημοκρατικά δικαιώματα. Το Κίνημα Ενάντια στην Καπιταλιστική Παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια από τις ελπίδες για διέξοδο από τη ζο-

φερή προοπτική του νεοφιλελευθερισμού.

Αντίσταση στο Νεοφιλελευθερισμό

Το Κίνημα Ενάντια στην Καπιταλιστική Παγκοσμιοποίηση (ΚΕΚΠ) είναι κρίσιμης σημασίας στην ενδυνάμωση και μαζικοποίηση των αριστερών και επαναστατικών ιδεών σε παγκόσμια κλίμακα. Μετά από πολύ καιρό, βρισκόμαστε μάρτυρες ενός κινήματος που συνολικοποιεί την αντίθεση με το σύστημα. Το κίνημα αυτό «αναγκαστικά» βρίσκεται αντιμέτωπο με συνολικά ερωτήματα: Ο νεοφιλελευθερισμός είναι αναπόσπαστο κομμάτι του καπιταλισμού ή «κατάχρησή» του; Μπορούν κάποια μέτρα να τον βελτιώσουν ή χρειάζεται μια ριζική ανατροπή του; Ποιο θα είναι το υποκείμενο της ανατροπής – η τάξη που θα πραγματοποιήσει αυτήν την ανατροπή;

Το ΚΕΚΠ έχει κάνει γοργά βήματα προς την κατεύθυνση της αριστερής ριζοσπαστικοποίησης. Σημείο καμπής (ίσως αποδειχθεί ιστορικής σημασίας), ήταν η Γένοβα. Το ρίζωμα του Φόρουμ στην ιταλική κοινωνία, παράλληλα με το γεγονός ότι οι αριστερές δυνάμεις, έδωσαν τον χαρακτήρα και τον τόνο, πρέπει να αποτελέσει οδηγό, πρότυπο. Αλλά αυτό ακριβώς το παράδειγμα, αποδεικνύει ότι η διαδικασία για να οδηγηθεί αυτό το κίνημα προς τις επαναστατικές ιδέες δεν είναι αυτόματη, απαιτεί τη συνειδητή δράση και παρέμβαση της επαναστατικής Αριστεράς.

Η αντικαπιταλιστική Αριστερά πρέπει να κάνει ξεκάθαρο ότι ο νεοφιλελευθερισμός σήμερα είναι το άλλο όνομα του καπιταλισμού. Μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις του Σιάτλ ήταν ότι πολλοί αγωνιστές αναγνώρισαν, για πρώτη φορά, στο εργατικό κίνημα μια σημαντική δύναμη αλλαγής. Το αμερικάνικο κίνημα στην πρόσφατη ιστορία του, ακόμα και στο κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, ήταν αποξενωμένο από το εργατικό κίνημα, ενώ η οργανωμένη εργατική τάξη είτε ήταν εχθρική απέναντί του είτε αδιάφορη. Ακόμα και στο ευρωπαϊκό κίνημα, όπου προφανώς το εργατικό κίνημα είναι πολύ πιο πολιτικοποιημένο, σε πολλούς αγωνιστές υπάρχει η πεποίθηση ότι οι εργάτες στις ανεπτυγμένες χώρες της δύσης αποτελούν μια «εργατική αριστοκρατία», που συμμετέχει μαζί με τους καπιταλιστές στην εκμετάλλευση των εργατών του Τρίτου Κόσμου.

Πρόκειται για πολλαπλά λανθασμένη άποψη. Στον καπιταλισμό δεν είναι οι πιο φτωχοί και εξαθλιωμένοι προλετάριοι αυτοί που υπόκεινται στην πιο σκληρή εκμετάλλευση. Οι χρόνια άνεργοι, για παράδειγμα, βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση γιατί οι καπιταλιστές δεν βρίσκουν επικερδές γι' αυτούς να τους προσλάβουν και να τους εκμεταλλευτούν.

Όπως δείξαμε στα πρώτα κεφάλαια οι περισσότερες επενδύσεις γίνονται στον ανεπτυγμένο κόσμο. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Προέρχεται από το γεγονός ότι είναι στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου οι καπιταλιστές μπορούν να πραγματοποιήσουν τα μεγαλύτερα κέρδη τους, εκμεταλλευόμενοι την υψηλή ειδίκευση της εργατικής τάξης σε αυτές τις χώρες. Το εργατικό δυναμικό των ανεπτυγμένων χωρών, δουλεύοντας με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας, σε συνθήκες εντατικοποίησης με τη χρήση επιστημονικών μεθόδων ελέγχου και έντασης της εργασίας, παράγει πολύ μεγαλύτερη υπεραξία από ότι ο μέσος εργάτης στις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος που η νεοφιλελεύθερη λαίλαπα κατευθύνθηκε πρώτα και κύρια ενάντια στους εργάτες των χωρών των ανεπτυγμένων χωρών. Η Θάτσερ αρχικά στην Βρετανία, και λίγο μετά ο Ρέιγκαν στις ΗΠΑ, ήσαν οι πρώτοι που εφάρμοσαν τις «συνταγές» του νεοφιλελευθερισμού.

Αν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, οι εργάτες των ανεπτυγμένων χωρών μπορούσαν πραγματικά να βιώνουν μια διαρκή βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου, από τη δεκαετία του 1980 έχει αρχίσει μια πορεία προς την αντίθετη κατεύθυνση. Σήμερα το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων σε ΗΠΑ και Ευρώπη βρίσκεται στάσιμο, στο επίπεδο που βρισκόταν στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης είναι στη ρίζα της εργατικής αντίστασης που εξελίσσεται στις αναπτυγμένες χώρες τα τελευταία χρόνια.

Η κοινωνική ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει το κίνημα ενάντια στην καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση μπορεί να αποτελέσει πανίσχυρη δύναμη επαναστατικής ανατροπής μόνο αν μπει στο κέντρο της πάλης η εργατική τάξη. Η εργατική τάξη ενοποιείται μέσα από την ίδια τη διαδικασία της παραγωγής. Εκατομμύρια δουλεύουν κάτω από την ίδια σκληρή πειθαρχία του εργοστάσιου, και ενο-

ποιούνται καθημερινά στην κοινή τους πάλη ενάντια στην εκμετάλλευση και την εντατικοποίηση. Ταυτόχρονα έχουν και τη δύναμη να καταστρέψουν το σύστημα. Είναι η δική τους εργασία που παράγει την υπεραξία που χρειάζεται το σύστημα για να μπορεί να κινείται. Έχουν την δύναμη να παραλύσουν, να γονατίσουν την «εθνική οικονομία». Δεν είναι τυχαίο ότι ο εφιάλτης για τους καπιταλιστές ονομάζεται γενική απεργία (ήταν ακριβώς η γενική απεργία στην Γαλλία του 1995 που έριξε τη δεξιά κυβέρνηση του Ζιπέ και πυροδότησε την αναγέννηση του εργατικού κινήματος στην Ευρώπη). Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους, ο ιστορικός νεκροθάφτης του συστήματος είναι η εργατική τάξη, που μπορεί να μπει επικεφαλής όλων των καταπιεσμένων. Να ενοποιήσει την πάλη τους, να της δώσει προοπτική: τη σοσιαλιστική κοινωνία όπου συλλογικά και σχεδιασμένα η κοινωνία θα αναπτύσσεται με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες, την ολόπλευρη ανάπτυξη των ανθρώπων και του πολιτισμού τους.

Σημειώσεις

[1] The End of History? Σελίδα 3-4

[2] (Μαρξ - Ενγκελς *Το Μανιφέστο του Κομουνιστικού Κόμματος*).

[3] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, σελίδα 96

[4] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση, σελίδα 26

[5] Chris Harman, Analysing imperialism, International Socialism Journal, Summer 2003.

[6] Γιάννης Μηλιός Θεωρίες για τον Παγκόσμιο Καπιταλισμό σελίδα 74

[7] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 35

[8] Paul D' Amato Imperialism and the state: Why McDonald's needs McDonnell Douglas, International Socialist Review issue 17, April-May 2001.

[9] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 46

[10] Μπέντζαμιν Μπάρμπερ Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ σελίδα 81

[11] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 279

[12] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 298

[13] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 285

[14] Λένιν Για τον ιμπεριαλισμό και τους ιμπεριαλιστές

[15] Chris Harman Globalisation A Critique of the New Orthodoxy, International Socialism, 73

[16] Ελευθεροτυπία 24/02/2002

[17] Chris Harman Globalisation A Critique of the New Orthodoxy, International Socialism, 73

[18] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 45

[19] Phil Marfleet Globalisation and the third world, International Socialism, no 81

[20] Chris Harman Παγκοσμιοποίηση και αντίσταση, Διεθνές νομισματικό ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα

[21] ΟΗΕ, Human development Report 1998

[22] Keith Dixon Οι ευαγγελιστές της αγοράς, εκδόσεις Πατάκη, σελίδα 28

[23] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα

[24] Ιγνάσιο Ραμονέ Γεωπολιτική του χάους, σελίδα 186

[25] Ελευθεροτυπία 12/01/2002
[26] Chris Harman Globalisation A Critique of the New Orthodoxy, International Socialism, 73
[27] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 30
[28] Γιάννης Μηλιός Ο Ελληνικός Κοινωνικός Σχηματισμός σελ. 193
[29] διάβαζε για εκείνη την περίοδο Mark Mazower Σκοτεινή ήπειρος σελ 313-244
[30] John Kenneth Galbraith Μια σφαιρική άποψη για την οικονομία, σελίδα 304
[31] John Kenneth Galbraith Μια σφαιρική άποψη για την οικονομία, σελίδα 305
[32] Η νέα παγκόσμια οικονομία, συλλογή κειμένων, Εξάντας, σελίδα 105
[33] Keith Dixon Οι ευαγγελιστές της αγοράς, εκδόσεις Πατάκη
[34] John Kenneth Galbraith Μια σφαιρική άποψη για την οικονομία, σελίδα 310
[35] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 57
[36] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 60
[37] Chris Harman Explaining the crisis, σελίδα 114
[38] Chris Harman Explaining the crisis, σελίδα 114
[39] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση, σελίδα 62
[40] East Asia since the 1997 crisis. Rumy Hasan International Socialism 92
[41] A new financial architecture, Bruno Jetin, North Paris University
[42] Noam Chomsky Profits over people
[43] Γιάννης Μηλιός Ο Ελληνικός Κοινωνικός Σχηματισμός σελ. 176, σελ. 181
[44] Βλέπε για παραπάνω στοιχεία Ελευθεροτυπία 28/12/2001 Τάκη Φωτόπουλου Ευρώ: Πάμε για «αργεντινοποίηση»
[45] Εργατική Αριστερά 9/1/2002 Πάνος Κοσμάς Ένταξη στο ευρώ: υποθήκη για μελλοντικές κρίσεις
[46] Κώστας Βεργόπουλος Πτωχεύστε... μόνοι σας Ελευθεροτυπία 7/4/2002
[47] Κώστας Βεργόπουλος Πτωχεύστε... μόνοι σας Ελευθεροτυπία 7/4/2002
[48] Από τον πρόλογο του Ν. Κοτζιά στο Ούλριχ Μπεκ Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Σελίδα 29-30-31.
[49] Κώστας Βεργόπουλος Ποιός Φοβάται την Ευρώπη σελίδα 265
[50] Κώστας Βεργόπουλος Ποιός Φοβάται την Ευρώπη σελίδα 284
[51] Κώστας Βεργόπουλος Ποιός Φοβάται την Ευρώπη σελίδα 268
[52] Doug Henwood: A new economy?, International Socialist Review issue 19, August-September 2001
[53] Ηλίας Ιωακείμογλου Τέλος του Αιώνα, Τέλος της Κρίσης; Σελίδα 79-80
[54] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 113
[55] Ιγνάσιο Ραμονέ Γεωπολιτική του χάους, σελίδα 166

[56] William Lazonick Η οργάνωση των επιχειρήσεων και ο μύθος της οικονομίας της αγοράς σελίδα 19
[57] William Lazonick Η οργάνωση των επιχειρήσεων και ο μύθος της οικονομίας της αγοράς σελίδα 20
[58] Μπέντζαμιν Μπάρμπερ Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ σελίδα 344
[59] Lester Thurow Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής σελίδα 87
[60] Σταύρος Τομπάζος Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση σελίδα 89
[61] Noam Chomsky Profits over people σελίδα 37
[62] Η νέα παγκόσμια οικονομία, συλλογή κειμένων, Εξάντας, σελίδα 31
[63] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, σελίδα 123
[64] Paul D' Amato Imperialism and the state: Why McDonald's needs McDonnell Douglas, International Socialist Review issue 17, April-May 2001.
[65] Lester Thurow Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής σελίδα 88-89
[66] Chris Harman Explaining the crisis σελίδα 118
[67] Ελευθεροτυπία 11/3/2002
[68] Ελευθεροτυπία 23/3/2002
[69] Ελευθεροτυπία 27/3/2002
[70] Ελευθεροτυπία 23/3/2002
[71] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, σελίδα 131-132
[72] Lester Thurow Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής σελίδα 456
[73] Lester Thurow Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής σελίδα 20
[74] Συνέντευξη του Νέγκρι στην Ελευθεροτυπία 12/11/2001
[75] Ελευθεροτυπία Βιβλιοθήκη 13/7/2001
[76] Ελευθεροτυπία 10/3/2002 Από τη φούσκα της νέας οικονομίας στη «νέα πολεμική βιομηχανία»
[77] Ιγνάσιο Ραμονέ Γεωπολιτική του χάους, σελίδα 128
[78] Paul Marie De La Gorge Ουάσιγκτον: «Βομβαρδίζουμε για να ελέγξουμε» Ελευθεροτυπία 17/3/2002
[79] Le Monde Diplomatique, Philip S. Golub, Αυτοκρατορικός πειρασμός, αναδημοσίευση Ελευθεροτυπία 15/9/2002
[80] στο ίδιο
[81] Le Monde Diplomatique, Philip S. Golub, Νεοαποικιακό Ευαγγέλιο Μπλερ,

αναδημοσίευση Ελευθεροτυπία 15/9/2002

[82] Αναφέρεται στο Ahmed Shawki The rehabilitation of colonialism , International Socialist Review issue 21, January-February 2002

[83] Ελευθεροτυπία 27/3/2002

[84] Nigel Harris China: Globalization and the new agenda, International Socialist Review issue 19, August-September 2001

[85] Ούλριχ Μπεκ Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Σελίδα 110

[86] Ούλριχ Μπεκ Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Σελίδα 116-7

[87] Γιάννης Μηλιός Θεωρίες για τον Παγκόσμιο Καπιταλισμό σελίδα 91-92

[88] Chris Harman Beyond the boom, International Socialism, no 90

[89] Guardian 12 January 2001

[90] Ελευθεροτυπία 12/4/2002

[91] Αναφέρεται στο John Pilger The real story behind America's war, International Socialist Review issue 21, January-February 2002

[92] Αναφέρεται στο Walden Bello: Global capitalism: From triumph to crisis, International Socialist Review issue 19, August-September 2001

[93] David Horowitz Από την Γιάλτα στο Βιετναμ σελίδα 99

[94] David Horowitz Από την Γιάλτα στο Βιετναμ σελίδες 301-34

[95] Lester Thurow Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής σελίδα 79-81

[96] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 301-303

[97] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 324

[98] των Mark Weisbrot, Dean Baker, Egor Kraev, Judy Chen, σε συνεργασία με το Center for Economic and Policy Research

[99] Mark Mazower Σκοτεινή ήπειρος σελ 367-68

[100] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, σελίδα 304

[101] Κώστας Βεργόπουλος Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, σελίδα 145

[102] Μπέντζαμιν Μπάρμπερ Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ σελίδα 349

[103] Πωλ Κρούγκμαν Η μεγάλη Κάμψη σελίδα 229-246

[104] Ελευθεροτυπία 19/3/2002

[105] Πωλ Κρούγκμαν Η μεγάλη Κάμψη σελίδα 246

[106] Ουίλιαμ Γκρέιντερ Ο Μανιακός Καπιταλισμός σελίδα 307

[107] Καρλ Παλάνυι Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός

[108] Καρλ Παλάνυι Ο Μεγάλος Μετασχηματισμός

[109] Μπέντζαμιν Μπάρμπερ Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ σελίδα 342

[110] Πέρυ Άντερσον Θεωρίες για το τέλος της ιστορίας, σελίδα 97

[111] Robert Mc Chesney: Global media, neoliberalism & imperialism, International Socialist Review issue 19, August-September 2001

[112] Mark Mazower Σκοτεινή ήπειρος σελ 3327-329

[113] Manning Marable: Race, class, and globalization, International Socialist Review issue 19, August-September 2001

[114] Ρόναλντ Ντουόρκιν Νομιμοποιούμαστε να ενεργούμε άδικα εν ονόματι της τρομοκρατίας;, Guardian 9/3/2002

Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η προσπάθεια για τη δημιουργία μιας «πανευρωπαϊκής οικονομίας», χωρίς εθνικά σύνορα, έχει την ίδια βάση με αυτήν της αποκαλούμενης «παγκοσμιοποίησης»: πηγάζει από το γεγονός ότι οι παραγωγικές δυνάμεις του καπιταλισμού έχουν, προ πολλού, υπερβεί τα εθνικά σύνορα.

Ο καπιταλισμός είναι το πρώτο «οικουμενικό» σύστημα. Πριν από αυτόν δεν υπήρχε ταξικός κοινωνικός σχηματισμός που να εκτείνεται σ' ολόκληρο τον πλανήτη. Το δουλοκτητικό σύστημα ουσιαστικά περιοριζόταν γύρω από την λεκάνη της Μεσογείου, η φεουδαρχία αφορούσε τη δυτική Ευρώπη. Ήταν ο καπιταλισμός και η εγγενής τάση του να διευρύνει διαρκώς την παραγωγική διαδικασία, μέσω των επιστημονικών και τεχνολογικών ανακαλύψεων να εκσυγχρονίζει και να αυξάνει τις δυνατότητες των παραγωγικών δυνάμεων (τόσο των μηχανημάτων όσο και της οργάνωσης και αποτελεσματικότητας της εργασίας), που αναγκαστικά οδηγούσε στο ξεπέρασμα της εθνικής, εσωτερικής αγοράς, στη διαρκή επέκταση σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη, αναζητώντας νέες αγορές για τα προϊόντα, επενδυτικές ευκαιρίες για τα κεφάλαια, πρώτες ύλες για βιομηχανική εκμετάλλευση.

Από την αρχή ο καπιταλισμός δημιούργησε την παγκόσμια αγορά μέσω της οποίας όλες οι χώρες βρέθηκαν σε μια κατάσταση τόσο αλληλεξάρτησης όσο και ανταγωνισμού, για το ποια χώρα θα ελέγχει τις εμπορικές οδούς, τις κρίσιμες πρώτες ύλες (π.χ. πετρέλαιο), το ποια χώρα τελικά θα δημιουργούσε ευνοϊκές συνθήκες για τον εθνικό της καπιταλισμό, σε παγκόσμιο επίπεδο, για τα κεφάλαια και τα προϊόντα της. Καμιά χώρα, όσο μεγάλη και να ήταν, ακόμα και οι ΗΠΑ, η Γερμανία, η Γαλλία, η Αγγλία ή η Ρωσία, δεν είχε τη δυνα-

τότητα να κλειστεί στην εσωτερική της αγορά, να απομονωθεί από την παγκόσμια αγορά (η οικονομική αυτάρκεια αφορά αγροτικούς προκαπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς).

Τα παραπάνω δημιουργούν μια «εσωτερική» αντίφαση. Από τη μια, η διεθνής «φύση» του καπιταλισμού, και από την άλλη, η εθνική βάση, η εθνική συγκεκριμενοποίηση κάθε καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού. Το αποτέλεσμα ήταν ο οικονομικός ανταγωνισμός να μετατρέπεται σε ιμπεριαλισμό και ανά περιόδους σε πόλεμο, και μάλιστα αυτός να αποκτήσει ενδημικό χαρακτήρα. Ο παγκόσμιος χαρακτήρας του καπιταλισμού μετέτρεψε αυτούς τους πολέμους στους πρώτους πραγματικά Παγκόσμιους Πολέμους, ενώ σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας των όπλων, στους πιο αιματηρούς της ανθρώπινης ιστορίας.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες (καθόλου παράδοξα), η ιστορία της Ευρώπης, της πιο αναπτυγμένης καπιταλιστικά περιοχής του πλανήτη μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, είναι μια ιστορία οικονομικών, επιστημονικών και τεχνολογικών επιτευγμάτων, αλλά ταυτόχρονα, και η ιστορία ενός ανελέητου ιμπεριαλισμού και ανταγωνισμού ανάμεσα στις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις για κυριαρχία πάνω στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αναζητώντας τη χίμαιρα της τελικής παγκόσμιας ηγεμονίας. Ειρωνικά, το τελικό αποτέλεσμα δεν ήταν η ανάδυση μιας παγκόσμια κυρίαρχης ευρωπαϊκής υπερδύναμης, αλλά η ανάδυση της ηγεμονίας των ΗΠΑ.

Η πορεία προς την «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση», είναι ουσιαστικά η πρώτη προσπάθεια υπέρβασης των αντιτιθεμένων εθνικών καπιταλιστικών συμφερόντων με ειρηνικό τρόπο. Ιδρύοντας μια οικονομική ζώνη, που να «αγκαλιάζει» ολόκληρη την Ευρώπη, «τα παραδοσιακά όρια στην ανάπτυξη κάθε εθνικού καπιταλισμού θα μπορούσαν να ξεπεραστούν χωρίς στρατιωτική σύγκρουση» και θα μπορούσε σταδιακά «να ξεκινήσει η συγχώνευση των ανταγωνιζόμενων καπιταλιστών σε μια κρατική δομή ενός ευρωπαϊκού υπερκράτους».[1]

Ωστόσο, η όλη διαδικασία αντιμετωπίζει σοβαρά εμπόδια. Το βασικό πρόβλημα βρισκόταν (και βρίσκεται) στα άνισα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και συνακόλουθα τις (μεγάλες) διαφορές παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας μεταξύ των διάφορων καπιταλιστικών κρατών της Ευρώπης. Οι διαφορές αυτές σημαίνουν

πρακτικά ότι αν δημιουργηθούν συνθήκες «τέλειου ανταγωνισμού» σε πανευρωπαϊκή κλίμακα, τότε το κεφάλαιο που είναι πιο παραγωγικό και ανταγωνιστικό θα κυριαρχήσει επί του ασθενέστερου. Και επειδή το κεφάλαιο έχει εθνική ταυτότητα, αυτό θα σήμαινε την κυριαρχία του πιο ισχυρού (στην προκειμένη περίπτωση του γερμανικού) επί όλων των άλλων.

Το όλο «ευρωπαϊκό εγχείρημα» βρίσκεται σε μια μέγγενη: από τη μια, η (ιστορικά) εθνική διαμόρφωση του κεφαλαίου. Δεν υπάρχει κανενός είδους κοινή «ευρωπαϊκή» συνείδηση ή κοινό «ευρωπαϊκό» συμφέρον. Τα κεφάλαια συγκροτούνται σε εθνική βάση – το εθνικό κράτος εξακολουθεί να αποτελεί το έσχατο καταφύγιο για κάθε ευρωπαϊκό κεφάλαιο που «πρέπει» να προστατευτεί από τον ανταγωνισμό από άλλα ευρωπαϊκά κεφάλαια. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η ανάγκη για μια «συσπείρωση» όλων των ευρωπαίων καπιταλιστών, για να μπορέσουν να ξεπεραστούν οι καταστροφικές αντιπαλότητες του παρελθόντος, για να μπορέσει η «Ευρώπη» να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία – τις «νέες προκλήσεις», που καμιά ευρωπαϊκή χώρα δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ξεχωριστά, από μόνη της.

Ωστόσο, η κύρια πλευρά της αντίθεσης εξακολουθεί να είναι η εθνική διαμόρφωση του ευρωπαϊκού κεφαλαίου. Είναι αυτή που καθορίζει τις εξελίξεις και τους συμβιβασμούς της «ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης». Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πενήντα χρόνια μετά την ίδρυση της ΕΟΚ, εξακολουθούν τα βασικά της «επιτεύγματα» να είναι οικονομικά (η τελωνιακή ένωση, η ΟΝΕ, το ευρώ), ενώ η πολιτική ενοποίηση να βρίσκεται σχεδόν στο ίδιο σημείο από το οποίο ξεκίνησε. Σε ζητήματα εξωτερικής ή «αμυντικής» πολιτικής απαιτείται ομοφωνία, ενώ το εθνικό κράτος εξακολουθεί να ελέγχει την εθνική οικονομία (το κεφάλαιο εξακολουθεί να είναι εθνικά, παρά ευρωπαϊκά διαμορφωμένο). Αυτός είναι ο λόγος, που σε κάθε σημαντικό ζήτημα εξωτερικής πολιτικής (είτε επρόκειτο για τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας είτε για την εισβολή στο Ιράκ) η Ε.Ε. μετατρέπεται σε πεδίο μάχης όλων εναντίον όλων. Αυτός είναι επίσης ο λόγος, που κάθε προσπάθεια για πιο «συγκεντρωτική» λειτουργία της Ε.Ε., συναντά λυσσαλέα αντίσταση από κράτη-μέλη (όπως στην περίπτωση της ψήφισης του «Συντάγματος») και η κατάληξη

είναι αβέβαιοι συμβιβασμοί. Η Ε.Ε. σήμερα εξακολουθεί να είναι μια οικονομική και νομισματική ζώνη, παρά μια ολοκληρωμένη οικονομικά περιοχή (η οποία άλλωστε θα προϋπέθετε και την πολιτική ενοποίηση).

Η πορεία της «οικονομικής ολοκλήρωσης»

Οι προαναφερθείσες αντιφάσεις γίνονται ολοφάνερες στο οικονομικό επίπεδο. Για να υπάρξει πραγματική οικονομική ολοκλήρωση, θα πρέπει να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ώστε η πρόσδεση των αρχουσών τάξεων ης Ε.Ε. με το εθνικό τους κράτος σταδιακά να ατονήσει. Αυτό θα απαιτούσε την ενοποίηση των εθνικών νομοθεσιών και της φορολογίας, την κατάργηση των εθνικών κρατικών επιδοτήσεων προς τις «εθνικές» επιχειρήσεις (και εξάλειψη όλων των παραδασμολογικών εμποδίων), ώστε ολόκληρη η Ευρώπη να καταστεί «ενιαίος οικονομικός χώρος» ανεμπόδιστου ανταγωνισμού, και μελλοντικά κάποιου είδους ενιαίο (ίσως ομοσπονδιακού χαρακτήρα) κράτος.

Μια πορεία οικονομικής ολοκλήρωσης, θα απαιτούσε την ύπαρξη επαρκών οικονομικών πόρων (χρημάτων), τους οποίους να διαχειρίζεται μια υπερεθνική ευρωπαϊκή αρχή που να είναι ανεξάρτητη από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Το αρχικό μέλημα μιας τέτοιας αρχής, θα ήταν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι μεγάλες οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στα κράτη-μέλη, που ναρκοθετούν την όλη πορεία της Ε.Ε. αναζωπυρώνοντας διαρκώς τις εθνικές αντιθέσεις. Αυτό θα απαιτούσε τη μεταφορά πόρων από τις πιο αναπτυγμένες περιοχές (κράτη) στα πιο καθυστερημένα.

Είναι σαφές ότι το όλο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, υπονομεύεται από τις βαθιές οικονομικές ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε τιμές αγοράς) σε έξη χώρες βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο (Ελλάδα 66, Πορτογαλία 70, Ισπανία 77, Ιρλανδία 93, Βρετανία 96, Φινλανδία 97) ενώ για τις υπόλοιπες οκτώ χώρες η απόκλιση είναι πολύ πιο μικρή (Σουηδία 101, Ιταλία 103, Ολλανδία 107, Γαλλία 107, Γερμανία 110, Αυστρία 111, Δανία 113, Βέλγιο 114). Το Λουξεμβούργο φτάνει το δείκτη 168. Η περιφερειακή από-

κλιση είναι ακόμη πιο σημαντική, με περιοχές της Πορτογαλίας να βρίσκονται μεταξύ 50 και 57%, η δε πλειονότητα των ελληνικών περιοχών μεταξύ 43 και 50%.[2] Η διαφορά μεταξύ της περισσότερο πλούσιας περιφέρειας (Αμβούργο) και της λιγότερο πλούσιας (Αζόρες και περιοχή του Αλεντέζο στην Πορτογαλία) είναι της τάξης 4,5: 1.[3] Για τα νέα μέλη, τις Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ο μέσος όρος είναι 44 (31 στη Λετονία)![4]

Ωστόσο, ο προϋπολογισμός της Ε.Ε. είναι εξαιρετικά μικρός για μεγαλεπήβολα σχέδια. Αντιπροσωπεύει μόλις το 1,27% του συνδυασμένου ΑΕΠ της Ε.Ε., ποσοστό πολύ χαμηλότερο απ' όσο είχε προταθεί στο παρελθόν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (5-7% του ΑΕΠ). Για να αντιληφθούμε τι ακριβώς σημαίνει αυτό, αρκεί να αναφερθεί ότι ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός των ΗΠΑ είναι τουλάχιστον τέσσερις φορές υψηλότερος και από εκείνες τις προηγούμενες προτάσεις της Επιτροπής (ή είκοσι φορές μεγαλύτερος του τωρινού επιπέδου).[5]

Ο κοινοτικός προϋπολογισμός χρηματοδοτείται, υποτίθεται, από «ίδιους πόρους». Στην πραγματικότητα το μεγαλύτερο μέρος του ισχνού προϋπολογισμού προέρχεται από ένα ποσό που αντιστοιχεί στο ΑΕΠ κάθε χώρας. Το γεγονός ότι οι μεγαλύτερες χώρες (κατά κύριο λόγο η Γερμανία) συμβάλλουν στον προϋπολογισμό κατά το μεγαλύτερο μέρος, τους δίνει τη δυνατότητα αφ' ενός να μπορούν να επιβάλλουν τη θέλησή τους (δηλαδή τα συμφέροντά τους) στους γραφειοκράτες των Βρυξελών, και αφ' ετέρου, να εκβιάζουν τις μικρότερες (όπως είδαμε η Γερμανία χρησιμοποίησε τον κοινοτικό προϋπολογισμό στην προσπάθειά της να καμφθούν οι αντιρρήσεις Ισπανίας-Πολωνίας σε σχέση με το «Σύνταγμα»). Η εξάρτηση των Βρυξελών από τις μεγάλες χώρες οδηγεί επίσης, στο ότι αυτές μπορούν να παρακάμπτουν ακόμα και τις συνθήκες της Ε.Ε. Έτσι ενώ Γερμανία – Γαλλία παραβιάζουν το Σύμφωνο Σταθερότητα για τρία συνεχή χρόνια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν τόλμησε να επιμείνει στην επιβολή κυρώσεων.

Οι μεγαλύτερες χώρες (ιδιαίτερα η Γερμανία) αποκλείουν την πιθανότητα να αυξηθεί ο προϋπολογισμός, ενώ με τη διεύρυνση των 10 νέων μελών η «πίτα» θα αφορά περισσότερους, άρα στην πραγματικότητα έχουμε μείωση του διαθέσιμου προϋπολογισμού. Σε κοι-

νή επιστολή τους προς τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το Δεκέμβριο 2003, έξη κράτη-μέλη (Γερμανία, Γαλλία, Βρετανία, Ολλανδία, Αυστρία, Σουηδία) τόνιζαν ότι δεν θα δεχθούν καμιά αύξηση του κοινοτικού προϋπολογισμού.[6] Το πάγωμα του κοινοτικού προϋπολογισμού σημαίνει ότι αυτός, σε σταθερές τιμές, θα συρρικνωθεί σε 0,9% το έτος 2006. Ο Καγκελάριος Σρέντερ έχει δηλώσει ότι δεν θέλει να «καίει το γερμανικό χρήμα στις Βρυξέλλες».[7] Για τη Γερμανία, η προτεραιότητα είναι η «ανασυγκρότηση» της οικονομίας της πρώην ανατολικής Γερμανίας (την οποία ενσωμάτωσε το 1990) που απαιτεί μεταφορά πόρων πάνω από 70 δισ. ευρώ το χρόνο.[8]

Ο μικρός προϋπολογισμός έχει ως αποτέλεσμα να μην υφίσταται στην Ε.Ε. κοινή οικονομική πολιτική, ένα διοικητικό και οικονομικό κέντρο που να μπορεί να επιβάλλει μια συντονισμένη σε πανευρωπαϊκό επίπεδο οικονομική πολιτική. Οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών είναι αυτές που έχουν *τον απόλυτο έλεγχο των εθνικών τους οικονομιών*, μιας και εισπράττουν και διαχειρίζονται από την εθνική οικονομία το 100% του προϋπολογισμού τους. Ακόμα και στις χώρες που οι κοινοτικές μεταβιβάσεις (μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης) είναι σχετικά μεγάλες (Πορτογαλία, Ελλάδα, Ισπανία) αυτές αντιστοιχούν σε μόλις 2-3% του ΑΕΠ τους.

Ο μικρός κοινοτικός προϋπολογισμός σημαίνει επιπρόσθετα, ότι είναι αδύνατο να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά «μη συμμετρικά σοκ», «ασύμμετρες διαταραχές» στις οικονομικές περιφέρειες της Ε.Ε.[9] Τα διάφορα κράτη-μέλη, έχουν διαφορετικό επίπεδο οικονομικής διάρθρωσης, που σημαίνει ότι σε περιόδους οικονομικών «διαταραχών» (ύφεσης ή κρίσης) θα αντιδράσουν με διαφορετικό τρόπο οι οικονομίες τους. Η εισαγωγή του ευρώ δημιούργησε ένα ενιαίο («σκληρό»- δηλαδή ακριβό) νόμισμα για τις πολύ διαφορετικές όμως (μεγέθους και ανάπτυξης) εθνικές οικονομίες της Ε.Ε. Όσο εξελίσσεται η παρούσα οικονομική αστάθεια, χώρες σαν την Ελλάδα ή την Πορτογαλία, συσσωρεύουν εμπορικά ελλείμματα, τα οποία ολοένα και περισσότερο τείνουν να γίνουν δυσβάστακτα. Γι’ αυτές τις χώρες ένα ακριβό ευρώ (στα τέλη του 2003 υπερέβη τα 1,20 δολάρια) επιδεινώνει το πρόβλημα. Ασφαλώς, το ίδιο πρόβλημα αντιμετωπίζουν και οι Γερμανοί εξαγωγείς. Ωστόσο, για τους Γερμανούς το ύψος του «αποδεκτού» ευρώ βρίσκεται πολύ υψηλότερα απ’ όσο των Ελλη-

νων ή Πορτογάλων καπιταλιστών (στην πραγματικότητα ακόμα και για τους Ιταλούς ή Ισπανούς). Παρά το «ακριβό» ευρώ, η Γερμανία διευρύνει το εμπορικό της πλεόνασμα, το οποίο έφτασε, μόνο για το μήνα Μάιο 2003 στα 10,1 δισ. ευρώ, από 9,2 δισ. ευρώ που ήταν τον ίδιο μήνα ένα χρόνο πριν.[10] Συνολικά για το 2003, οι εξαγωγές της Γερμανίας παρουσιάζουν αύξηση κυρίως προς τις άλλες χώρες της Ζώνης του Ευρώ.[11] Το εμπορικό πλεόνασμα της Γερμανίας το 2003 ανήλθε σε 135 δισ. ευρώ παρουσιάζοντας, σε σχέση με το 2002, αύξηση 3% στις εξαγωγές με τις άλλες χώρες της Ε.Ε., ενώ με τις τρίτες χώρες αυξήθηκε κατά 1%.[12]

Το πρόβλημα επιδεινώνει το γεγονός, ότι οι διάφορες χώρες που απαρτίζουν την Ε.Ε. εμπορεύονται σε διαφορετικό βαθμό με χώρες εκτός Ε.Ε. Χώρες όπως η Ελλάδα (50% εμπόριο εκτός Ε.Ε.), Ιρλανδία (64%), Φινλανδία (65%), θα επηρεασθούν βαρύτερα από ένα «σκληρό» ευρώ απ’ ότι η Αυστρία (37% εμπόριο εκτός Ε.Ε.), οι χώρες της Μπενελούξ (39%), η Πορτογαλία (33%).[13] Κατά συνέπεια, όσο μεγαλύτερες είναι οι οικονομικές διαφορές και πιέσεις, τόσο δυσκολότερη γίνεται η ενιαία (μέσα στην Ε.Ε.) διαχείριση του ευρώ. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που τρεις χώρες της Ε.Ε.-15 δεν συμμετέχουν στο ευρώ (Βρετανία, Δανία, Σουηδία), χώρες που καθόλου τυχαία, είχαν ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη από τις χώρες της Ευρωζώνης, τόσο κατά τη διάρκεια της πορείας προς την ΟΝΕ, όσο και μετά την εισαγωγή του ευρώ.[14]

Αυτή η πίεση θα μπορούσε να αντισταθμιστεί με δυο τρόπους. Είτε η οικονομική ανάπτυξη να είναι επαρκής, ούτως ώστε να είναι διαχειρίσιμα τα ελλείμματα (να διευρύνονται δηλαδή παράλληλα και οι εξαγωγές των χωρών που έχουν πρόβλημα προς τα άλλα κράτη-μέλη της Ε.Ε.), είτε μέσω μεταφορών πόρων από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. Οι προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας είναι μάλλον σκοτεινές για την πρώτη περίπτωση, ενώ ο μικρός προϋπολογισμός απαγορεύει τη δεύτερη (ενώ ακόμα [και το ανεπαρκές] Γ’ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης λήγει το 2006).

Το τι συμβαίνει σε μια ομοσπονδιακή χώρα, στις ΗΠΑ, διαφωτίζει το ζήτημα. Όταν μια πολιτεία των ΗΠΑ αντιμετωπίζει ύφεση και το εισόδημα μειώνεται κατά ένα δολάριο, οι ομοσπονδιακοί φόροι που συλλέγονται από την περιοχή μειώνονται κατά 0,34 δολάρια και

οι μονομερείς μεταβιβάσεις αυξάνονται κατά έξη σεντς. Αναπληρώνεται δηλαδή, το 40% του απολεσθέντος εισοδήματος της περιοχής, μέσω του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού.[15] Παρόμοιο ποσοστό ισχύει και για την περίπτωση των περιοχών της Γερμανίας, αλλά δεν ισχύει, ούτε θα ισχύσει, μεταξύ των χωρών μελών της Ε.Ε (ο χαμηλός προϋπολογισμός άλλωστε το «απαγορεύει»).

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί, ότι η μεταφορά πόρων από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. προς τις «περιφέρειες» δεν γίνεται φυσικά «δωρεάν» για τους «φτωχότερους». Από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, η Ελλάδα θα εισπράξει κονδύλια ύψους 21,32 δισ. ευρώ. Πάνω από το ένα τρίτο αυτού του ποσού, επιστρέφει στις μεγάλες χώρες της δυτικής Ευρώπης, διότι οι πόροι καταλήγουν σε έργα υποδομής και εκσυγχρονισμού, που χρειάζονται εξοπλισμό και υλικά τα οποία θα προέλθουν από τις βιομηχανίες των πιο ανεπτυγμένων αυτών κρατών.[16]

Με απλά λόγια, μπορεί η Γερμανία να συνεισφέρει «δυσανάλογα» στον κοινοτικό προϋπολογισμό, αλλά αυτή η «συνεισφορά» της, λειτουργεί πολλαπλασιαστικά για την ίδια την εθνική της οικονομία. Η καθαρή συνεισφορά είναι λιγότερο από 1% του ΑΕΠ της Γερμανίας. Η «δυσαναλογία» είναι σε σχέση με τις υπόλοιπες της ομάδας των καθαρών πληρωτών: Βέλγιο (0,16% του ΑΕΠ), Βρετανία (0,18%), Γαλλία (0,25%), Ιταλία (0,58%) και Γερμανία (0,90%).[17] Επομένως τα ποσά είναι σχετικά μικρά, ενώ τα οφέλη από την τόνωση των εξαγωγών και της γενικότερης οικονομικής δραστηριότητας της εθνικής οικονομίας της Γερμανίας μεγάλα.

Η «εσωτερική» μετανάστευση, θα μπορούσε να αποτελέσει έναν μηχανισμό «απορρόφησης» των κοινωνικών κραδασμών που αποφέρει μια «οικονομική διαταραχή» σε μια περιοχή (κράτος-μέλος της Ε.Ε.). Ωστόσο, η εσωτερική μετανάστευση στις ΗΠΑ, από πολιτεία σε πολιτεία (άνεργοι αναζητούν εργασία μετακινούμενοι σε άλλη πολιτεία), είναι πολλαπλάσια απ' ότι στην Ευρώπη. Γλωσσικά και πολιτισμικά εμπόδια (αλλά και «έρπων» εθνικισμός στις χώρες υποδοχής) έχουν σαν αποτέλεσμα χαμηλή εσωτερική μετανάστευση στην Ε.Ε. Ενώ το ποσοστό ανεργίας στην περιοχή της Ρηνανίας είναι μόλις 2%, υπερβαίνει το 34% στην περιοχή της Ανδαλουσίας[18]:

> «Είναι πιθανόν ότι κάθε ζώνη της Ευρώπης βρίσκεται σε διαφορετική ιστορική στιγμή και με ανάγκες αποκλίνουσες, όμως, εάν αυτό αληθεύει, τότε το πρόβλημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποδεικνύεται ακόμη πιο περίπλοκο.
>
> Σύμφωνα με τη γενική θεωρία της οικονομικής ολοκλήρωσης σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, η σταθερότητα του συνόλου προϋποθέτει την προσαρμογή των μερών.
>
> [...] Ενόσω η Ανδαλουσία δεν αποστέλλει τους ανέργους της στην Ρηνανία, ούτε καν μέχρι την Καστίλη, και ενόσω τα γερμανικά κεφάλαια δεν σπεύδουν να εγκατασταθούν στον Νότο, ούτε καν σε περιοχές με μέση ανάπτυξη, προκειμένου να επωφεληθούν του χαμηλού εργατικού κόστους, οι περιφερειακές ανισομέρειες στην Ευρώπη δε θ' απορροφώνται με την αυθόρμητη λειτουργία των αγορών. Για την επίτευξη αυτού του τόσο αναγκαίου στόχου θα πρέπει αναπόφευκτα να ενεργοποιηθούν θεσμικές μεταβιβάσεις πόρων από τις πλεονασματικές περιφέρειες προς τις ελλειμματικές».[19]

Ο ισχνός κοινοτικός προϋπολογισμός έχει ως τελικό αποτέλεσμα, να μην είναι διαθέσιμοι οι αναγκαίοι πόροι για μια συντονισμένη, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, πολιτική αναθέρμανσης της οικονομίας σε περιόδους ύφεσης. Επιπλέον, προκαλούνται αντιπαραθέσεις μεταξύ των κρατών-μελών ως προς τη διαχείριση των περιορισμένων κοινοτικών πόρων.

Οι ΗΠΑ σε μια προσπάθεια αναζωογόνησης της δικής τους οικονομίας, αυξάνουν τις κρατικές δαπάνες, πράγμα που έχει οδηγήσει σε έλλειμμα 5% του ΑΕΠ.[20] Βεβαίως, ατύπως και «σιωπηλά», το όριο του 3% έχει παραβιαστεί από κρίσιμες χώρες της Ε.Ε. (Γερμανία- το 2003 το έλλειμμα έφτασε το 4% του ΑΕΠ, Γαλλία – η πρόβλεψη είναι για έλλειμμα πάνω από 4% για το 2003 και πάνω από 3% το 2004, ενώ Ιταλία και Πορτογαλία βρίσκονται στο όριο του 3%). Ωστόσο, ο μικρός κοινοτικός προϋπολογισμός, η έλλειψη οικονομικής ομοιογένειας στην Ε.Ε. και συνακόλουθα τα διαφορετικά εθνικά συμφέροντα που τη διαιρούν, έχουν σαν αποτέλεσμα την αδυναμία επιβολής μιας συνεπούς επεκτατικής οικονομικής πολιτικής. Πολιτική, που ούτως ή άλλως «απαγορεύεται» και από την ορ-

θόδοξη νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική (που εξασκείται τόσο από τα εθνικά κράτη όσο και σε επίπεδο Ε.Ε.) και που επιβάλει ως στόχο ισοσκελισμένους (ή περίπου ισοσκελισμένους) προϋπολογισμούς.

Η αδυναμία του κοινοτικού προϋπολογισμού, φάνηκε ξεκάθαρα στις προτάσεις της ιταλικής προεδρίας τον Ιούλιο του 2003, για αναζωογόνηση της οικονομίας της Ε.Ε. με έργα υποδομής (Διευρωπαϊκά Δίκτυα – οδικά, σιδηροδρομικά, ενεργειακά και ναυτιλιακά, με αρχικό προϋπολογισμό 220 δισ. ευρώ έως το 2020[21]). Ωστόσο, για να μην παραβιαστεί το Σύμφωνο Σταθερότητας (που επιβάλει όριο ελλείμματος 3% του ΑΕΠ) τα έργα θα χρηματοδοτηθούν από δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση της εταιρείας πιστοληπτικής αξιολόγησης Standard & Poor's, που πρόβλεψε την υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ε.Ε.[22]

Με αφορμή το σχέδιο της ιταλικής προεδρίας, (ξανα)ήρθαν στην επιφάνεια οι εθνικοί ανταγωνισμοί μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε., ως προς τη διαχείριση των κοινοτικών πόρων, υπογραμμίζοντας για άλλη μια φορά, ότι η Ε.Ε. δεν αποτελεί ενιαίο οικονομικό χώρο, αλλά άθροισμα εθνικών οικονομιών. Οι προτάσεις της ιταλικής προεδρίας θεωρήθηκαν σαν προσπάθεια της Ρώμης να υφαρπάξει τη «μερίδα του λέοντος» από τη χρηματοδότηση για να εκσυγχρονίσει το μεταφορικό της δίκτυο. Σε αντιπαράθεση, στη γαλλογερμανική σύνοδο κορυφής το Σεπτέμβριο 2003 στο Βερολίνο, Σιράκ και Σρέντερ, πρότειναν (και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, φυσικά, αποδέχθηκε) την ανάπτυξη δικτύων ψηφιακής τηλεόρασης, ραδιοφώνου ευρείας ζώνης, τη σύνδεση των εθνικών σιδηροδρομικών δικτύων υψηλής ταχύτητας και την περαιτέρω ανάπτυξη του δορυφορικού συστήματος πλοήγησης Galileo[23]- με άλλα λόγια την ανάπτυξη τομέων στους οποίους κυριαρχούν γαλλικές και γερμανικές εταιρείες. Εκτιμάται ότι οι Γερμανοί «θα αποσπάσουν τη μερίδα του λέοντος στον επερχόμενο πυρετό του τζίρου (κατασκευαστικές εταιρείες, βιομηχανίες χάλυβα, τράπεζες), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι καθυστερούν βέβαια και οι Γάλλοι».[24]

Ακόμα πιο επικίνδυνο για τη συνοχή της Ε.Ε. (ανοίγοντας νέο πεδίο εθνικών αντιπαραθέσεων) είναι το γεγονός ότι στις διαπραγ-

ματεύσεις για το Δ’ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (που αφορά την περίοδο 2006-2012) γίνεται στροφή, και διοχετεύεται μεγάλο πακέτο των κοινοτικών πόρων προς τις «πλούσιες» χώρες της δυτικής Ευρώπης. Αναμένεται ότι μέσω των Διευρωπαϊκών Δικτύων θα πενταπλασιαστούν οι πόροι που κατευθύνονται προς τις μεγάλες οικονομίες και αντίστοιχα θα μειωθούν για τις μικρότερες και «φτωχότερες» χώρες.[25]

Διεύρυνση και Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης

Η μεγαλύτερη (η πέμπτη) διεύρυνση στην ιστορία της Ε.Ε. έγινε τον Μάιο 2004. Οκτώ πρώην «κομουνιστικές» χώρες, και η Μάλτα με τη Κύπρο, μαζί με τα «παλιά» 15 κράτη-μέλη δημιούργησαν το μεγαλύτερο μπλοκ ελευθέρων εμπορικών ανταλλαγών του πλανήτη, με συνολικό πληθυσμό 450 εκατ. κατοίκους. Κατά τον πρόεδρο της Κομισιόν Ρομάνο Πρόντι, πρόκειται για «ιστορική και ευτυχισμένη στιγμή», που έδωσε οριστικό τέλος «στην τεχνητή διαίρεση που μας επέβαλε για περισσότερο από μισό αιώνα το Σιδηρούν Παραπέτασμα». Η Ε.Ε. αποτελεί μοναδικό «ιστορικό πείραμα», εθελοντικής «ένωσης λαών και κρατών» που υπόσχεται «ειρήνη, ελευθερία και (οικονομική) ευμάρεια».

Πολύ ωραίο για να είναι αληθινό! Μετά τη στημένη φιέστα της διεύρυνσης, τα «παχιά» (και υποκριτικά) λόγια, η προσγείωση στη σκληρή πραγματικότητα: η διεύρυνση μπορεί να αύξησε τον πληθυσμό της Ε.Ε. κατά 20%, ωστόσο συνέβαλε στην αύξηση του συνολικού ΑΕΠ της Ε.Ε. μόλις κατά 4,48%. Το συνολικό μέγεθος των οικονομιών των δέκα νέων μελών είναι μικρότερο του ΑΕΠ της Ολλανδίας (η οικονομία της οποίας αντιστοιχεί στο 4,66% του ΑΕΠ της Ε.Ε.). Οι χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης αποτελούν ήδη «περιφέρεια» της Ε.Ε. προς εκμετάλλευση από τους (κατά πολύ) ισχυρότερους καπιταλισμούς της δυτικής Ευρώπης. Το 2000, η Ε.Ε.-15 είχε ένα εμπορικό πλεόνασμα με αυτές τις χώρες 20 δισ. ευρώ, το πλεόνασμα δε αυτό ήταν κατά 14 δισ. ευρώ μεγαλύτερο απ’ ότι το 1993, πράγμα που καταδεικνύει τη συνεχή επιδείνωση της οικονομικής τους θέσης.

Το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε τιμές αγοράς) στις πρώην «κομουνιστικές» χώρες βρίσκεται στο 44% (31% για τη Λετονία) του μέσου όρου της Ε.Ε. Τα ποσοστά ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλά για αρκετές απ' αυτές: Πολωνία 19,6%, Σλοβακία 16,5%, Λιθουανία 11,5%, Λετονία 10%).

Η «φθηνή» διεύρυνση

Θα έπρεπε λογικά, η διαρθρωτική βοήθεια προς τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης να είναι γενναιόδωρη και, φυσικά, να αυξηθεί ο κοινοτικός προϋπολογισμός, για να μην μειωθούν οι μεταβιβάσεις προς περιοχές της «παλιάς» Ε.Ε. (Ε.Ε.-15). Ωστόσο, αποφασίστηκε ο προϋπολογισμός να παραμείνει στα ίδια επίπεδα, περικόπτοντας κατά 11% τις δαπάνες για την Ε.Ε.-15. Συνεπώς, οι δαπάνες της διεύρυνσης θα χρηματοδοτηθούν κατά βάση με περικοπές στις δαπάνες της Ε.Ε.-15, αλλά, κυρίως, σε βάρος των νέων μελών προς τις οποίες οι μεταβιβάσεις θα είναι πενιχρές (τόσο σε σχέση με τις ανάγκες, όσο και συγκριτικά προς τις μεταβιβάσεις προς τα μέλη της Ε.Ε.-15). Εξ' αρχής τα νέα μέλη βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με την Ε.Ε.-15. Για το σύνολο της περιόδου 2000-2006 τα ποσά που θα διατίθενται στα νέα κράτη-μέλη θα είναι μικρότερα από το μισό (υπολογιζόμενα κατά κεφαλήν) των ποσών προς τα παλαιά μέλη.[26] Η δικαιολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν ότι αν τα νέα μέλη έπαιρναν το σύνολο των επιδοτήσεων, τότε δεν θα προχωρούσε ο «εκσυγχρονισμός» (με άλλα λόγια, η συγκεντροποίηση της αγροτικής παραγωγής σε λιγότερες και μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις και η «έξοδος» από το γεωργικό τομέα του «πλεονάζοντος» αγροτικού πληθυσμού). Οι πληρωμές θα φτάσουν το 100% το… 2013, όταν η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) είτε δεν θα υπάρχει καθόλου είτε οι πληρωμές θα είναι μηδαμινές! Πρόκειται λοιπόν, για «φθηνή» διεύρυνση: τα καθαρά κονδύλια θα αντιστοιχούν σε ετήσια «ενίσχυση» 67 (!) ευρώ κατά κεφαλήν, όταν για παράδειγμα η Ελλάδα είχε λάβει 437 ευρώ κατά κεφαλήν. Με βάση αυτά τα οικονομικά δεδομένα η «οικονομική σύγκληση» αυτών των χωρών με τις αναπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης αναμένεται να συμβεί μετά την πάροδο 50 έως 90 χρόνων!!

Οι κοινωνικές συνέπειες στις νέες χώρες μέλη θα είναι τρομαχτικές. Με βάση τη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση των οικονομιών των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει ετήσια μείωση της αγροτικής απασχόλησης κατά 1% και μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα κατά 2%. Στην πραγματικότητα, οι κοινωνικές συνέπειες θα είναι πολύ μεγαλύτερες, γιατί η Επιτροπή στηρίζει τα σενάριά της σε πολύ «αισιόδοξες» προβλέψεις. Η Επιτροπή προβλέπει ότι για την περίοδο 2000-2009 οι χώρες αυτές θα παρουσιάσουν ετήσια ανάπτυξη 3-4% (οι ίδιες προβλέπουν ανάπτυξη γύρω στο 2%). Για την Πολωνία, με ποσοστό απασχόλησης στον αγροτικό τομέα 21%, προβλέπεται ότι σε πέντε χρόνια περισσότεροι από ένα εκατομμύριο αγρότες θα χάσουν τη γη τους, ενώ άλλοι 250.000 άνθρωποι θα χάσουν τη δουλειά τους στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.[27] Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η συμφωνία ένταξης των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης καθορίζει ότι η ελεύθερη μετανάστευση προς την Ε.Ε.-15 ουσιαστικά θα απαγορεύεται για περίοδο πέντε χρόνων και άρα δεν μπορεί να χρησιμεύσει (τουλάχιστον νόμιμα...) σαν διέξοδος για τους ανέργους των νέων μελών.

Συσσωρευμένες αντιθέσεις

Στην πραγματικότητα πίσω από την ειδυλλιακή προπαγάνδα περί «ενοποίησης ανατολικής και δυτικής Ευρώπης», βρίσκεται η προσπάθεια επέκτασης της δύναμης και της επιρροής του (δυτικο)ευρωπαϊκού κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα. Η ενσωμάτωση των χωρών της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης στην Ε.Ε. σήμανε την επέκταση της επιρροής του δυτικοευρωπαϊκού κεφαλαίου μέχρι τα σύνορα της Ρωσίας. Ο στόχος είναι πλέον εκτός από οικονομικός γίγαντας, ο δυτικοευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός να μπορεί να «συνομιλεί» ισότιμα με τις ΗΠΑ. Αυτός είναι ο λόγος της προσπάθειας τόσο να περάσει το διαβόητο Ευρωσύνταγμα (για να υπάρχει μεγαλύτερος συγκεντρωτισμός στη λήψη των αποφάσεων), όσο και να προχωρήσουν οι διαδικασίες για τη δημιουργία ενός Ευρωστρατού (για αυτόνομες ευρωπαϊκές ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις ανά την υδρόγειο).

Ωστόσο το μεγαλύτερο εμπόδιο προς αυτήν την κατεύθυνση παραμένουν οι βαθιές αντιθέσεις ανάμεσα στις εθνικές άρχουσες τάξεις των κρατών-μελών της Ε.Ε. Προτού καν στεγνώσει το μελάνι της συμφωνίας για τη δημιουργία κοινών στρατιωτικών μονάδων Βρετανίας-Γαλλίας-Γερμανίας, ο Τόνι Μπλέρ ανακοίνωσε την απόφασή του να προκηρυχθεί δημοψήφισμα στην Βρετανία για το Ευρωσύνταγμα (σ' αυτή την περίπτωση η απόρριψη του από τους ψηφοφόρους είναι δεδομένη). Βρετανία-Γερμανία επιδιώκουν να μειωθούν δραστικά οι δαπάνες της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, πράγμα στο οποίο αντιτίθεται η Γαλλία που έχει μεγάλα συμφέροντα στον αγροτικό τομέα. Ακόμα και η «πολιτική ατμομηχανή» της Ε.Ε., ο γαλλο-γερμανικός άξονας, κατατρύχεται από αντιθέσεις. Η Γαλλία φοβάται ότι η νέα επέκταση της Ε.Ε. προς ανατολάς, θα ωφελήσει κατά κύριο λόγο τη Γερμανία και θα την καταστήσει πιο «αυτόνομη» από τη Γαλλία, αναδεικνύοντας τη Γερμανία στη νέα ευρωπαϊκή υπερδύναμη.

Παρά την προπαγάνδα, η Ε.Ε. παραμένει διχασμένη από μια βαθιά αντίφαση: οι άρχουσες τάξεις των κρατών-μελών της θέλουν τα πλεονεκτήματα μιας ενιαίας αγοράς (για να ενισχύσουν το μερίδιό τους στη διεθνή αγορά απέναντι στους ανταγωνιστές τους) και σ' αυτό είναι διατεθειμένες να κάνουν κάποιες παραχωρήσεις στην «εθνική κυριαρχία» τους προς κάποιους «ευρωπαϊκούς θεσμούς». Ωστόσο ταυτόχρονα, αυτό δεν θα πρέπει να θίγει τα «ζωτικά» εθνικά τους συμφέροντα. Έτσι οι άρχουσες τάξεις των χωρών της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης επιθυμούσαν μεν να ενταχθούν διακαώς στην Ε.Ε., ωστόσο δεν δίστασαν να συνταχθούν με τις ΗΠΑ στην εισβολή στο Ιράκ (και μάλιστα αρκετές να στείλουν και δικό τους στρατό στο Ιράκ). Ο λόγος είναι η πενιχρή «διαρθρωτική βοήθεια» που λαμβάνουν, αλλά και ο φόβος τους από τον «μεγάλο αδελφό» (την Γερμανία) και τη επιθυμία τους να χρησιμοποιούν τις ΗΠΑ σαν εξισορροπητικό παράγοντα.

Το «Σύνταγμα» και η θεσμοθέτηση του νεοφιλελευθερισμού

Αν, ωστόσο, η άρχουσες τάξεις της Ε.Ε. εμφανίζονται πολυδιασπασμένες, ως προς το εγχείρημα «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση», εντούτοις υπάρχει ακόμα μια ισχυρή ενοποιητική ουσία που τις συσπειρώνει: αυτή δεν είναι άλλη από την πιο άγρια επίθεση που έχουν δεχθεί οι εργαζόμενοι από τον καιρό της Θάτσερ και του Ρέιγκαν. Η νεοφιλελεύθερη επίθεση, στα εργασιακά και δημοκρατικά δικαιώματα, βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Το «Σύνταγμα» αποτελεί προσπάθεια θεσμοθέτησης αυτής της επίθεσης και γιαυτό έχει ξεσηκώσει την αντίδραση του εργατικού και μαζικού κινήματος σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Έχει, λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία να εξετάσουμε προσεκτικά το προτεινόμενο «Σύνταγμα» (ανεξάρτητα από τη τελική του τύχη), όπως επίσης και τη θέση της Αριστεράς, συνολικά, για την Ε.Ε.

Το μέγα θέμα που άνοιξε το «Σύνταγμα», αφορά την προσπάθεια επίσημης θεσμοθέτησης του νεοφιλελευθερισμού ως θεμέλιου λίθου της Ε.Ε., και την απειλή για τις δημοκρατικές ελευθερίες που αποτελεί το ίδιο το «Σύνταγμα».

Το «Σύνταγμα» παγιοποιεί και κατοχυρώνει τη νεοφιλελεύθερη πορεία της Ε.Ε., επιχειρώντας μάλιστα τη «συνταγματική» κατοχύρωσή της. Ορίζει ότι το θεμέλιο της Ε.Ε. είναι ο «ελεύθερος ανταγωνισμός», η «οικονομία της αγοράς» και η μη παρέμβαση του κράτους στη λειτουργία της αγοράς. Στο προοίμιο (Τίτλος Ι: Ορισμός και στόχοι της ένωσης, άρθρα 3 και 4) διακηρύσσεται ότι οι τέσσερις αρχές του νεοφιλελευθερισμού αποτελούν το θεμέλιο της Ε.Ε.: η ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών κεφαλαίων και προσώπων. Το «Σύνταγμα» υπόσχεται «μια ενιαία αγορά, όπου ο ανταγωνισμός είναι ελεύθερος και ανόθευτος» (!) και «μια άκρως (!) ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς». Κατοχυρώνεται συνταγματικά η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, και για οποιαδήποτε εξαίρεση ή τροποποίηση, απαιτείται ομόφωνη ψήφος του Συμβουλίου των Υπουργών. Με απλά λόγια, ακόμα και στην περίπτωση που κάποιες χώρες αποφάσιζαν την επιβολή κάποιου φόρου στη διακίνηση κεφαλαίων (όπως για παράδειγμα το φόρο Τόμπιν), η απόφασή τους

ακυρώνεται αν έστω και μια μόνο χώρα ψηφίσει κατά.

Χειρότερα, το «Σύνταγμα» θεσμοθετεί ως διαρκή στόχο τη «δημοσιονομική πειθαρχία», θεσμοθετεί δηλαδή τη λιτότητα στο επίπεδο τόσο της Ένωσης, όσο και των κρατών-μελών:

> «Τα κράτη μέλη αποφεύγουν τα υπερβολικά δημόσια ελλείμματα. Η επιτροπή παρακολουθεί την εξέλιξη της δημοσιονομικής κατάστασης και το ύψος του δημόσιου χρέους στα κράτη μέλη προκειμένου να εντοπίζει μεγάλες αποκλίσεις» (άρθρο ΙΙΙ-76).

Μπορεί κανείς εύκολα να αντιληφθεί, ότι σε περίοδο οικονομικής καχεξίας, η αυστηρή πολιτική λιτότητας (που επιβάλλει το «Σύνταγμα») από τη πλευρά του κρατικού τομέα θα επιτείνει τα προβλήματα της ανεργίας και της κοινωνικής φτώχειας. Τους μόνους που θα ωφελήσει μια τέτοια πολιτική, θα είναι τους τραπεζίτες και τους κατόχους κρατικών χρεογράφων.

Το κοινωνικό κράτος («το κράτος πρόνοιας») δεν αναφέρεται πουθενά, η υγεία, η παιδεία και η κατοικία δεν θεωρούνται άξια να αναφερθεί ότι πρέπει να αφορούν όλους και να είναι δημόσια, τα δημοκρατικά δικαιώματα αναφέρονται γενικόλογα.

Το «Σύνταγμα» αποτελεί πραγματικό κίνδυνο για τις δημοκρατικές ελευθερίες, ανατρέποντας καταχτήσεις που επετεύχθησαν με αίμα, γυρίζοντας το ρολόι της ιστορίας (οικονομικά και πολιτικά) στον 19ο αιώνα, του άγριου φιλελεύθερου καπιταλισμού, χωρίς κανένα κοινωνικό δίχτυ προστασίας. Το «φύλο συκής» για τις «παραλήψεις» του «Συντάγματος» στη διασφάλιση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, είναι ότι αυτά «διασφαλίζονται από τις εθνικές νομοθεσίες». Ωστόσο, η αποδοχή του «Συντάγματος» θα σημάνει αναπόφευκτα την τροποποίηση των εθνικών Συνταγμάτων, προς νεοφιλελεύθερη και αντιδημοκρατική κατεύθυνση. Στο προτεινόμενο «Σύνταγμα»:

- Δεν κατοχυρώνονται ρητά το απαραβίαστο της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής, το άσυλο της κατοικίας, η απαγόρευση αστυνομικής έρευνας χωρίς την παρουσία δικαστικής εξουσίας. Δεν κατοχυρώνονται το απόρρητο των επιστολών

και της επικοινωνίας.

- Η ελευθερία ίδρυσης ενώσεων προσώπων (σωματεία, πολιτικές οργανώσεις, πολιτιστικοί σύλλογοι, κ.λπ.) δεν συνοδεύεται από τις διασφαλίσεις ότι οι ενώσεις αυτές δεν μπορούν να διαλυθούν χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση.
- Καταλύεται ως βασική υποχρέωση του κράτους η δωρεάν δημόσια παιδεία, περιορίζοντας τη δωρεάν δημόσια εκπαίδευση μόνο στην έκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Μέρος ΙΙ, άρθρο ΙΙ-14), εξαιρώντας τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τις επαγγελματικές σχολές, και ανοίγοντας το δρόμο για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων. Τις επιπτώσεις που θα έχει αυτό στις εθνικές νομοθεσίες φαίνεται στην περίπτωση της Ελλάδας. Το ελληνικό σύνταγμα επιβάλλει το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Με πρόσχημα την εναρμόνιση με την κοινοτική νομοθεσία, επιδιώκεται η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης και η τροποποίηση στο σημείο αυτό του ελληνικού Συντάγματος.
- Η εργασία, ως θεμελιώδης συνταγματική επιταγή και δικαίωμα, για το οποίο το ελληνικό **Σύνταγμα** λέει ότι «μεριμνά το κράτος», στο ευρωπαϊκό σχέδιο «Συντάγματος» αλλάζει και γίνεται: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται...»(!) ενώ κάνει την μάλλον εκπληκτική (για κάποιον νεοφιλελεύθερο) παραχώρηση «κάθε πολίτης της Ένωσης είναι ελεύθερος να αναζητά απασχόληση» (!!) (Μέρος ΙΙ, άρθρο ΙΙ-15).
- Καταργείται, ως υποχρέωση των κρατών μελών της Ε.Ε., η κρατική μέριμνα για τη διατήρηση και κατοχύρωση των δημόσιων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και παροχής σύνταξης (Μέρος ΙΙ, άρθρο ΙΙ-34). Η μη αναφορά στο δημόσιο χαρακτήρα αυτών των συστημάτων δεν είναι τυχαία. Τα ίδια ισχύουν για τα συστήματα κοινωνικής αρωγής που αφορούν τις παροχές για την μητρότητα, την ασθένεια, το εργατικό ατύχημα, τη προστασία των ανέργων, το γήρας, τους άπορους κ.λπ. Μπορεί οι ειδικές αυτές πολιτικές να αφήνονται στο «κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες», αλλά είναι ολοφάνερη η πρόθεση να αφεθούν ανοικτοί οι δίαυλοι κατάλυσης αυτών των δικαιωμάτων που η διασφάλισή τους

θα απέρρεε ως συνταγματική υποχρέωση του κράτους, και η ιδιωτικοποίησή τους.

Ακόμα και το δικαίωμα στην απεργία περιορίζεται στο ελάχιστο: ο βρετανός πρωθυπουργός Τόνι Μπλερ απαίτησε και κέρδισε από τη «Συντακτική Συνέλευση» να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί το δικαίωμα αυτό στα εθνικά δικαστήρια! Ο πρώην σοσιαλιστής (!) πρωθυπουργός της Γαλλίας, Μισέλ Ροκάρ, δικαιολόγησε τη νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση του «Συντάγματος» δηλώνοντας με θράσος:

> «Είμαστε σε παγκοσμίως ανοιχτή οικονομία, δεν υπάρχει ούτε ρύθμιση, ούτε όριο στη βία του ανταγωνισμού».[28]

Η θεσμοθέτηση μέσω του «Συντάγματος» του νεοφιλελευθερισμού, έχει σαν στόχο (πέραν του ουσιαστικού, που είναι το ψαλίδισμα των κοινωνικών και δημοκρατικών δικαιωμάτων), να υπερτονίσει το κοινό έδαφος πάνω στο οποίο δομήθηκε εξ' αρχής η Ε.Ε.: την επίθεση του κεφαλαίου ενάντια στους εργαζόμενους. Έτσι, ωστόσο, δημιουργούνται συνθήκες ταξικού πολέμου σ' ολόκληρη την Ε.Ε. Αν η οικοδόμηση της Ε.Ε. ούτως ή άλλως πραγματοποιείται σε αποξένωση από τους ευρωπαίους πολίτες και με εντελώς αντιδημοκρατικό τρόπο, με το «Σύνταγμα» δίνεται ένα επιπλέον κοινό έδαφος πάλης όλων των ευρωπαίων εργαζομένων: Τη συντονισμένη δράση ενάντια στον άγριο νεοφιλελευθερισμό και τις κοινωνικές επιπτώσεις του.

Αριστερά και Ευρωπαϊκή Ένωση

Από την αριστερή πτέρυγα του ρεφορμισμού (στην Ελλάδα-ΚΚΕ, Συνασπισμός), η κριτική προς την Ε.Ε. περιορίζεται στη νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση που έχει πάρει η οικοδόμησή της, καθώς και στο κατά πόσο η συμμετοχή στην Ε.Ε. είναι «εθνικά επωφελής». Το τελικό συμπέρασμα δεν είναι η στροφή προς τα ταξικά συμφέροντα των εργαζομένων: Οι λύσεις που προτείνονται είναι είτε (ΚΚΕ) η επιστροφή εντός των εθνικών συνόρων - η επαναβεβαίωση του εθνικού κράτους ως θεματοφύλακα των «εθνικών συμφερόντων» και της «αυτοδύναμης εθνικής ανάπτυξης», που θα εκφράσει (υποτίθεται) την αντίθεση στα «δυτικοευρωπαϊκά μονοπώλια και το νε-

οφιλελευθερισμό». Είτε (Συνασπισμός), η εκ των έσω μεταρρύθμιση της Ε.Ε. προς μια «Ευρώπη των λαών» (έννοια εξαιρετικά συγκεχυμένη, που έχει ως στόχο να μην θέσει στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα της ταξικής κυριαρχίας του κεφαλαίου και την πάλη για την ανατροπής της).

Η θέση ότι είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί μια «Ευρώπη των λαών», χωρίς απαραίτητα το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό των χωρών της Ε.Ε., συσκοτίζει την ταξική επίθεση του κεφαλαίου, που διαρκεί ήδη, δυο δεκαετίες, σε παγκόσμια κλίμακα. Ο νεοφιλελευθερισμός δεν αποτελεί επιλογή «κάποιων» στην Ε.Ε., αλλά αποτελεί μονόδρομο για το κεφάλαιο παγκόσμια. Η περικοπή των δημόσιων ελλειμμάτων, η κατεδάφιση του «κράτους πρόνοιας», ο περιορισμός του κρατικού τομέα και οι ιδιωτικοποιήσεις, έλαβαν το χαρακτήρα αναγκαιότητας για το κεφάλαιο μετά το τέλος των «χρυσών χρόνων» του καπιταλισμού (της αδιάλειπτης οικονομικής επέκτασης από τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970). Ο νεοφιλελευθερισμός αποτέλεσε επιλογή του κεφαλαίου, ως ο μοναδικός δρόμος για να αυξηθεί η κερδοφορία των επιχειρήσεων, μέσω της λεηλασίας της δημόσιας περιουσίας και της συμπίεσης των μισθών και των κοινωνικών δαπανών.

Ο νεοφιλελευθερισμός ως μονόδρομος, εμφανίζεται στην όλη πορεία της Ε.Ε., πολύ περισσότερο, που το όλο «εγχείρημα» Ευρωπαϊκή Ένωση, όχι απλώς στηρίχθηκε στο νεοφιλελευθερισμό, *αλλά και χωρίς το νεοφιλελευθερισμό δεν θα υπήρχε η Ευρωπαϊκή Ένωση*.

Το όλο «σχέδιο» είχε ως εξής: Η «ευρωπαϊκή ενοποίηση» θα πραγματοποιηθεί από την αγορά και δια μέσου της αγοράς. Η ισορροπία ανάμεσα σε «αγορά» και «κράτος» τροποποιήθηκε σε βάρος του «κράτους», με την λογική ότι η «αγορά» θα επιβάλλει την οικονομική ολοκλήρωση, πράγμα που στο τέλος, αργά και σταδιακά, θα επιφέρει και την πολιτική «εμβάθυνση».

Αποτέλεσμα αυτής της λογικής (η αγορά θα πραγματοποιήσει το «ευρωπαϊκό όραμα»), ήταν αφ’ ενός, η πλήρης απελευθέρωση της αγοράς (ιδιωτικοποιήσεις) και αφ’ εταίρου, η άγρια επίθεση ενάντια στους εργαζόμενους (κατεδάφιση [και ιδιωτικοποίηση] του κοινωνικού κράτους).

Η επίθεση στα κοινωνικά δικαιώματα των εργαζομένων εμφα-

νίζεται σαν αναπότρεπτη αναγκαιότητα για τους ευρωπαίους καπιταλιστές. Οι κοινωνικές δαπάνες τη δεκαετία του 1960 (χρόνια διαρκούς οικονομικής επέκτασης) αντιπροσώπευαν για τις χώρες της σημερινής Ε.Ε. το 5% έως 15% περίπου του ΑΕΠ (τα υψηλότερα ποσοστά τα είχαν [και τα έχουν] ορισμένες χώρες της βόρειας Ευρώπης). Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης τη δεκαετία του 1970 αύξησε αυτές τις δαπάνες στο 8% έως 22% του ΑΕΠ. Η καχεκτική οικονομική πορεία τη δεκαετία του 1990 τις ανέβασαν στο 19% έως 33% του ΑΕΠ.[29]

Κάτω από την πίεση της οικονομικής επιβράδυνσης, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η προσοχή των καπιταλιστών και των κυβερνήσεών τους μεταφέρθηκε στην «ακαμψία της αγοράς εργασίας και στις υπερβολές του κράτους πρόνοιας».[30] Επιπλέον, τονιζόταν ο φόβος του «κοινωνικού ντάμπινγκ», δηλαδή ο «αθέμιτος» ανταγωνισμός από κράτη-μέλη που έχουν χαμηλές κοινωνικές δαπάνες, και τα οποία βασίζουν την οικονομική τους ανταγωνιστικότητα στους χαμηλούς μισθούς και στις κακές συνθήκες εργασίας. Οι χώρες του νότου (Ισπανία, Ελλάδα, Πορτογαλία), δεν ήθελαν με κανένα τρόπο την αύξηση των κοινωνικών τους δαπανών, γιατί αυτό θα σήμαινε τη «μείωση της εθνικής οικονομικής ανταγωνιστικότητας». Οι χώρες του βορρά, με υψηλές κοινωνικές δαπάνες, ήθελαν, προβάλλοντας το φόβητρο του «κοινωνικού ντάμπινγκ», να το χρησιμοποιήσουν για κοινωνικές περικοπές και σύγκληση προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Έτσι υπήρξε μια πραγματική εναρμόνιση μεταξύ όλων των κρατών της Ε.Ε.: αυτή ήταν η αυξανόμενη επίθεση στα εργατικά δικαιώματα. Το έναυσμα για την πιο σκληρή επίθεση στους εργαζόμενους το έδωσε η νέα οικονομική ύφεση που έπληξε την Ε.Ε από το 2001. Οι εργαζόμενοι όλης της Ευρώπης, βρίσκονται αντιμέτωποι με τη μεγαλύτερη επίθεση στα δικαιώματα τους, εδώ και είκοσι χρόνια (από την εποχή της Θάτσερ και του Ρέιγκαν):

- Οι καπιταλιστές ζητούν (και οι κυβερνήσεις καταβάλουν κάθε προσπάθεια να το επιτύχουν) το όριο συνταξιοδότησης να αυξηθεί στα 65 ή και στα 70 χρόνια.
- Μείωση των συντάξεων κατά 20-40%.
- Δραματική μείωση των επιδομάτων ανεργίας, δραστική πε-

ρικοπή της αποζημίωσης που καταβάλουν τα αφεντικά όταν κάνουν απολύσεις, ελαχιστοποίηση του χρόνου προειδοποίησης που απαιτείται πριν την απόλυση, αύξηση των «επιτρεπόμενων» ομαδικών απολύσεων (διάβαζε χωρίς όριο απολύσεις).

- Κατεδάφιση των συστημάτων υγείας. Συντάξεις και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη να ιδιωτικοποιηθούν και τα κεφάλαια των ταμείων ουσιαστικά να τα διαχειρίζονται ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες!

Η νεοφιλελεύθερη πολιτική με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να ανατραπεί με σταδιακές «εκ των έσω μεταρρυθμίσεις», τη στιγμή που αποτελεί αναγκαιότητα για το κεφάλαιο. Αυτή η πολιτική μπορεί μόνο να ανατραπεί με σκληρούς ταξικούς αγώνες από τους εργαζόμενους, που «αναγκαστικά» θα θέτουν το ζήτημα μιας άλλης κοινωνικής προοπτικής, που πρακτικά σημαίνει του σοσιαλισμού. Δεν μπορείς να κάνεις ομελέτα, χωρίς να σπάσεις αυγά! Η Ε.Ε. με κανένα τρόπο δεν μπορεί να μετατραπεί σε «Ευρώπη των λαών». Η Ευρώπη της Ε.Ε. σημαίνει Ευρώπη του κεφαλαίου, που στις σημερινές συνθήκες, συγκεκριμενοποιείται σε Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού.

Η ρεφορμιστική Αριστερά που αναφέρεται στην προοπτική της «Ευρώπης των λαών», στην πραγματικότητα, έχει αποδεχθεί (τα αστικά) ιδεολογήματα που συνοδεύουν την οικοδόμηση της Ε.Ε. Προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στη νεοφιλελεύθερη πορεία της Ε.Ε. και την υποτιθέμενη («αντικειμενικά προοδευτική») διαδικασία που οδηγεί στο «ξεπέρασμα των εθνικών αντιθέσεων» στην ευρωπαϊκή ήπειρο, προς την «ευρωπαϊκή ενοποίηση». Η Ε.Ε., υποτίθεται, ότι καταργεί τις καταστροφικές αντιπαλότητες του παρελθόντος (τους δυο Παγκόσμιους Πολέμους, τον Ψυχρό Πόλεμο), και ως εκ τούτου «αντικειμενικά» αποτελεί «προοδευτική» εξέλιξη.

Δυστυχώς όμως, σ' αυτόν τον κόσμο, τίποτα δεν είναι καλό ή κακό αυτό καθαυτό. Το ζήτημα της οικοδόμησης της ενιαίας Ευρώπης δεν είναι άσχετο από το ταξικό της περιεχόμενο. Ακριβώς επειδή η Ε.Ε. που οικοδομείται είναι η Ε.Ε. του κεφαλαίου, γι' αυτό οι εθνικές αντιπαλότητες δεν έχουν ξεπεραστεί (αν και ασφαλώς δεν έχουν πάρει ακόμα τις διαστάσεις του παρελθόντος). Βρισκόμαστε σε απόσταση ετών φωτός ακόμα και από τη δημιουργία ενός

(αστικού) «ευρωπαϊκού κοσμοπολιτισμού». Όπως κατέδειξε η κρίση που ξέσπασε μετά την εισβολή στο Ιράκ, με τη διχοτόμηση της Ε.Ε.-15 ανάμεσα στις χώρες που ήσαν υπέρ η κατά της εισβολής, η εθνικιστική ρατσιστική προπαγάνδα εξακολουθεί να βρίσκεται στο οπλοστάσιο των ευρωπαϊκών αρχουσών τάξεων όταν αναφέρονται σε άλλους ευρωπαίους «συναδέλφους». Στη διάρκεια της εισβολής, η Daily Mail αποκαλούσε το Γάλλο πρόεδρο Σιράκ «σωματέμπορα του Παρισιού», ενώ σε άρθρο της η Guardian έγραφε ότι «η Γαλλία είναι η υστερική πριμαντόνα της ρεαλπολιτίκ [...] η Γερμανία έχει συνεταιριστεί με την Κούβα και τη Λιβύη. Παρίσι και Βερολίνο καθοδηγούν τον άξονα των δειλών και των κλαψιάρηδων». Η άλλη πλευρά ανταπέδιδε τα δέοντα, θέτοντας ζήτημα κατά πόσον η Βρετανία ανήκει στην «Ευρώπη», υπενθυμίζοντας τη ρήση του Ντε Γκολ: «Όλη η ουσία, όλη η δομή και όλη η οικονομική πολιτική της Αγγλίας διαφέρουν ριζικά από εκείνες της ηπείρου μας, είναι νησί στραμμένο προς τους ωκεανούς»![31]

Η μετατροπή των Χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης σε υποβαθμισμένη «ζώνη» προς οικονομική εκμετάλλευση, αποδεικνύει ότι όχι μόνο οι εθνικές διαφορές δεν έχουν υποχωρήσει στην Ε.Ε., αλλά θα ενταθούν την επόμενη περίοδο.

Χειρότερα και από τα παραπάνω, η προσπάθεια μετατροπής της Ε.Ε. σε παγκόσμια υπερδύναμη (ακόμα και αν είναι αντιφατική και αδύναμη), είναι το ίδιο απειλητική προοπτική για την ανθρωπότητα, όπως και κάθε καπιταλιστικής υπερδύναμης. Η Αριστερά παλεύει για έναν άλλο κόσμο, ο οποίος όχι μόνο είναι εφικτός, αλλά σίγουρα δεν είναι στενά ευρωπαϊκός, αλλά παγκόσμιος. Η Αριστερά δεν παλεύει για νέες διαιρέσεις, αλλά μαζί με τους εργαζόμενους και τις «λαϊκές» τάξεις των χωρών του Τρίτου Κόσμου, παλεύει για έναν ενοποιημένο πλανήτη, για τον παγκόσμιο σοσιαλισμό. Παλεύει μαζί με τους εργαζόμενους και τις αντιστάσεις μέσα στην «καρδιά του κτήνους», τις ΗΠΑ, ενάντια στη μετατροπή του πλανήτη σε αντιμαχόμενα ιμπεριαλιστικά στρατόπεδα (Ε.Ε. εναντίον ΗΠΑ), εξοπλισμένα μέχρι τα δόντια (και με πυρηνικά όπλα), που θα απειλούσαν την ίδια την ύπαρξη του πλανήτη.

Επομένως, το ζήτημα της ταξικής κυριαρχίας του κεφαλαίου στην Ε.Ε. ούτε μπορεί να αποσιωπηθεί, ούτε (το ζήτημα της ανατρο-

πής αυτής της κυριαρχίας από τους εργαζόμενους) να μεταφερθεί στο απόμακρο μέλλον.

Επιστροφή στην «αυτοδύναμη εθνική ανάπτυξη»;

Οι θέσεις του ΚΚΕ για άμεση έξοδο, «εδώ και τώρα», από την Ε.Ε. ενέχουν ένα διπλό κίνδυνο: Πρώτον, οδηγούν στην ουτοπία της «αυτοδύναμης εθνικής ανάπτυξης». Και δεύτερον, καθιστούν δύσκολη τη διαφοροποίηση από εθνικιστικές θέσεις σε σχέση με την Ε.Ε.

Η «αυτοδύναμη εθνική ανάπτυξη» δεν είναι απλώς μια ουτοπία – είναι, για την ακρίβεια, μια αντιδραστική ουτοπία. Το ΠΑΣΟΚ παλιότερα (τη δεκαετία του 1980), επεδίωξε την «πολύπλευρη εξωτερική πολιτική», αναπτύσσοντας οικονομικές σχέσεις τόσο με τις τότε χώρες του κρατικού καπιταλισμού («υπαρκτού σοσιαλισμού»), όσο και με τα διάφορα δικτατορικά αραβικά καθεστώτα. Αυτή η πολιτική, δεν κατόρθωσε να βγάλει τον ελληνικό καπιταλισμό από την κρίση που τον μάστιζε εκείνη την περίοδο.

Στις σημερινές συνθήκες τα πράγματα είναι ακόμα χειρότερα. Βρισκόμαστε σε μια εποχή «περιφερειακών ολοκληρώσεων», όπως η Ε.Ε., η NAFTA στην αμερικανική ήπειρο γύρω από τις ΗΠΑ, η ζώνη του γιεν γύρω από την Ιαπωνία. Πράγμα που σημαίνει, ότι οι υπαρκτές πιθανότητες εξάσκησης «πολύπλευρης οικονομικής και εξωτερικής» πολιτικής είναι ανύπαρκτες.

Επιπλέον, αν υπήρχε (σαν υπόθεση εργασίας) η πιθανότητα να γίνει κατορθωτή μια πολιτική αυτοδύναμης ανάπτυξης, θα οδηγούσε σε χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης των εργαζομένων. Αν εξακολουθούσε να υπάρχει καπιταλισμός, η νεοφιλελεύθερη πολιτική θα επιβαλλόταν ακόμα και αν δεν υπήρχε η Ε.Ε.(από τη στιγμή που αποτελεί αναγκαιότητα για το κεφάλαιο, όπως έχουμε αποδείξει στην ανάλυσή μας). Και μάλιστα, ο νεοφιλελευθερισμός, θα επιβαλλόταν ακόμα πιο εύκολα! Εν ονόματι της «εθνικής οικονομίας και ανεξαρτησίας», οι εργαζόμενοι θα καλούνταν να υποστούν δραματικές θυσίες. Αν υπήρχε σοσιαλισμός (πολύ περισσότερο ο «σοσιαλισμός» που επαγγέλλεται το ΚΚΕ), και έμενε απομονωμένος, και πάλι οι εργαζόμενοι θα αντιμετώπιζαν τεράστιες δυσκολίες και

στερήσεις. Άλλωστε το ΚΚΕ δεν αφήνει καθόλου αμφιβολίες περί αυτού:

> «[…για την «αυτοδύναμη ανάπτυξη και ανεξαρτησία»] αυτός ο αγώνας αξίζει κόπους και θυσίες»!![32]

Το ΚΚΕ ακολουθώντας την πολιτική του «εδώ και τώρα έξοδος από την Ε.Ε.», κινδυνεύει διαρκώς να συγκλίνει με εθνικιστικές θέσεις. Το ΚΚΕ ήταν κατά της εισόδου της νότιας Κύπρου στην Ε.Ε. Η αντίθεσή του δεν ήταν στη βάση του διεθνισμού. Δεν πήγαζε, δηλαδή, από το γεγονός ότι ο αποκλεισμός της βόρειας Κύπρου από την Ε.Ε. ήταν σε βάρος των Τουρκοκυπρίων εργαζομένων, πράγμα που είχε σαν αποτέλεσμα την ενίσχυση του Ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Η αντίθεση του ΚΚΕ, είχε σαν αφετηρία τη θέση του κόμματος, ότι η ένταξη ήταν σε «βάρος της ενιαίας και ανεξάρτητης κρατικής υπόστασης της Κύπρου».[33] Πράγμα που στις σημερινές συνθήκες, σημαίνει ουσιαστικά ταύτιση με τις θέσεις της Ελληνοκυπριακής άρχουσας τάξης, που επιζητά μια «ενιαία Κύπρο» με ισχυρή κεντρική κυβέρνηση, υπό τον έλεγχο της «Ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας», δηλαδή των Ελληνοκύπριων καπιταλιστών.

Σε κάθε περίπτωση, η «αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη», πηγαίνει χέρι-χέρι με τον οικονομικό εθνικισμό, τα δασμολογικά τείχη, την παρεμπόδιση της εισόδου «ξένων» εμπορευμάτων σε μια χώρα. Αν η χώρα αυτή είναι ανεπτυγμένη (όπως η Ελλάδα και οι άλλες χώρες της Ε.Ε.), ο οικονομικός εθνικισμός στρέφεται ευθέως κατά των πιο αδύναμων χωρών του Τρίτου Κόσμου (όπως και συμβαίνει με τους δασμούς της Ε.Ε. έναντι των υπό ανάπτυξη κρατών).

Τη γενικότερη επικέντρωση σε «εθνικά θέματα» της κριτικής του ΚΚΕ για την Ε.Ε., την ανιχνεύουμε συνολικά στις θέσεις του κόμματος. Κεντρική θέση στην αντίθεση του ΚΚΕ προς την Ε.Ε., έχει η εκτίμηση του κόμματος, ότι η Ελλάδα εντός της Ε.Ε., εκχωρεί «κυριαρχικά δικαιώματά της», και ακόμα ότι η «Ελλάδα δεν έχει βρει το δίκιο της [sic!] από τους εταίρους της όσον αφορά τα σύνορα στο Αιγαίο».[34]

Οι πολιτικές συνέπειες των θέσεων της ρεφορμιστικής Αριστεράς

Η σταλινική και ρεφορμιστική Αριστερά στην Ελλάδα, από την εποχή της Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας – ΕΟΚ το 1961, προέβλεπε την τελική καταστροφή (αποβιομηχάνιση) της «εθνικής οικονομίας», βέβαιη ότι η «επιδίωξη και επιθυμία» των καπιταλιστών της δυτικής Ευρώπης ήταν η Ελλάδα να παραμείνει χώρα «καθυστερημένη, αγροτική, πηγή πρώτων υλών και αγορά για τα βιομηχανικά τους προϊόντα».

Στην πραγματικότητα, η πρόσδεση του ελληνικού καπιταλισμού στην «ευρωπαϊκή πορεία» υπήρξε γι' αυτόν (εξεταζόμενη συνολικά), εξαιρετικά κερδοφόρα. Κατά την περίοδο 1960-1975 το ΑΕΠ της Ελλάδας αυξάνεται κατά 8,5% ετησίως (έναντι 3,8% της τότε ΕΟΚ), διατηρείται αλλά εξασθενίζει την επόμενη δεκαετία, υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΟΚ την περίοδο 1985-94, αλλά αμέσως μετά και μέχρι σήμερα η ανάπτυξη του ελληνικού ΑΕΠ είναι υψηλότερη από το μέσο όρο της Ε.Ε. (4,1% το 2001 έναντι 1,7% της Ε.Ε. και 3,8% το 2003 έναντι λιγότερο από 1% για την Ε.Ε.).

Το πρόβλημα δεν είναι απλώς ότι οι προβλέψεις της Αριστεράς αποδείχθηκαν παντελώς λανθασμένες. Το κύριο πρόβλημα βρίσκεται στο ότι οι αναλύσεις της, έχοντας πάρει οριστικό διαζύγιο με την ταξική ανάλυση, οδηγούσαν στην εξάλειψη των ταξικών αντιθέσεων από τις θεωρήσεις τους για την Ελλάδα, και ενέτασσαν την πορεία του ελληνικού καπιταλισμού στο δίπολο: «εθνική οικονομία και κοινωνία» ενάντια στα «ξένα συμφέροντα και τα ντόπια ανδρείκελά τους».

Το αποτέλεσμα αυτής της στρέβλωσης της πραγματικότητας ήταν διπλό:

Αφ' ενός οδήγησε στο φαντασιακό διαχωρισμό της ελληνικής άρχουσας τάξης σε δυο (υποτίθεται) αντιμαχόμενες μερίδες: τους «ευρωπαιόδουλους» και τους «αμερικανόδουλος». Κατά περίπτωση, αυτή η «ανάλυση» οδηγούσε να θεωρείται ως «προοδευτική» πολιτική η υποστήριξη της μιας μερίδας ενάντια στην άλλη (προφανώς πάντα στη φαντασία των «αναλυτών»). Έτσι, σύντομα η ΕΔΑ (ήδη πριν τη δικτατορία του 1967) αποφάσισε ότι η πορεία προς την

(τότε) ΕΟΚ ενδεχομένως να ήταν επωφελής για το... «λαϊκό κίνημα» αφού ήταν, «αντικειμενικά», «αντιαμερικανική». Σαν σε αντικατοπτρισμό, μαοϊκές οργανώσεις ανακάλυπταν ότι η πάλη ενάντια στο «ρωσικό επεκτατισμό» ενέτασσε στο «προοδευτικό» στρατόπεδο «ευρωπαιόδουλους» και «αμερικανόδουλος»!

Αφ' εταίρου (και με πιο διαρκείς συνέπειες): μετέτρεπε την Αριστερά από δύναμη ανατροπής και σύγκρουσης με τον καπιταλισμό, σε δύναμη του «αστικού εκσυγχρονισμού». Η Αριστερά «ήταν η μόνη συνεπής» δύναμη, που μαζί με «μερίδες της αστικής τάξης» (την «εθνική αστική τάξη» και τους «μικρομεσαίους» καπιταλιστές) θα ανέπτυσσε την «εθνική οικονομία» και θα έφερνε την «πραγματική δημοκρατία» (ότι και αν αυτό σημαίνει, σίγουρα όχι το σοσιαλισμό). Αυτή η πολιτική «ανάλυση» οδήγησε την ΕΔΑ στο να μετατραπεί σε ουρά της Ένωσης Κέντρου, πράγμα (που μεταξύ άλλων) καθόλου δεν εμπόδισε την πορεία προς τη δικτατορία του 1967. Η ίδια πολιτική οδήγησε το ΚΚΕ, περνώντας μέσα από τους δαίδαλους των «αντι-ϊμπεριαλιστικών, δημοκρατικών σταδίων», στη συνεργασία με την Νέα Δημοκρατία το 1989, στο όνομα του «δημοκρατικού εκσυγχρονισμού»! Και αυτή η πολιτική επέτρεψε βέβαια (γιατί ήταν από τη φύση της ενσωματώσιμη) στη «λεηλασία» των ιδεολογημάτων της Αριστεράς από το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου.

Το τελικό αποτέλεσμα όλων των φαντασιακών ιδεολογημάτων είναι ότι πάντοτε φτάνει η «ώρα της αλήθειας», η πραγματικότητα αποδεικνύει την πλασματικότητά τους. Σήμερα πλέον, το ένα τμήμα της Αριστεράς, ανακαλύπτοντας το «ρεαλισμό», προσβλέπει στην «Ε.Ε. των λαών» (Συνασπισμός). Το άλλο της τμήμα (ΚΚΕ), παρ' ότι εμμένει στο ιδεολόγημα της «εθνικής οικονομίας», έχει πλέον δώσει δήγματα γραφής του ιδιότυπου «ρεαλισμού» του: μετά την πολιτική καταστροφή του «βρόμικου '89» (τη συνεργασία με την Νέα Δημικρατία), το ΚΚΕ περιχαρακώθηκε σεκταριστικά στο εσωτερικό του. Αυτό ωστόσο, δεν το εμπόδισε να επιδεικνύει «υπευθυνότητα» έναντι της «εθνικής οικονομίας». Το ΚΚΕ, πέρα από ρητορικές διακηρύξεις, σπάνια διοργανώνει μαζικές απεργιακές κινητοποιήσεις. Το αντίθετο μάλιστα, η σεκταριστική περιχαράκωση του επιτρέπει να αποφεύγει τις «κακοτοπιές» της οικοδόμησης συνθηκών πραγματικών μαζικών αγώνων. Στο τέλος, το ΚΚΕ θα αναγκαστεί να επιλέξει

ανάμεσα είτε στην επιστροφή στις συνεργασίες με τις «προοδευτικές αστικές δυνάμεις» είτε να παραμείνει προσκολλημένο στη σεκταριστική ακινησία, η οποία οδηγεί στην, αναπόφευκτη, αργή φθορά και παρακμή της πολιτικής του επιρροής.

Παίρνοντας διαζύγιο η ρεφορμιστική Αριστερά με την ταξική ανάλυση, διευκόλυνε τους καπιταλιστές (η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αποδοχής της Ε.Ε. στον πληθυσμό σ' ολόκληρη την Ευρώπη).

Η πραγματικότητα είναι ότι η Ευρώπη που χτίζεται μέσω της Ε.Ε., είναι η Ευρώπη του κεφαλαίου και γι' αυτό εξυπηρετεί όλους τους καπιταλιστές ανεξάρτητα από την «εθνική» τους ταυτότητα. Οι ενδο-αστικές αντιθέσεις, που ανέκυψαν στην πορεία του ελληνικού καπιταλισμού προς την «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση», δεν διχοτομούσαν την άρχουσα τάξη σε αντιτιθέμενες μερίδες με πολεμικές διαθέσεις η μία απέναντι στην άλλη. Οι αντιθέσεις αυτές ανέκυπταν είτε σε σχέση με το ρυθμό της ενσωμάτωσης στην «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση», είτε από τους φόβους, των πιο αδύνατων τμημάτων της άρχουσας τάξης, ότι δεν θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στον ανταγωνισμό με τους πιο ισχυρούς καπιταλισμούς της δυτικής Ευρώπης. Ωστόσο στον καπιταλισμό, είναι τα πιο ισχυρά κομμάτια της άρχουσας τάξης αυτά που οδηγούν συνολικά τους καπιταλιστές, που τελικά ενοποιούν την τάξη τους, προς τις συγκεκριμένες ιστορικές της επιλογές. Και η επιλογή αυτή (της πρόσδεσης στην «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση») αποδείχθηκε, όπως είδαμε, πράγματι επωφελής συνολικά για την άρχουσα τάξη. Και την οικονομική ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού διασφάλισε και του άνοιξε νέες προοπτικές επέκτασης (Βαλκάνια).

Αυτοί που πλήττονται από τις διαδικασίες της «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» είναι οι εργαζόμενοι, με την επιβολή του νεοφιλελευθερισμού και της λιτότητας στο όνομα του «ευρωπαϊκού οράματος». Οι έλληνες εργαζόμενοι, *στο όνομα αυτής της Ευρώπης,* βρίσκονται υπό συνεχή προγράμματα λιτότητας και ιδιωτικοποιήσεων από το 1985! Η επιστροφή στην ταξική ανάλυση, αποτελεί όρο για μια Αριστερά που θέλει και να παλέψει αποτελεσματικά εντός των εθνικών συνόρων, αλλά και να συνδεθεί με την Ευρωπαϊκή Αντικαπιταλιστική Αριστερά της Γένοβας και της Φλωρεντίας.

Η Αντικαπιταλιστική Αριστερά

Η διάλυση της καπιταλιστικής Ε.Ε. είναι καθήκον του εργατικού και Αριστερού κινήματος της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Αντικαπιταλιστική Αριστερά, έθεσε ένα πλαίσιο αρχών, που πράγματι είναι η βάση για μια συνεπή πάλη ενάντια στην Ε.Ε. που ευαγγελίζονται (και πραγματοποιούν) οι καπιταλιστές, τα οποία συμπυκνώνονται σε πέντε σημεία:[35]

Α) Πάλη ενάντια στον ιμπεριαλισμό τόσο των ΗΠΑ, όσο και της Ε.Ε. Πάλη ενάντια σε κάθε προσπάθεια μετατροπής της Ε.Ε. σε «μεγάλη δύναμη». Καμιά αύξηση στις στρατιωτικές δαπάνες των κρατών-μελών. Διάλυση των ευρωστρατών (των μονάδων ταχείας επέμβασης που έχουν δημιουργηθεί). Πάλη για άμεση έξοδο των χωρών της Ε.Ε. από το ΝΑΤΟ και πάλη για τη διάλυσή του.

Β) Ενάντια σε μια «Ευρώπη φρούριο», που θα κυριαρχείται από τα συμφέροντα του μεγάλου κεφαλαίου της δυτικής Ευρώπης, με άμεσα θύματα τους μετανάστες και τη μετατροπή των Χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης σε υποβαθμισμένη «περιφέρεια» προς εκμετάλλευση.

Γ) Πάλη ενάντια στο δεσποτισμό (τις αντιδημοκρατικές μεθόδους λήψης των αποφάσεων) που χαρακτηρίζει τη λειτουργία της Ε.Ε. Πανευρωπαϊκή πάλη για να μην περάσει το «Σύνταγμα», που παραδίδει στις κρατικές γραφειοκρατίες τον πλήρη έλεγχο της Ε.Ε. και αποτελεί οπισθοδρόμηση ακόμα και σε σχέση με την αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Δ) Πάλη ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό- οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη. Ασυμβίβαστη πάλη ενάντια στη διάλυση των δημόσιων υπηρεσιών και την ιδιωτικοποίησή τους (μεταφορές, ενέργεια, νερό), με τις καταστρεπτικές συνέπειές τους: αύξηση των τιμών, αυξανόμενη κοινωνική ανισότητα και κοινωνική ανασφάλεια.

Ε) Πάλη για τη δημιουργία μιας άλλης ευρωπαϊκής Αριστεράς, απαλλαγμένης από τη νεοφιλελεύθερη στροφή της σοσιαλδημοκρατίας και του ρεφορμισμού των Κ.Κ. Πάλη για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μια σοσιαλιστική Ευρώπη, της άμεσης δημοκρατίας των εργαζομένων, ειρηνική και με αλληλεγγύη στα παγκόσμια απελευθερωτικά κινήματα.

Σημειώσεις

[1] Chris Harman, The Common Market, International Socialism 49, 1971.

[2] Βασιλείου Πανάγου, Κωνσταντίνου Τσούντα, Διακρατική και υπερεθνική Συνεργασία, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 777.

[3] Λουκάς Τσούκαλης, Η νέα ευρωπαϊκή οικονομία, στο κατώφλι του 21[ου] αιώνα, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 289.

[4] Μανόλη Δρεττάκη, Διευρυμένη Ε.Ε. με διαφορές διευρυμένες, Ελευθεροτυπία, 2/5/2003.

[5] Θεόδωρος Κ. Πελαγίδης, Κατατονική οικονομία, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 35.

[6] Ελευθεροτυπία, 17/12/2003.

[7] Κώστας Βεργόπουλος, Ποιος φοβάται την Ευρώπη, ανατομία ενός μύθου, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000, σελ. 115-116.

[8] Από το cite www.CIA - The World Factbook – για την Γερμανία.

[9] Ηλίας Ιωακείμογλου, Η ΟΝΕ, οι μισθοί και η ανεργία, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, σελ. 60-81.Διάβαζε επίσης Θεόδωρος Κ. Πελαγίδης, Κατατονική οικονομία, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 19-41.

[10] Καθημερινή, 10/7/2003.

[11] Καθημερινή, 12/11/2003.

[12] Καθημερινή, 31/12/2003.

[13] Θεόδωρος Κ. Πελαγίδης, Κατατονική οικονομία, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 29.

[14] Πάνος Καζάκος, Το αβέβαιο μέλλον της ευρωπαϊκής ένωσης και η Τουρκία, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 122.

[15] Ηλίας Ιωακείμογλου, Η ΟΝΕ, οι μισθοί και η ανεργία, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, σελ. 80.

[16] Ελευθεροτυπία, 6/7/2003.

[17] Λουκάς Τσούκαλης, Η νέα ευρωπαϊκή οικονομία, στο κατώφλι του 21[ου] αιώνα, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 320.

[18] Κώστας Βεργόπουλος, Ποιος φοβάται την Ευρώπη, ανατομία ενός μύθου, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000, σελ. 107.

[19] Κώστας Βεργόπουλος, Ποιος φοβάται την Ευρώπη, ανατομία ενός μύθου, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000, σελ. 107,109.

[20] Ελευθεροτυπία, 12/10/2003.

[21] Το Βήμα, 4/10/2003.

[22] Η Καθημερινή, 10/7/2003.

[23] Καθημερινή, 21/9/2003.

[24] Καθημερινή, 28/9/2003.

[25] Ελευθεροτυπία, 6/10/2003.

[26] Ο Νέος Ευρωπαϊκός χώρος, συλλογή κειμένων, εκδόσεις Θεμέλιο, 2000, σελ. 163.

[27] G. Buster, EU enlargement: from poverty to misery, International Viewpoint 340, May 2002.

[28] Bernard Cassen, Συντακτική Συνέλευση για το τίποτα, Le Monde, αναδημοσίευση Ελευθεροτυπία, 24/8/2003.

[29] Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συλλογή κειμένων, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σελ. 663.

[30] Λουκάς Τσούκαλης, Η νέα ευρωπαϊκή οικονομία, στο κατώφλι του 21ου αιώνα, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 183.

[31] Ηλίας Καλλιώρας, Ευρώ:Σοκ και Δέος, εκδόσεις Λιβάνη, σελ. 68, 76.

[32] Το πλαστό δίλημμα Ε.Ε. ή απομόνωση, από το site www.kke.gr.

[33] Η διεύρυνση της Ε.Ε., από το site www.kke.gr.

[34] Τι είναι η συνθήκη του Άμστερνταμ, από το site www.kke.gr.

[35] Διακήρυξη της Ευρωπαϊκής Αντικαπιταλιστικής Αριστεράς, Μαδρίτη, Ιούνιος 2002, International Viewpoint 342, July/August 2002. Μεταφράστηκε στο περιοδικό της ΔΕΑ, Διεθνιστική Αριστερά, τεύχος 2, Οκτώβρης – Δεκέμβρης 2002.